

GÜMRÜK VE TİCARET

UZMAN GÖRÜŞ

SAYI 3-4

OCAK-MART 2020

e-dergi

Budget planning

+training
agreement
approval
performance

$v = 5x + 3$

Oyunun Yeni Kuralları

Işıl Emine AVCI

Sinan AKYÜZ

Selçuk MERT

Hazal OĞUZ

Mert Can DUMAN

Hakan DENİZ

Elif TOPCU

Mustafa YAVUZ

Gonca İNAN

Kadir ESER

Burak Cihan ÜRKMEZ

Gülçin ŞEN

Tahir BÜYÜKMUTLU

Gümrüklerde Sınır Ötesi Hizmet İçin...

www.tanlojistik.com.tr

TAN Lojistik Neler Yapıyor?

- Türkiye genelindeki tüm gümrüklerde hizmetinizdeyiz,
- Beyannamelerin kontrolü ve takibi,
- TIR Karnesi düzenlenmesi,
- CMR düzenlenmesi,
- Sürücü yol evrakları ve yurtdışı alıcı evrakları hazırlanması,
- Türkiye T-1'lerinin düzenlenmesi (NCTS),
- Yurtdışı gümrüklerinde gerekli olan veri girişlerinin yapılması (MRN, ENS, EPD, vs.),
- TIR Karnesi tescili,
- Aktarma beyannamelerinin yazılması,
- Özet beyan verilmesi,
- Ordinoların ve orijinal evrakların gümrükçülere teslimi,
- Antrepo beyannamelerinin takibi,
- Araç tahliyelerinin takibi,
- İç gümrükler arası aktarma işlemleri,
- Teminatların takibi,
- Uygunluk Belgelerinin alınması,
- Liman ve giriş kapılarından gelen araçların evrak kontrollerinin yapılması,
- Acentelik hizmetleri,
- Tarafımıza bildirilen talimat doğrultusunda aracın iç gümrükten çıkış işlemleri yapılarak,
- sınır kapısından yurtdışı edilineye dek tüm süreçlerin takibinin yapılması,
- Yurtdışından gelen araçların geçilen talimatlar doğrultusunda iç gümrükteki tescil ve boşaltma süreçleri, araç boşa çıkana kadar tarafımızdan takip edilmesi.

Sorunsuz Bir Varış İçin, **Doğru Bir Başlangıç...**

www.tanlogistics.com.tr

TÜKETİCİ HAKEM HEYETLERİNE ONLINE BAŞVURU YAPABİLİRSİNİZ

» Yaşadığı tüketici uyuşmazlığının çözümü için Tüketici Hakem Heyetlerine başvuru yapmak isteyen vatandaşlarımız, Kaymakamlıklara veya Tüketici Hakem Heyetlerine giderek başvurularını bizzat elden yapmak yerine, **elektronik ortamda e-Devlet kapısı üzerinden TUBIS aracılığıyla** da (turkiye.gov.tr/tuketici-sikayeti-uygulamasi) gerçekleştirebilecektir.

T.C. TİCARET BAKANLIĞI

Gümrük ve Ticaret Uzmanları Derneği
GÜMRÜK VE TİCARET 'Uzman Görüş' e-Dergisi
YIL: 2020
SAYI: 3 - 4
Ocak - Mart

SAHİBİ

Gümrük ve Ticaret Uzmanları Derneği Adına Yönetim Kurulu Başkanı
Ruken MERMER

YAZI İŞLERİ SORUMLUSU

Mert Can DUMAN

Gümrük ve Ticaret Uzmanları Derneği Yönetim KURULU

Ruken MERMER
Hakan TUNÇAĞIL
Emel ÖZCAN
Tuğçe KARAMANOĞLU
Selçuk MERT

Gümrük ve Ticaret Uzmanları Derneği Yayın KURULU

Emine Sultan ÇAPAR
Gözde KURT
Öğüz METE
Elif Aysenur ALBAYRAK

YÖNETİM ADRESİ

Mustafa Kemal Mah. 2132 Sk. No:7 D:5 Çankaya/ANKARA
Ayrıntılı bilgi ve talepleriniz için:
www.gtud.org.tr

Copyright © 2017 Gümrük ve Ticaret Uzmanları Derneği Her hakkı saklıdır.
Yaygın süreli yayın. Dergide yayımlanan yazılardaki görüşler yazarlarına aittir.

YAPIM

Alban Tanıtım Ltd. Şti.
Tunalı Hilmi Cad. Büklüm Sokak No: 45/3 Kavaklıdere/ANKARA
Tel: 0.312 430 13 15
www.albantanim.com.tr

İçindekiler

DERNEK HABERLERİ

İhracatımız 2019 Yılında Cumhuriyet
Rekoru Kırdı **08**

"Gümrük Gücü"
Şampiyonluğa Ulaştı **10**

06

Yönetim Kurulundan

MAKALE

12

Gümrük İdaresinde Dürüstlüğün
Geliştirilmesi ve Yolsuzlukla Mücadele
Uluslararası ve Ulusal Çerçeve
İncelenmesi
İşıl Emine AVCI

21

Küreselleşme ve Yeni Dünya
Düzeninde Ticaret
Sinan AKYÜZ

27

Tarımda Üretici Örgütlenmesi
Üzerine Öneriler
Selçuk MERT

36

Yetkilendirilmiş Gümrük
Müşavirliği Sistemi
Hakan DENİZ

42

Örtülü Reklam Nedir?
Hazal OĞUZ

48

Uluslararası Ticaretin Zorlu Sınavları:
Brexit ve Corona Virüs
Mert Can DUMAN

26 Ocak Dünya Gümrük
Günü Kutlandı **09**

Kooperatifçilik Otobüsü
Yola Çıktı **11**

07

Yayın Kurulundan

60

Mükemmeliyet Merkezleri ve
Gümrükte İhtisaslaşma
Elif TOPCU

66

Türk Hukukunda Kooperatiflerin
Korunması İlkesi
Mustafa YAVUZ

73

Anayasa Mahkemesi Kararı
Değerlendirmesi:
Elektronik Ortamda Tebliğ
Gonca İNAN

77

Sivil Havacılık Sektörüne Sağlanan
Gümrük Vergisi
Muafiyeti Ve İndirimleri
Kadir ESER

86

Elektronik Sigara ve Yeni Tütün
Mamulleri: Türk Gümrük İdaresi
Konunun Neresinde?
Burak Cihan ÜRKMEZ

96

Çekirdekten Fincana
Kahvenin Serüveni
Gülçin ŞEN

103

Son Viraj
Tahir BÜYÜKMUTLU

YÖNETİM KURULUNDAN

Değerli Okurlar,

Gümrük ve Ticaret “Uzman Görüş” e-dergimizin yeni sayısı ile sizlerle birlikteyiz.

Günümüzde beşerî sermaye, sürekli bir değişim içinde olan ve küreselleşen dünyanın en önemli üretim faktörü haline gelmiştir. Eğitim, bireyin bilgi düzeyini artıran en önemli etkinliklerden biridir ve her ne kadar bireysel görünüyorsa da aslında sosyal bir olgudur. Mikro anlamda bireyi etkileyen eğitim, makro anlamda tüm toplumu etkileyen bir süreçtir ve beşerî sermayenin kaynağıdır; sağladığı nitelikli işgücü sayesinde ekonomik kalkınmanın anahtarıdır. Ekonomik kalkınmanın devamlılığı için beşerî sermayenin sürekli olarak geliştirilmesi ve niteliğinin artırılması şarttır. Son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmeler ve buna bağlı olarak refah seviyesi artan toplumlar, bu ilerlemeyi beşerî sermayeye yaptıkları yatırımlara borçludurlar. Beşerî sermaye ve kalkınma arasındaki ilişki nedeniyle eğitim ve eğitime yapılan yatırımların önemi tüm dünyada gittikçe artmaktadır.

Yetişmiş insan gücünün günümüz dünyasında en önemli yatırım ve zenginlik kaynağı olduğu kabul edilmektedir. Kariyer uzmanlık sistemi ise bahsedilen insan kaynağının önemli bir unsurunu teşkil etmektedir. Bu sistem son yıllarda kamunun geneline yaygınlaştırılmıştır ve kamuda değişim ve dönüşüm öncüsü olarak etkinliğini giderek artırmaktadır. Mevcut politikaları analiz eden, yeni ve sağlıklı politikaların oluşumuna katkı sağlayan, mevzuat hazırlanması ve uygulanmasında aktif görev üstlenen, eylem planlarını oluşturan, faaliyet programlarını şekillendiren, yurtdışında ülkemizi ve kurumlarını layıkıyla temsil eden uzman personel kamu yönetimi reformlarının çekirdek gücüdür.

Toplumun her bir ferdine hizmet sunan Bakanlığımız, sunduğu hizmetlerin daha etkin ve verimli bir şekilde sunumu için gerekli donanımına sahip nitelikli insan gücüne azami düzeyde ihtiyaç duymaktadır. Bu doğrultuda, özel yarışma sınavı ile mesleğe kabul edilen ve zorlu yeterlik süreçlerinden geçen Ticaret Uzmanları, Bakanlığın teknik kapasitesini oluşturan hizmet birimlerinin lokomotif gücüdür. Ticaret Uzmanlığı, Bakanlığımız için bir beşerî sermaye yatırımdır ve önemli bir yetiştirme sürecini ihtiva etmektedir.

Ülkeleri ve toplumları sosyal ve ekonomik refaha taşıyacak en önemli yatırım, insan gücüne yapılacak yatırımdır. Bu açıdan bakıldığında, Ticaret Uzmanlarının bilgi, beceri ve niteliklerinin artırılmasına yönelik yatırımlar, Bakanlığın teknik kapasitesinin artırılması için gereken yatırımlar kapsamına girmektedir. Bu anlamda Bakanlık faaliyetlerinin niteliği uzmanlık mesleğine yapılacak yatırımla doğru orantılı olarak artacaktır.

Beşerî sermayeye yapılan yatırımın önemini dikkate alan Derneğimiz, Başkent Üniversitesi ile lisansüstü eğitim-öğretim işbirliği protokolü imzalamıştır. Protokol uyarınca Derneğimiz üyeleri için yürürlükteki lisansüstü eğitim ücretleri üzerinden %30 indirim uygulanacaktır. Derneğimizin eğitim alanındaki girişimleri devam edecektir.

Yeni sayımızı hazırlayan Yayın Kurulumuza verdikleri emek için teşekkür ediyor, gümrük ve ticaret konularını alanında uzman isimlerden öğrenmek isteyen herkesin faydalanabileceği dergimizin yeni sayısını keyifle okumanızı umuyoruz.

**Gümrük ve Ticaret Uzmanları Derneği
Yönetim Kurulu**

YAYIN

KURULUNDAN

Kıymetli Okurlar,

21. yüzyıl ile birlikte tüm dünyayı etkisi altına alan bu değişim ve dönüşüm süreci aynı zamanda ezberleri bozuyor ve oyunun kurallarını değiştiriyor. Avusturyalı ekonomist Joseph Schumpeter'in literatüre kazandırdığı 'yaratıcı yıkım' kavramını anımsatırcasına, ekonomilerden iş akışlarına, yasal düzenlemelerden iş yapma kültürüne birçok alan aralıksız olarak ve hem içsel hem de dışsal etkenlerle adeta bir mutasyon içerisindeyken bizler de sürekli olarak 'eski'yi imha eden 'yeni'ye doğru evrilen bu mutasyon sürecine şahitlik ediyoruz. Öyle ki, henüz ilk çeyreğini geride bıraktığımız 2020 yılında yaşadıklarımız ve yaşamaya devam ettiklerimiz bu sürecin ne denli etkili ve hızlı olduğunun birer kanıtı niteliğinde...

Bu yaratıcı yıkımın etkileri dünyanın dört bir tarafında hissedilirken önümüzdeki döneme ilişkin olarak bu mutasyonun ahlaki ve etik boyutları da günümüz tartışmalarının öncelikli gündem maddelerinden birini oluşturuyor. Henüz günümüzde gümrük idarelerindeki dürüstlük kavramı üzerindeki değerlendirmeleri ile Işıl Emine Avcı bu ayki sayımıza konuk oluyor. Sinan Akyüz giderek karmaşık bir hale gelen küreselleşme sürecinin yeni dünya düzenini nasıl şekillendirdiğini tarihsel bir süreç içerisinde ele alıp örneklerle somutlaştırırken Elif Topcu ile bu yeni dünya düzeninde birçok alanda işlemlerin çok daha etkin ve hızlı bir şekilde gerçekleştirileceği mükemmeliyet merkezlerini inceliyor. Hazal Oğuz ise giderek daha çetin bir mücadele alanına dönüşen küresel ekonominin en önemli unsurlarından birisi olan tüketiciye artık zarar verebilecek düzeylere ulaşan örtülü reklamlara ilişkin bilgilendirici ve hukuki değerlendirmelerini uygulama örnekleriyle zenginleştiriyor.

Geride bıraktığımız yılın Kasım ayında Sayın Cumhurbaşkanımızın katılımlarıyla düzenlenen III. Tarım Orman Şurası'nın en önemli maddelerinden birisi de tarım kooperatifleriydi. Selçuk Mert bu sayımızda, giderek daha hızlı bir şekilde artan gıda talebine dikkat çekerek tarım kooperatiflerini küresel bir vizyonda ele alıyor. Tarım kooperatiflerinin önemine değindiğimiz bu sayıda Mustafa Yavuz ise Türk hukukunda kooperatiflerin korunması ilişkin incelemelerini paylaşıyor. Bu sayıda ayrıca, Hakan Deniz gümrük işlemlerinin bilgi, tecrübe ve güven esasına dayanarak etkinleştirilmesinin amaçlandığı yetkilendirilmiş yükümlü uygulamasına, Kadir Eser sivil havacılık alanındaki gümrük vergisi muafiyetlerine, Burak Cihan Ürkmez son dönemde yaygınlaşan ve üzerindeki kontrol eksikliğinden dolayı gizemli ölümlere yol açan yeni tütün ürünlerine, Gonca İnan ise elektronik ortamda tebligat uygulamasına ilişkin değerlendirmelerini bizlerle paylaşıyor.

İlk elektronik sayımızdan beri hızla ayak uydurduğumuz değişim ve dönüşüm sürecimiz devam ediyor. Gülçin Şen ve Tahir Büyükmütlü'nün kaleme aldığı çalışmalarla meslektaşlarımızın sadece teknik değil aynı zamanda kendi ilgi alanlarındaki paylaşımlarını da sizlerle buluşturuyoruz.

Tarihin bu dönemine rastlayan bizler ağızımızı açık bırakan olaylar eşliğinde alışlagelmiş kuralların ve ezberlerin birer birer boşa çıktığına ve eskiyi imha eden bir yenilik sürecine tanıklık ediyoruz. Hepimizin kendi hayatlarında da her daim iyiyeye doğru evrilen bir yaratıcı yıkım sürecini gerçekleştirebilmemiz ve sayfalarını çevirmek üzere olduğunuz yeni sayımızı okurken keyif alabilmeniz dileğiyle...

Gümrük ve Ticaret Uzmanları Derneği
Yayın Kurulu

İHRACATIMIZ 2019 YILINDA CUMHURİYET REKORU KIRDI

2019 yılında ihracatımız %2,04 artışla 180 milyar 468 milyon dolara ulaştı ve Cumhuriyet rekoru kırdı.

Ticaret Bakanı Sayın Ruhsar PEKCAN, Ticaret Bakanlığında düzenlediği basın toplantısında 2019 yılına ilişkin dış ticaret değerlendirmelerini kamuoyuyla paylaştı.

Geçen yıl küresel ekonomide görülen tüm zorluklara ve olumsuz etkenlere rağmen özellikle ihracatta kaydedilen olumlu ve güçlü performansın Türkiye'nin ne kadar dinamik ve potansiyeli güçlü bir ülke olduğunu ortaya koyduğunu belirten Pekcan, 2019 yılında ulaşılan ihracat değerinin yeni bir rekor olduğunu ifade etti.

Bakan Pekcan, 2019 yılı sonunda dış ticaret açığımızın bir önceki yıla göre %45 oranında azaldığını, böylece ülkemizin dış finansman ihtiyacına 24,4 milyar dolarlık katkı sağlandığını ifade ederken 2019 yılının ilk üç çeyreği itibarıyla ise ihracatımızın büyümeye 4,7 puanlık katkısı ile son 18 yıldaki en büyük katkısını sağladığının altını çizdi.

Bakan Pekcan, ülke gruplarına göre en fazla ihracatın AB'ye yapıldığına işaret ederken 2019'da ihracatını en fazla artıran ilk 50 ülkenin ihracatı %2,7 azalırken ülkemizin söz konusu dönemde ihracatını %2,6 artırma başarısı gösterdiğini belirtti.

Ticaret Bakanı Sayın Ruhsar Pekcan ayrıca, çeşitli destek mekanizmaları vasıtasıyla 2019 yılı boyunca İhracat Ana Planı'nda yer alan 17 hedef ülke ve 5 hedef sektöre ihracatımızın artırılması amacıyla ihracatçılarımıza 3,2 milyar TL'lik ihracat desteği sağlandığını ve bu desteğin Cumhuriyet tarihinde bugüne kadarki en yüksek ihracat desteği olduğunu ifade etti.

2019 yılında en fazla ihracat yaptığımız fasıl 26 milyar 886 milyon dolar ile "Motorlu Kara Taşıtları" olurken en fazla ithalat yapılan fasıl ise 41 milyar 733 milyon dolar ile "Mineral Yakıtlar ve Yağlar" oldu.

Söz konusu dönemde, en fazla ihracat yaptığımız ülkeler sırasıyla Almanya, Irak ve İngiltere olurken en fazla ithalat yaptığımız ülkeler ise Rusya Federasyonu, Almanya ve Çin oldu.

26 OCAK DÜNYA GÜMRÜK GÜNÜ KUTLANDI

Ticaret Bakanı Sayın Ruhsar Pekcan, Ticaret Bakanlığında düzenlenen Dünya Gümrük Günü Etkinliği ve Ödül Töreni'nde yaptığı konuşmada, bu yılki gün temasını "İnsanoğlu, Refah ve Gezegenimizin Sürdürülebilirliğinde Gümrükler" olduğunu söyledi.

Bakanlık olarak yasal ticaretin desteklenmesi, yasal olmayan ticaretin ve kaçakçılığın önlenmesi için çalışmalarını sürdürdüklerini ifade eden Pekcan, aynı zamanda dünyadaki bitki ve hayvan sağlığı açısından hastalıkların yayılmasının önlenmesi ve türleri azalan canlıların ticaretinin önüne geçilmesi yönünde de çalışmalar yaptıklarını bildirdi.

Bakanlığımızın özellikle gümrüklerde dijitalleşme ve kaçakçılıkla mücadele alanlarında çok önemli adımlar

attığını ifade eden Bakan Pekcan, gümrük kapılarımızdaki modernizasyon çalışmalarının durmaksızın devam ettiğini ve ülkemizde ticaretin kolay, hızlı ve güvenilir bir şekilde gerçekleştirilmesi vizyonu çerçevesinde çalışmalarına devam edeceklerini dile getirdi.

Bakan Pekcan, konuşmaların ardından düzenlenen ödül töreninde, Dünya Gümrük Örgütü tarafından hazırlanan "Dünya Gümrük Örgütü 2020 Liyakat Sertifikası" almayı hak kazanan merkez ve taşra teşkilatında görevli personele sertifikalarını takdim etti.

Ödül töreninde ayrıca, Ticaret Uzmanları Buket ASAF, Gonca İNAN ve Gözde KURT, Dünya Gümrük Örgütü 2020 Liyakat Sertifikalarını Ticaret Bakanı Sayın Ruhsar PEKCAN'ın elinden aldı.

“GÜMRÜK GÜCÜ” ŞAMPİYONLUĞA ULAŞTI

Bakanlığımız idareleri ve çalışanları arasında birlik ve beraberliğin güçlenmesi amacıyla düzenlenen 2019 Yılı Futbol Turnuvası'nda şampiyonluğa “Gümrük Gücü” takımı ulaştı.

Saygı duruşu ve İstiklal Marşı ile açılan turnuvanın başlama vuruşunu Personel Genel Müdürü Yahya BABA ve Destek Hizmetleri Dairesi Başkanı Lütfü KOP yaptı.

Birbirinden çetin mücadelelere ev sahipliği yapan turnuvanın final maçında çalışma arkadaşlarımızın kurduğu Gümrük Gücü takımı rakibini 4-3 mağlup ederek Bakanlık Halı Saha Futbol Turnuvası'nın şampiyonu oldu.

Çalışma arkadaşlarımızı tebrik eder, başarılarının devamını dileriz.

KOOPERATİFÇİLİK OTOBÜSÜ YOLA ÇIKTI

Ticaret Bakanlığı Esnaf, Sanatkârlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü tarafından uygulamaya koyulan “Kooperatifçilik Tanıtım ve Geliştirme Projesi” ile ulusal ve uluslararası pazarlarda faaliyet yürütebilecek kooperatifler kurulabilmesine ve mevcut olanların kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik eğitimler verilmesi ve farklı kooperatif modellerinin tanıtılması amaçlanıyor.

Kooperatifçiliği en iyi şekilde tanıtmak, alanında uzman kişiler tarafından markalaşma, pazarlama eğitimlerinin verileceği “Kooperatifçilik Otobüsü”nün ilk durağı Adana oldu.

Esnaf, Sanatkârlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürü Necmettin Erkan, Adana Kalkınma Ajansı’nda gerçekleştirilen toplantıda, Kooperatifçilik Tanıtım ve Geliştirme Projesi ile amaçlarının ülkenin her köşesine ulaşarak kooperatifçiliği tanıtmak olduğunu ifade ederken bu alanda ülke çapında farkındalık yaratmanın amaçlandığını ve bu amaç doğrultusunda Kooperatifçilik Otobüsü’nün güzergahındaki 24 ilde, alanında uzman kişiler tarafından kooperatifçilik tanıtım çalışmaları ile pazarlama ve markalaşma eğitimleri verileceğini ifade etti.

GÜMRÜK İDARESİNDE DÜRÜSTLÜĞÜN GELİŞTİRİLMESİ VE YOLSUZLUKLA MÜCADELE ULUSLARARASI VE ULUSAL ÇERÇEVEDE İNCELENMESİ

Işıl Emine AVCI

Gümrükler Genel Müdürlüğü
Ticaret Uzmanı

Gümrük idareleri, bir yandan vergi gelirlerinin toplanması ve ticaretin kolaylaştırılması yoluyla ekonomiye katkı sağlarken; öte yandan, toplumun korunmasında ve güvenliğin sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadırlar. Gümrük idaresinin görev ve sorumluluklarını yerine getirirken karşılaştığı en büyük engel yolsuzluktur. Bu nedenle, yolsuzlukla mücadele ve mesleki dürüstlüğün geliştirilmesi konusuna verilen önem her geçen gün artmakta ve bu amaca yönelik yapılan çalışmalar ulusal sınırları aşip küresel düzeye taşınmaktadır.

Dürüstlük kavramı Dünya Gümrük Örgütü Revize Dürüstlük Geliştirme Rehberi'nde "doğru ve etik davranış ve çalışma yöntemlerini teşvik eden olumlu tutumlar bütünü" olarak tarif edilmektedir. Buna göre mesleki anlamda dürüstlük, sadece yolsuzluğun olmaması durumunu değil, bir organizasyonun amaçlarına, hedeflerine ve stratejisine uyguladığı olumlu değerler ve tutumlar bütününe geliştirmesi ve sürdürmesi halini tanımlar (DGÖ Revize Dürüstlük Geliştirme Rehberi, 2014).

Yolsuzluk kavramının ise genel kabul görmüş bir tanımı olmamakla birlikte, kamu görevinin ihlal edilmesi, uygun olmayan şekilde herhangi bir teşvik alınması, gizlilik içinde yapılması veya en azından resmi bir yaptırımının olmaması gibi unsurları haiz davranışlar yolsuzluk olarak tanımlanır. Rüşvet, adam kayırma, zimmete geçirme tipik yolsuzluk şekilleridir (DGÖ Revize Dürüstlük Geliştirme Rehberi, 2014).

Gümrük idarelerinde yolsuzluğa neden olan başlıca etmenler şu şekilde sıralanabilir;

- Uluslar ötesi ve organize suçların çok yaygın olması,

Gümrük idaresinde mesleki dürüstlüğün geliştirilmesi ve yolsuzluğun önlenmesi, çok geniş alanlara yayılan uzun soluklu proje ve çalışmalar gerektiren bir süreçtir.

- İletişim eksikliği ve kolektif hareket edememe,
- İhbar sisteminin başarılı bir şekilde çalışmaması,
- Düşük maaş sistemi ve gümrük çalışanlarına yüksek takdir yetkisi verilmesi,

Şeffaf ve dengeli rotasyon sisteminin olmaması (DGÖ Dürüstlük Uzmanlar Grubu 1. Toplantısı, 2018).

Gümrük idaresinde mesleki dürüstlüğün geliştirilmesi ve yolsuzluğun önlenmesi, çok geniş alanlara yayılan uzun soluklu proje ve çalışmalar gerektiren bir süreçtir.

Çalışmalar yapılırken üst düzey gümrük yöneticilerinin bu konudaki liderlik ve taahhütleri, dürüstlüğün geliştirilmesi çalışmalarının ciddiyeti ve sürekliliği için elzemdir.

Modern gümrük yönetimi anlayışı çerçevesinde yolsuzlukla mücadele için geliştirilmiş birçok araç bulunmaktadır. Reform ve modernizasyon ile gümrük prosedürlerinin işler ve şeffaf hale getirilmesi, otomasyon ile gümrük işlemlerine insan müdahalesinin azaltılması, mevzuatın uluslararası düzenlemelerle uyumlu ve kolay hale getirilmesi, etkin insan kaynakları yönetimi ile personelin bir yandan dürüstlük konusunda bilinç düzeyi artırılırken diğer taraftan maddi imkanlarının yeterli seviyeye getirilmesi gibi yaklaşımlar yolsuzlukla mücadele alanında benimsenen uygulamalara örnek olarak gösterilebilir.

Gümrük İdaresinde Dürüstlüğün Geliştirilmesi ve Yolsuzluğun Önlenmesi Çalışmalarında DGÖ Revize Arusha Deklarasyonunun Yeri ve Önemi

Kamu İdaresinde dürüstlüğün geliştirilmesi ve yolsuzlukla mücadele konusunda uluslararası boyuttaki çalışmalar, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Dünya Gümrük Örgütü, Ekonomik Kalkınma

ve İş Birliği Örgütü, Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı gibi global; Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Afrika Birliği gibi bölgesel organizasyon ve oluşumlar bünyesinde yürütülmektedir. Gümrük idaresi özelinde dürüstlüğün geliştirilmesi konusunda ise Dünya Gümrük Örgütü'nün Dürüstlük Çerçevesi kapsamında yaptığı çalışmalar ve ürettiği araçlar ön plana çıkmaktadır.

Küresel dünya ticaretinin %98'ini idare eden 182 ülke gümrük idaresini temsil eden Dünya Gümrük Örgütü (DGÖ)'nün en önemli faaliyetleri, standartlar oluşturma, iş birliğini sağlama ve kapasite geliştirme alanlarındadır.

DGÖ, gelir toplama, ticaretin kolaylaştırılması, muhafaza ve güvenlik alanlarında üyelerini desteklemekte olup, yolsuzluk bu alanlardaki gelişmenin önündeki en önemli engeldir. DGÖ'nün temel stratejik politika belgesi olan 2008 tarihli, 21. Yüzyılda Gümrükler Dokümanında, "yolsuzluğa karşı mücadele, dürüstlüğün korunması ve iyi yönetim önlemlerinin yaygınlaştırılması" önemle vurgulanmaktadır.

Gümrük idarelerinin temsilcileri ile özel sektör ve ilgili uluslararası örgütlerin temsilcilerinden oluşan ve DGÖ Konseyi ve Politika Komisyonuna bağlı olarak faaliyet gösteren Dürüstlük Alt-Komiteisi, DGÖ Dürüstlük Aksiyon Planının ve bu konudaki DGÖ enstrümanlarının tasarlandığı, geliştirildiği, uygulandığı ve değerlendirildiği bir platform olarak çalışmalarını devam ettirmektedir.

DGÖ, üyelerinin dürüstlük geliştirme çalışmalarına, Teknik Yardım ve Kapasite Oluşturma çerçevesinde destek vermektedir. Bu kapsamda üye ülkelerin talepleri doğrultusunda, son 3 yıl içinde 50 civarında teknik yardım misyonu gerçekleştirilmiştir. Bu misyonlarda, dürüstlük diagnostiği ile performans ölçüm sistemleri geliştirilmesi çalışmalarının yanı sıra, bir kısım programlı misyonlarda spesifik bir DGÖ enstrümanının eğitiminin verilmesi ya da odaklı misyonlarda, ilgili üye ülkenin etik kodunun, bu konudaki eğitim programının veya dürüstlük stratejisinin gözden geçirilmesi çalışmaları yapılmaktadır (DGÖ Dürüstlük Uzmanlar Grubu 1. Toplantısı, 2018).

DGÖ tarafından gümrük meslek etiğinin geliştirilmesi ve yolsuzlukla mücadele konusunda geliştirilen ve üye ülke gümrük idareleri için bir yol haritası niteliğinde olan en önemli doküman **Arusha Deklarasyonu'dur**. 12 temel ilkeden oluşan Deklarasyonu'dur, 7 Temmuz 1993 tarihli 81./82. DGÖ Konsey Oturu-

Küresel dünya ticaretinin %98'ini idare eden 182 ülke gümrük idaresini temsil eden Dünya Gümrük Örgütü (DGÖ)'nün en önemli faaliyetleri, standartlar oluşturma, iş birliğini sağlama ve kapasite geliştirme alanlarındadır.

munda onaylanmıştır. Konseyin Haziran 2003 tarihli 101. ve 102. Oturumunda, 12 temel ilke, başlıkları ve açıklamaları içerecek şekilde 10 temel ilke olarak yeniden düzenlenerek, yeni metne **Revize Arusha Deklarasyonu** adı verilmiştir. Revize Arusha Deklarasyonunda tanımlanan ilkeler şunlardır;

- **Liderlik ve Taahhüt:** Gümrük idarelerinin üst düzey yöneticilerinin güçlü liderlik özellikleri ve dürüstlüğün geliştirilmesi konusundaki taahhütleri, etiğin kurumsal kültürün ayrılmaz parçası olması için elzemdir.
- **Yasal Çerçeve:** Kolaylaştırma, mevzuatın basit ve tek düze hale getirilmesi, işlemlerin yerelleştirilmesi, uluslararası uygulamalara uyum yoluyla gereksiz bürokratik işlemlerin ve mükerrerliklerin kaldırılması yolsuzlukla mücadelede atılması gereken önemli adımlardır.
- **Şeffaflık:** Gümrük mevzuatının kolay erişilebilir olması, herkese eşit uygulanması, takdir yetkisinin iyi tanımlanması, itiraz mekanizması ile hizmet sözleşmeleri ve performans standartları şeffaflığın sağlanmasında yapılması gerekenlerdir.
- **Otomasyon:** Gümrük işlemlerinin elektronik ortamda yapılması, yolsuzluk için fırsatların ortadan kaldırılması, etkinliğin artırılması, hesap verilebilirlik sağlanması ve mali kontrolün kolaylaştırılması için gereklidir.
- **Reform ve Modernizasyon:** Gümrük idareleri, bireysel çıkar sağlamaya uygun ve ihlale açık noktaları elimine etmek amacıyla sistem ve prosedürlerini gözden geçirmeli ve modernize etmelidirler.
- **Mali Kontrol ve Denetim:** İç denetim, iç ve dış mali kontroller, soruşturma ve kovuşturma sis-

temleri yolsuzluğu önlemek için bu kapsamda kullanılan önemli araçlardır. Bu araçların dürüstlüğü teşvik eden ve caydırıcı stratejileri arasındaki denge iyi gözetilmelidir.

- **Etik Kodu:** Çalışanların davranış şekillerinin belirlenmesinde rehber olarak etik kodun kullanılması gerekmektedir. Tüm personelin bu konuda farkındalığının artırılması gereklidir.
- **İnsan Kaynakları Yönetimi:** Açık bir rotasyon politikası, yeterli maaş ve ödeme, eğitim politikasının belirli olması, performans sisteminin etkin çalışması ve işe alım politikası insan kaynaklarının etkin yönetiminde ve yolsuzluğun önlenmesinde önemlidir.
- **Moral ve Kurum Kültürü:** Adil insan kaynakları yönetimi, eşit kariyer imkanları ve her seviyedeki çalışanın yolsuzlukla mücadele programına aktif katılımının sağlanması bu başlık altında yapılması gerekenlerdir.
- **Özel Sektörle İlişkiler:** Özel sektörle şeffaf ilişkiler kurulması, yükümlüler ile mutabakat zaptları imzalanması, özel sektöre yönelik etik kodu hazırlanması ve cezalar yoluyla yükümlü kaynaklı yolsuzluklarla mücadele edilebilir.

Revize Arusha Deklarasyonunun 10 ilkesinin üye ülke gümrük idareleri tarafından uygulanmasına yol göstermek üzere hazırlanan Dürüstlük Geliştirme Rehberi, bu başlıkların açık bir biçimde tanımlandıkları bölüm, üye ülkelerin mesleki etik ve yolsuzluğun önlenmesi konusunda nerede olduklarını tespit etmek amacıyla oluşturulan anket ve örnek ülke uygulamalarından oluşmaktadır.

Üye ülkelerin yolsuzlukla mücadele konusunda yaptıkları çalışmalarını içeren **Etik Uygulamaları Derlemesi**; gümrük işlemlerinde yolsuzluk açısından riskli alanların tespit edilmesi ve bunları önlemeye yönelik stratejiler geliştirilmesi amacıyla hazırlanan **Yolsuzluk Risk Haritalama Rehberi**; gümrükte ihale yolsuzluklarının önlenmesi amacıyla hazırlanan **Gümrüklerde Tedarik Yolsuzluğunu Önleme Rehberi**; gümrük çalışanlarının uyması gereken mesleki etik kurallarının ve profesyonel davranış şekillerini içeren **Etik ve Davranış Model Kodu**; **Şeffaflık** ve **Öngörülebilirlik Rehberi**, **Dürüstlük Bülteni** ve **E-Öğrenme Modülü** halen DGÖ tarafından yolsuzlukla mücadele amacıyla kullanılan araçlardır.

Bunların dışında, DGÖ Üyeleri İç Kontrol ve Dış

Türk Gümrük İdaresinde dürüstlüğün geliştirilmesi ve yolsuzlukla mücadele konusundaki çalışmalar, uyuma dayalı etik yönetimi çerçevesinde; denetimler, etik ilkelerinin yasal metinlerle belirlenmesi ve bunların uygulamasının denetim yoluyla izlenmesi yöntemleri ile yürütülmektedir.

Kontrol İyi Uygulama Örnekleri Derlemesi ile Uygulanabilir ve Ölçeklendirilebilir Gümrük Dürüstlük Algı Araştırması ve Uygulama Metodolojisi Rehberinin tamamlanması için çalışmalar sürdürülmektedir (DGÖ A-CIP Kapsamında Liberya Gelir İdaresinde Dürüstlük Konusunda Gerçekleştirilen Diagnostik Çalışması, 2019).

Revize Arusha Deklarasyonu Çerçevesinde Türk Gümrük İdaresi Uygulamalarının İncelenmesi

Türk Gümrük idaresinde dürüstlüğün geliştirilmesi ve yolsuzlukla mücadele konusundaki çalışmalar, uyuma dayalı etik yönetimi çerçevesinde; denetimler, etik ilkelerinin yasal metinlerle belirlenmesi ve bunların uygulamasının denetim yoluyla izlenmesi yöntemleri ile yürütülmektedir. Gözetime ve cezalandırmaya dayalı ve bu nedenle etkisi kısıtlı olan bu yöntemlerin aşamalı olarak, bireysel olarak her bir çalışanın öz denetimine odaklanan, dürüstlüğe dayalı etik yöntemler ile birlikte uygulanması, profesyonel anlamda dürüstlük bilincinin kalıcı olarak yerleşmesini sağlayacaktır. Bu noktada, profesyonel dürüstlük ilkelerinin her gümrük çalışanı tarafından içselleştirilerek, kurum kültürünün ayrılmaz bir parçası haline getirmek için yararlanılabilecek en önemli araçlar Revize Arusha Deklarasyonu ve DGÖ Dürüstlük Geliştirme Rehberi olup, gümrük idaresinde yürütülecek mesleki etiğin geliştirilmesi ve yolsuzluğun önlenmesi çalışmalarında, mevcut durum analizi yapılırken ve elde edilen verilere istinaden eylem planları hazırlanırken söz konusu araçların kullanılması, konunun bütüncül olarak ele alınmasını ve gerçekçi sonuçlar elde edilmesi-

ni sağlayacaktır.

Liderlik ve Taahhüt

Gümrük idaresinde yolsuzluğun önlenerek, mesleki dürüstlüğün geliştirilmesi ve yerleştirilmesi için en önemli şart, üst düzey yöneticilerin bu konuda gösterdiği kararlılıktır. Bununla birlikte, her düzeydeki gümrük yöneticisi, güçlü liderlik rolünü benimsemeli ve gümrük işlemlerinin tüm yönleri ile etik kurallar çerçevesinde yürütülmesi hususunda yetkileri ile orantılı seviyede sorumlu ve hesap verebilir durumda olmalıdır.

DGÖ Dürüstlük Geliştirme Rehberinde, gümrük idaresinin dürüstlük geliştirme ve yolsuzlukla mücadele stratejisinin, ancak, daha genel kapsamlı bir dürüstlük çerçevesinin parçası olması ve en üst politik seviyede desteklenmesi suretiyle başarılabileceği ifade edilmektedir.

Dürüstlük geliştirme konusunda sağlanacak politik destek, üst ve orta düzey yöneticilerin mesleki dürüstlük konusundaki kararlılık ve örnek teşkil eden davranışları, dürüstlük kavramının kurum misyonu, vizyonu ve temel değerlerinin içinde açıkça ifade edilmesi, kurumun dürüstlük seviyesinin düzenli olarak değerlendirilmesi için veri toplama mekanizmasının kurulması, dürüstlük geliştirme çalışmalarında ilk ve en önce atılması gereken adımlardır.

Türk Gümrük İdaresinin bir parçası olduğu Ticaret Bakanlığının misyon ve vizyonunda mesleki dürüstlük kavramına doğrudan atıf yapılmamakla beraber, Bakanlığın temel değerleri altında “etik değerlere bağlılık” ve “şeffaflık, öngörülebilirlik ve erişilebilirlik” değerlerine yer verilmektedir.

Ayrıca, Ticaret Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Planı'nda, gümrük işlemlerini konu alan düzenlemelere ilişkin bilgiye kolay erişim sağlanması, gümrük işlemlerinin kolay ve hızlı hale getirilmesi, risk yönetimi temelli kontroller yapılması, kaçakçılıkla mücadelede etkinliğin artırılması, kurumsal yönetim kapasitesinin geliştirilmesi, kurumsal risk yönetim kapasitesi ve iç kontrol uygulamalarının geliştirilmesi, yenilikçi insan kaynakları politikalarıyla personelin niteliklerinin artırılması gibi amaçlar bulunmakta ve bu amaçlara ulaşılması için gerekli yol haritasının çizildiği görülmektedir.

Diğer taraftan, belirli aralıklarla yapılan anketler ile ih-

Türk Gümrük İdaresinin bir parçası olduğu Ticaret Bakanlığının temel değerleri altında “etik değerlere bağlılık” ve “şeffaflık, öngörülebilirlik ve erişilebilirlik” değerlerine yer verilmektedir.

bar ve şikâyet bildirim sistemleri bulunmakla beraber, Türk Gümrük İdaresinin mesleki dürüstlük açısından nerede olduğunu düzenli olarak ölçen ve değerlendiren bir mekanizma bulunmamaktadır.

Yasal Çerçeve

Kamu yönetiminde mesleki dürüstlük kavramına ilişkin genel hükümler, Anayasa, Devlet Memurları Kanunu, Türk Ceza Kanunu, 2531 sayılı Kamu Görevlerinden Ayrılanların Yapamayacakları İşlere Dair Kanun, 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanununda yer almakla beraber, son dönemde çıkarılan 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu, 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması Hakkında Kanun ile bu konuda daha kapsamlı bir yasal altyapı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Diğer taraftan, 1997 tarihli Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Verilen Rüşvetin Önlenmesi Sözleşmesine 2000 yılında taraf olunmuş ve bu sözleşmeye ilişkin olarak ulusal mevzuatta yapılması gereken güncellemeler 2003 yılında tamamlanmıştır. Aynı yıl, 1997 tarihli Avrupa Konseyinin Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Sözleşmesine ve 2004 yılında, 1998 tarihli Avrupa Konseyinin Yolsuzluğa Dair Ceza Hukuku Sözleşmesine taraf olunmuştur. Ayrıca, 2006 yılında Yolsuzluğa Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi imzalanmıştır (Ömür-gönülşen, 2009).

Bununla birlikte, içeriğinde yolsuzlukla mücadeleyle ilgili öncelikli hedeflerinde yer aldığı Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal

Programı da bu kapsamda dahil olunan ve uygulanan uluslararası düzenlemeler arasında yer almaktadır (Koç ve Güler, 2010).

Yolsuzlukla mücadele ve mesleki etiğin geliştirilmesi konusunda ulusal mevzuatın önemli ölçüde yeterli olduğu ve ayrıca uluslararası düzenlemelere de taraf olduğu görülmekle beraber, söz konusu mevzuatın etkin olarak uygulanmasında yaşanan sorunlar etik ihlalleri ile mücadeleyi sekteye uğratabilmektedir.

Konuya gümrük ve dış ticaret mevzuatı açısından bakıldığında ise ülkemizin, başta DGÖ Armonize Sistem Sözleşmesi, DGÖ Revize Kyoto Sözleşmesi, DTÖ'yü kuran Marakeş Anlaşması, DTÖ Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması, ATA ve İstanbul Sözleşmesi olmak üzere, uluslararası ticareti düzenleyen ve kolaylaştıran tüm önemli anlaşmalara taraf olduğu görülmektedir.

Bu doğrultuda, uluslararası mevzuat düzenli olarak takip edilerek ulusal mevzuat güncellenmekte ve modern uygulamalara adaptasyon hızlı bir biçimde sağlanmaya çalışılmaktadır. Ancak, kimi zaman ilgili uluslararası mevzuatın gerekli altyapı oluşturulmadan alınmaya çalışılması mevzuatın anlaşılmasında ve doğru olarak uygulanmasında sıkıntılara neden olabilmektedir.

Şeffaflık

Gümrük mevzuatının, gümrük işlemleri ile uğraşan tüm paydaşlar tarafından kolay erişilebilir olması, mevzuatın herkese eşit uygulanması ve itiraz hakkının tanınması, gümrük çalışanlarının takdir yetkisinin iyi tanımlanması ve gümrük idaresi için servis standartları oluşturulması şeffaf bir sistemin en iyi uygulama örnekleridir.

Bu tanımlama çerçevesinde Türk Gümrük İdaresinin uygulamasını incelediğimizde, Gümrük Mevzuatının Resmi Gazete'de yayımlanarak, basılı olarak ve internet yoluyla tüm paydaşlarla paylaşılması; yükümlülerin ihtiyaç duydukları bilgiye ulaşabilmeleri için gerekli mekanizmaların kurulmuş olması; Gümrük Kanunu'nda ve İdari Yargılama Usulü Hakkında Kanun'da iyi tanımlanmış ve uygulanan bir itiraz sisteminin olması; Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile Bakanlığın merkez teşkilatının yapısının, görev ve yetkilerinin, taşra teşkilatı çalışma yönetmeliği ile de bölgesel ve yerel birimlerin ve buralarda çalışan personelin görev, yetki ve sorumluluklarının belirlenmiş olması; gümrük işlem süreleri ve bu sürelerin optimize edilmesi için çalışmalar yapıyor olması, Türk Gümrük İdaresinin şeffaflığın sağlanması konusunda oldukça

iyi bir noktada olduğunu gösteren uygulamalardır. Bununla beraber, gümrük mevzuatının çok geniş kapsamlı olması nedeniyle, sadece mevzuatı tüm paydaşlar için görünür kılmak mevzuatın doğru uygulanması için yeterli değildir. Mevzuatın doğru şekilde uygulanması için birtakım enstrüman ve mekanizmalar geliştirilmelidir. Örneğin, özel sektör ve gümrük idaresi iş birliği çerçevesinde hem mevzuat hazırlanırken hem de mevzuat uygulanırken kullanılacak olan danışma ve tavsiye mekanizmalarının kurulması ya da karşık işlemler için geliştirilecek rehberler, gümrük mevzuatının daha anlaşılabilir ve uygulanabilir olmasını sağlayacaktır. Ayrıca, söz konusu yöntemler, yükümlüler açısından bilgiye daha kolay ulaşılmasını da sağlayacaktır.

Otomasyon, Reform ve Modernizasyon

Revize Arusha Deklarasyonu'na göre, gümrük hizmetlerinin otomasyonu ve bilgisayarlaştırılması, etkinlik ve verimliliği artıracığı gibi, yolsuzluk fırsatlarını da ortadan kaldıracaktır. Türk Gümrük İdaresi 90'lı yılların sonunda başlatılan Gümrük İdaresinin Modernizasyonu Projesi (GİMOP) ile otomasyon konusunda ilk adımını atmıştır. Söz konusu proje bağlamında tüm gümrük işlemlerinin elektronik ortama taşınması ve risk analizi ve sonradan kontrol işlemleri için gerekli altyapı oluşturulmuştur. Hali hazırda, tüm gümrük prosedürleri elektronik ortamda gerçekleştirilebilmekte, risk analizleri ve sonradan kontrol vasıtasıyla gümrük kontrolleri hedefleme yoluyla daha etkin bir şekilde yapılabilmektedir. Diğer taraftan, yetkilendirilmiş yükümlü uygulaması, tek pencere uygulaması gibi gümrük alanında global düzeyde yaşanan ilerlemeler yakından takip edilerek düzenli olarak uygulamaya alınmaktadır.

DGÖ Dürüstlük Geliştirme Rehberi'ne göre, tarife, kıymet gibi alanlarda yapılan değişiklikler ve gümrük prosedürlerinin basitleştirilmesi ve uluslararası uygulamalarla harmonize hale getirilmesi, gümrük idaresi tarafından yapılabilecek reformlardır. Modernizasyon ise, yönetim sisteminde, yükümlüler ve diğer idarelerle ilişkilerde yapılan değişikliklerin yanı sıra teknolojik değişimleri kapsamaktadır. Rehberde göre, reform ve modernizasyon çalışmaları yapılırken, uluslararası standartlar, enstrümanlar ve başka idarelerin uygulamaları ile karşılaştırılmalı değerlendirmeleri de kapsayacak şekilde bir diagnostik çalışması yapılması önerilmektedir.

Reform ve modernizasyon konsepti çerçevesinde Türk Gümrük İdaresinin en başarılı girişimleri, Tür-

kiye-AB Gümrük Birliği uyarınca gerçekleştirilen AB Müktesebatına uyum çalışmalarıdır.

Öte yandan, Türk otomasyon, modernizasyon ve reform çalışmalarına özel uzun dönemli bir planlama veya stratejinin olmaması ve bu çalışmalar tamamlandıktan sonra etkin olarak çalışıp çalışmadıklarına ilişkin formel değerlendirme ve geri bildirim sisteminin bulunmaması, gereksiz kaynak israfına, öngörülebilirliğin azalmasına, tekrarların artmasına yol açmakta ve diğer taraftan bu çalışmalardan elde edilen tecrübe ve sonuçların takip eden modernizasyon çalışmalarında kullanılmasını engellemektedir.

Etik Kodu, Mali Kontrol ve Denetim

25.05.2004 tarihli, 5176 sayılı "Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ve bu Kanuna ilişkin "Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ve Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik" ile mevzuatta dağınık halde bulunan kamu yönetimi etik davranış kuralları tek bir metinde bir araya toplanmıştır (Yüksel, 2005).

5176 Sayılı Kanun ile yapılan düzenlemeler doğrultusunda kamu kurumları kendi etik kodlarını ve etik kurullarını oluşturmuşlardır. Bu kapsamda hazırlanan 2015/3 sayılı "Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Personeli Meslek Etik İlkeleri" Genelgesi ile gümrük personelinin görevlerini ifa ederken uyması gereken kural ve davranışların çerçevesi çizilmiştir. Söz konusu Genelgenin girizgâhında, merkez ve taşra idarelerinde gümrük ve ticarete yönelik görev ve hizmetlerin yürütülmesinde, saydamlık, tarafsızlık, dürüstlük, hesap verebilirlik ve kamu yararını gözetme etik davranış ilkeleri çerçevesinde personelin uymaları gereken etik kural ve davranışlara açıklık getirmek amacıyla; 5176 sayılı Kanun ve bu Kanun'a dayanılarak çıkarılan Yönetmelik, DGÖ Revize Arusha Deklarasyonu, Avrupa Konseyi Kamu Görevlileri İçin Davranış Kuralları, İstanbul Deklarasyonu esas alınarak Genelgenin hazırlandığı ifade edilmektedir.

Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri İle Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 29'uncu maddesi doğrultusunda, Personel Genel Müdürü, Hukuk Hizmetleri Genel Müdürü, Rehberlik ve Tefiş Başkanı ve İç Denetim Birimi Başkanından müteşekkil Ticaret Bakanlığı Etik Komisyonu, kurum bünyesinde etik kültürünü yerleştirmek ve geliştirmek, personelin etik davranış ilkeleri konusunda

karşılaştıkları sorunlarla ilgili olarak tavsiyelerde ve yönlendirmede bulunmak ve etik uygulamaları değerlendirmek üzere oluşturulmuştur.

Bununla birlikte, Rehberlik ve Teftiş Birimi tarafından yürütülen inceleme ve soruşturmalar ile 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu uyarınca kurulan İç Denetim Birimi tarafından gerçekleştirilen iç denetimler yolsuzluk ve usulsüzlüklerin önlenmesinde önemli katkılar sağlamaktadır. Ancak, denetim ve kontrol fonksiyonunun yalnızca caydırma stratejilerinin ön plana çıkması, rehberlik ve teşvik edici stratejilerin yeterli ve dengeli bir şekilde uygulanmaması, söz konusu fonksiyonların mesleki dürüstlüğü geliştirilmesindeki etkisini azaltmaktadır. Bu nedenle, denetim mekanizmasının etik ihlallerin izlenmesi ve önlenmesinin yanı sıra etik davranış şekillerinin kurumsal kültürün ayrılmaz bir parçası haline getirilmesine yönelik rehberlik ve danışmanlık sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesi, proaktif çalışmasının ve daha görünür olmalarının sağlanması gerekmektedir.

İnsan Kaynakları Yönetimi ile Moral ve Kurum Kültürü

Türk Kamu İdaresinde personel yönetimi 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ve bu Kanuna bağlı olarak düzenlenen ikincil mevzuat çerçevesine gerçekleştirilmekte ve işe alım, özlük hakları, tayin gibi tüm personel işlemleri ilgili mevzuatta tanımlanmaktadır. Bu çerçevede Bakanlık personeli, Kamu Personeli Seçme Sınavı sonuçları temel alınarak ve sözlü sınava tabi tutularak, açıktan atama ve merkezi atama yoluyla işe alınmaktadır. Görevde yükselme ve yer değiştirme işlemleri için ilgili Yönetmeliklerle düzenlenmiş ve bu çerçevede yürütülmektedir.

Kapsamlı mevzuat ve uygulamalara rağmen, mevcut insan kaynakları yönetiminin, dürüstlük geliştirmede yeterince etkin olmadığı görülmektedir. Örneğin, söz konusu mevzuata göre işe alındıktan ve aynı eğitimden geçtikten sonra işe başlayan personelin performansı zaman içinde farklılık göstermekte, çalışan ve çalışmayan ayrımı burada başlamaktadır. İşini gereği gibi yapan personel ile yapmayan personel arasındaki ayrım net bir şekilde ortaya konulmamakta hatta işini hakkı ile yerine getiren kişinin iş yükü zamanla diğerine göre arttığı halde günün sonunda bu iki personel aynı özlük haklarına sahip olmaktadır. Bu durum zamanla çalışan personel üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmakta,

çalışan personelin performansını ve kurumuna karşı aidiyet duygusunu zayıflatmaktadır. Diğer taraftan, personel yönetiminde çalışma koşullarının göz ardı edilmesi sağlıklı bir değerlendirme yapılmasını da engellemektedir.

Bu nedenle, insan kaynakları yönetimi sisteminin detaylı bir analize tabi tutulması ve personel memnuniyetini artıracak ve dolayısıyla kamunun talep ve beklentilerini de en iyi şekilde karşılayacak şekilde reforme edilmesi gerekmektedir. İşe alımlarda daha şeffaf bir seçme sisteminin uygulanması; özlük haklarının iyileştirilmesi ve dengelenmesi; çalışma şartlarının iyileştirilmesi; personelin karar alma süreçlerine daha etkin katılımını ve geri bildirim teşvik eden bir yapının kurulması ve en önemlisi nitel ve nicel verilere dayalı objektif bir performans sisteminin kurulması gibi uygulamalar, çalışanların moral ve motivasyonunu yükseltecek ve dürüstlük temelli kurum kültürünün geliştirilmesinde tartışılmaz derecede büyük katkı sağlayacaktır.

Özel Sektörle İlişkiler

Revize Arusha Deklarasyonu'nun özel sektörle ilişkiler ilkesi kapsamında gümrük idarelerine, özel sektörle açık, şeffaf ve üretken ilişkiler kurmaları, yolsuzluk problemi ve bu probleme yönelik pratik çözümlerin tanımlanması ve uygulanması için yükümlüleri de belli seviyede sorumluluk almaları yönünde cesaretlendirmeleri, mutabakat zaptları imzalamaları, özel sektöre yönelik etik kodları oluşturmaları ve yeterli düzeyde caydırıcı cezalar düzenlemeleri tavsiye edilmektedir.

Mesleki dürüstlüğü geliştirilmesi ve yolsuzlukla mücadele konusunda yapılan çalışmalar dış paydaşların katılımı olmaksızın başarılı olamaz. Bu nedenle, gümrük idarelerinin geliştireceği farklı yöntemlerle bu süreçte özel sektörden de aktif katılımı sağlanmalıdır. Performans standartları ve/veya hizmet sözleşmeleri oluşturulması ve hizmetlerin bu çerçevede yürütülmesi, algı araştırmaları ile düzenli olarak dış paydaşlardan geri bildirimler alınması, ortak komiteler ve/veya çalışma grupları yoluyla iletişim ve işbirliğinin sürekli kılınması, halkla ilişkiler ve basın departmanı kurulması, şikayet/ihbar sistemleri oluşturulması gibi uygulamalar, gümrük idaresinin yolsuzlukla mücadelede dış paydaşların etkin katılımının sağlanması için kullanılabileceği yöntemlerdir.

Türk Gümrük İdaresinin özel sektörle iletişim ve iş birliği mekanizmaları mevcut olup, başarılı bir biçimde işlemesine rağmen, bu çerçevede dürüstlüğü geliştirilmesi

ve yolsuzluğun önlenmesi konusunda yapılan ortak çalışmalar yetersizdir. Bu konuda en görünür çalışma, DTÖ Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması uyarınca oluşturulan kurul ve komitelerde, söz konusu anlaşmanın Revize Arusha Deklarasyonu'nun ilkeleri ile benzer hükümler içeren, bilginin yayımlanması ve erişilebilirliği, itiraz ve yeniden değerlendirme prosedürleri, eşyanın teslimi ve gümrüklenmesi, bağlayıcı ön bilgi verilmesi gibi maddeleri kapsamında geliştirilen ve uygulanan eylemlerdir.

Dürüstlüğün geliştirilmesi konusunda gümrük idaresi-özel sektör iş birliğinde yapılan ortak çalışmaların farklı konu başlıklarının bir bileşeni olarak değil, özellikle dürüstlük başlığı altında yapılması, her iki tarafın da bu konudaki farkındalık ve hassasiyetini artıracaktır gibi söz konusu çalışmaların etkisini de artıracaktır.

Sonuç

Bu çalışmada, gümrükçülük mesleği açısından dürüstlük ve yolsuzluk kavramları irdelenmiş, bu konuda küresel ölçekte yapılan çalışmalara genel olarak, Dünya Gümrük Örgütü tarafından yapılan çalışmalara ise özel olarak değinilmiş ve son olarak da Türk Gümrük İdaresinin mevcut yapısı ve faaliyetleri, mesleki dürüstlüğün geliştirilmesi ve yolsuzluğun önlenmesi perspektifinde, Revize Arusha Deklarasyonu'nun 10 ilkesi çerçevesinde karşılaştırmalı olarak irdelenmiştir.

Türk Gümrük İdaresinin mesleki dürüstlüğün geliştirilmesi ve yolsuzlukların önlenmesi için ihtiyaç duyduğu insan kaynağı ile yasal ve teknik araçlara sahip olduğu ve bu kaynakların potansiyelinin yüksek olduğu değerlendirilmektedir. Mesleki dürüstlük konusunda istenilen seviyeye gelebilmek için, mevcut insan kaynağı ile sistem ve araçların etkin kullanılması gerekmektedir. Adil bir çalışma ortamı oluşturulması, çalışanlara aidiyet hissinin aşılması, mesleki etik konusunda yüksek standartlara sahip kişilerin işe alınması ve bu bilincin tüm çalışma hayatı boyunca desteklenmesi, mevzuatın şeffaf, anlaşılır ve kolay hale getirilmesi ve uygulanması, reform ve modernizasyonun planlı, sürekli ve izlenebilir hale getirilmesi, tüm paydaşlarla güven, işbirliğine dayalı, açık ve üretken ilişkiler kurulması ve ticaret erbabının gönüllü uyumunun bu yolla sağlanması ve zorunlu uyumu sağlamaya yönelik adil ve caydırıcı cezaların ve daha etkin bir kontrol ve muhafaza sisteminin kurulması ve en başta, tüm bunların yapılabilmesi için gümrük yöneticilerinin kararlılık ve taahhütlerini göstermeleri yoluyla mesleki dürüstlük meselesi idare için bir so-

run olmaktan çıkarılarak, kurumsal yapının ayrılmaz bir parçası haline getirilebilecektir.

Gümrükçülük mesleğinin etik ilkeler çerçevesinde icra edilebilmesine yönelik olarak yapılması gereken ve bu yazıda bahsedilen tüm çalışmalar, kısmi olarak, farklı zamanlarda ve farklı motivasyonlarla gerçekleştirilmektedir. Ancak, mesleki dürüstlük konusuna bütüncül yaklaşılması ve yapılacak çalışmanın Revize Arusha Deklarasyonu'nda tanımlanan tüm alanlarda, bir program çerçevesinde eş zamanlı olarak gerçekleştirilmesi, elde edilecek kazanımların görünür ve daimî olmasını sağlayacağı gibi, tüm gümrük çalışanları tarafından benimsenmesini de mümkün kılacaktır.

Kaynakça

- 2015/3 sayılı "Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Personeli Meslek Etik İlkeleri" Genelgesi
- 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu
- 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
- DGÖ Dürüstlük Geliştirme Rehberi
- Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik
- KOÇ, D. ve GÜLER, A. (2010). "Türk Kamu Yönetiminde Etik Yapılanma", http://vizyon21y.com/documan/Egitim_Ogretim/Onemli_Gunler_Kuruluslar/Dunya_Etik_Gunu/Turk_Kamu_Yonetiminde_Etik_Yapilanma.pdf
- ÖMÜRGÖNÜLŞEN U. (2009). The Four System Studies: Legal And Institutional Infrastructure Of Ethical Administration In Turkey, Report, Ethics for the Prevention of Corruption in Turkey (TYEC) CoE Project No. EC/1062, Şubat 2009
- Revize Arusha Deklarasyonu
- Ticaret Bakanlığı (2019). 2019-2023 Stratejik Planı, https://strateji.ticaret.gov.tr/data/5daefd2413b87654702d584b/TICARET_BAKANLIGI_014_STRATEJIK_PLAN_WEB.pdf
- Ticaret Bakanlığı Etik Komisyonu, <https://www.ticaret.gov.tr/etik-komisyonu>
- YÜKSEL, C. (2005). Türk Kamu Yönetiminde Etik Mevzuatı Değerlendirilmesi ve Çözüm Önerileri, <http://www.etiksempozyumu.sakarya.edu.tr/etik/4.1/2Cuneyt%20Yuksel.pdf>

YAZAR HAKKINDA

İşıl Emine AVCI

T.C. Ticaret Bakanlığı / Gümrükler Genel Müdürlüğü

Ticaret Uzmanı

Tel: (0 312) 449 37 65

E-posta: i.avci@ticaret.gov.tr

1975 Erzurum doğumludur. 1997 yılında Ege Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Gıda Mühendisliği bölümünden mezun olmuştur. 2004-2006 yılları arasında Southern New Hampshire Üniversitesinde İşletme Yüksek Lisansı yapmış ve 2013 yılında Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İktisat Lisans Programını tamamlamıştır. 1998 yılında başladığı görevine halen Ticaret Uzmanı olarak devam etmektedir. İyi derecede İngilizce ve orta düzeyde Fransızca bilmektedir.

KÜRESELLEŞME VE YENİ DÜNYA DÜZENİNDE TİCARET

Sinan AKYÜZ

Gümrükler Genel Müdürlüğü
Daire Başkanı

Küreselleşme, ürünlerin, fikirlerin ve kültürlerin alışverişinden doğan bir uluslararası bütünleşme süreci... Ekonomik olduğu kadar siyasal, teknolojik ve kültürel boyutlu bir süreç... Giddens'a göre küreselleşme, tek bir süreç değildir, karmaşık süreçlerin bir araya geldiği bir olgular kümesidir.

Gerçekten de küreselleşme çok boyutlu ve kompleks bir kavram... Bu tarz olguları anlatmak kimse için kolay bir iş değildir. Bence küreselleşmeyi anlatmak için takip edilecek en güzel yol, bu olguyu tarihsel süreç içerisinde ele alıp, birtakım örneklerle somutlaştırmaya çalışmaktır.

İsterseniz 13. yüzyıla gidelim ve kahvenin hikayesiyle küreselleşme olgusunu hep birlikte anlamaya çalışalım.

Kahvenin Hikayesi

Ünlü Fransız Düşünür Voltaire, yüzyıllar önce şöyle demişti: “Benim için hayatı güzelleştiren ticarettir... Altınla gümüşün yokluğunu fark etmem bile, ama kahve ile tarçın eksik olmasın soframızdan.” Şurası muhakkak ki, ticaret olmasaydı medeniyet bugün bulunduğu noktada olmazdı. Dünya bu kadar cazip bir yer, hayatlarımız bu derece renkli ve zengin olmazdı.

Bugün hayatımızın ayrılmaz birer parçası haline gelmiş, üzerinde düşünmeye bile ihtiyaç duymadığımız birçok şeyde ticaretin izlerini görüyoruz. İşte her gün fincanlarımızı dolduran, severek içtiğimiz kahve de bunlardan biri...

13. yüzyılda Etiyopya’da, Kaffa’da, keçi çobanı Kaldi’nin keşfettiği kırmızı renkli çekirdekler, üç asır içerisinde Arap coğrafyasına yayılarak popüler bir içeceğe dönüştü.

Kahvenin küresel yolculuğu ise, 16. yüzyılda, Osmanlı’nın Yemen’i fethi ile başladı. Halepli bir iş adamı Şamlı bir iş adamı ile birlikte 1554’te İstanbul’da ilk kahve dükkanını açtılar. Kısa zamanda kahve büyük bir ün kazandı ve buradan Avrupa’nın diğer şehirlerine yayıldı.

İtalya’da bu buruk acı içeceğe duyulan sevgi o derece fazlaydı ki, bu sevgi dindar Hristiyanlar arasında bu büyük bir kaygıya yol açmıştı. Çünkü kahve, İslam coğrafyasına aitti. Müslüman şarabıydı. Müslümanlarla adeta ayrılmaz bir bütündü. Sufi içeceğiydi kahve; gece ibadetleri için dinçlik sağlıyordu.

Bu yüzden, kahvenin Hristiyan dünyasında yasaklanması için Papa VIII. Clement’e gidildi (1592). Papa, kararını vermeden önce kahveden bir yudum aldı ve şöyle dedi. “Ama bu Şeytan içeceği o kadar lezzetli ki, bunu yalnızca kafirlerin kullanmasına izin vermek yazık olur. Bunu vaftiz ederek Şeytan’ı kandıracağız.”

Papa’nın onayı, kahvenin Avrupa’da daha fazla yayılmasına ön ayak oldu.

17. yüzyılda kahve Avrupa’da artık modaydı. Kahve, artık basit bir içecek değil, bir yaşam tarzıydı. Şık kahve salonlarında, entellektüellerin buluşma mekanlarında, yüksek sosyete ve aristokraside revaçta olan, parlak porselen fincanlar ve altın saçaklı peçetelerle birlikte sunulan bir içeceğe ve her şeyden öte artık akılları baştan alan bir ritüele dönüşmüştü (Bilhassa Fransız kadınları için).

Avrupa’daki yüksek kahve talebi, Yemen’in Mocha limanından yapılan sevkiyatlarla karşılanıyordu. Ancak bu da yeterli gelmiyordu. Üstelik Yemen Sultanı da kahvenin ihracatına belirli kısıtlamalar getirmişti. Kahve çekir-

değinin, ancak haşlanarak veya kavrulularak ülke dışına çıkartılabilesine izin veriliyordu (Yani ham çekirdeğin ihracatı yasaklanmıştı).

Ancak, Avrupalılar tarihte bilinen ilk kahve kaçakçılığı operasyonu ile kahveyi Hindistan’da yetiştirmeyi başardılar.

Ancak, hemen şunu da belirteyim ki, kaçakçılığı yapan Hindistanlı bir Müslüman... (Baba Budan) Mekke’de hac ziyaretinden sonra, birkaç ham çekirdeği kendisiyle beraber gizlice Hindistan’a getiriyor.

Bundan sonra kahve; ticaret yoluyla Hollandalılar, Fransızlar, Portekizler ve İngilizler eliyle, Endonezya, Brezilya, Sumatra gibi dünyanın dört bir tarafına dağılmıştır.

Bugün, tüm dünyada petrolden sonra en fazla ticareti yapılan ikinci ürün kahve... En fazla kahve ihraç eden ülke Brezilya, en fazla kahve tüketen ülke ABD.

1971 yılında üç kahve sever tarafından Seattle ABD’de kurulan Starbucks, bugün dünyanın dört bir yanında faaliyet gösteren en ünlü kahve zinciri mağazası... Starbucks, dünyanın en değerli 33. markası... 2018 yılı itibarıyla marka değeri 32,4 milyar dolar... (Brand Finance)

Türkiye’nin en değerli markası ise Türk Hava Yolları, marka değeri 1,8 milyar dolar... Dünyanın en değerli ilk 500 markası içerisinde bir Türk Markası yok maalesef.

Pamuğun Hikayesi

Mesela pamuğa bakalım... Avrupalılar, 16. yüzyıla kadar keten ve yün giyinmişlerdir. Yani o döneme kadar henüz pamuklu dokuma ile tanışmamışlardır. Avrupalılar, ancak 16. yüzyılda pamuklu Hint dokuması ile tanıştı. Portekizli ünlü denizci Vasco da Gama buna öncülük etmişti.

O dönemde, pamuklu dokuma çok kıymetliydi. Portekiz Kralı Henry, Fas Sultanı’na gönderdiği hediyeler arasında Bengal işi desenli yatak örtüleri vardı. Hint kumaşı en iyi kalite kumaştı. Parlak renkleri ve desenleri ile Avrupa’da muazzam bir talep yaratmıştı.

O yıllarda, Avrupa’da Hint tekstili için o kadar büyük bir talep oluşmuştu ki, Avrupa’nın yeni dünyadan getirdiği on yedi bin ton gümüşün neredeyse üçte biri (6 bin ton) bu ithalatı karşılamak üzere Hindistan’a gönderiliyordu. Hindistan tekstil sektörünü tek başına domine ediyordu.

Zaten Avrupa’da işçilik maliyetleri, Hindistan’dan yaklaşık 6 kat daha yüksekti. Bu nedenle Avrupa’da yapılan kumaş, Hint kumaşı ile rekabet edemiyordu.

Ancak bu oyunu bozan bir ülke vardı o zamanlarda: İngiltere...

İngiltere, uzunca bir dönem boyunca büyük bir dış ticaret açığı vermişti. Bu açık içerisinde en büyük payı da pamuklu dokuma oluştuyordu. Dini devreye devreye sokarak (kâfirlerin ipliğinden sakının) ve kanunlar çıkararak tekstil ithalatını yasaklamaya çalışan İngiltere yalnızca kaçakçılığı körüklüyordu.

Ve nihayetinde, maliyetleri düşürecek teknoloji arayışları, bir dizi icada ve sonunda 1771'de, Cromford'ta suyla çalışan ilk iplik fabrikasının kurulması ile sonuçlandı. Bu fabrika, İngiltere'de doğan ve tüm Avrupa'ya yayılan Sanayi Devrimi'nin de ateşleyicisi oldu. Zaten sanayi devriminin öncü sektörü tekstil sektörü olmuştur.

19. yüzyılın ilk yıllarından itibaren, İngiltere'nin tekstil ithalatı hızla düşmeye başladı. Bu sefer, Hindistan tarihinde ilk kez vatandaşının giydiği elbiseyi ithal etmeye başladı. Sadece ithalatta da kalmadı, Hindistan büyük bir krizin içerisinde girdi. Tekstil işiyle uğraşan on binlerce Hintli köylü geçim kaynağını kaybetti. Hindistan Genel Valisi, William Bentinck 1835 yılında yazdığı gizli raporda şöyle diyor: "Ticaret tarihinde dokumacıların yaşadığı sefaletin bir benzerini görmek mümkün değildir. Pamuk dokumacılarının kemikleri Hindistan düzlüklerinin rengini solduruyor."

Hikâye burada bitiyor mu? Hayır...

Sanayi devrimi ile birlikte İngiltere'nin pamuğa olan talebi daha da arttı. ABD, İngiltere için önemli bir pamuk tedarikçisiydi. Ancak ham liften tohumları ayıklama işlemi son derece yavaş bir işlemdi ve pamuk ihracatını ciddi bir şekilde kısıtlıyordu.

1793 yazında Georgia'da bir pamuk tarlasında tatilini geçiren Yale mezunu Eli Whitney bir alet icat ederek pamuk çekirdeğini daha hızlı çıkartmayı başardı. Böylece bir işçinin bir günde toplayabileceği temizlenmiş pamuk 10 katına çıktı. Bundan sonraki on yıl içinde Amerika'da pamuk ihracatı 725 bin kilodan 15,8 milyon kiloya yükseldi. Bu şekilde pamuk, ABD'de üretimi en fazla yapılan tarım ürünü haline geldi. Diğer tarım alanları ciddi bir biçimde daraldı.

Hikâye burada da bitmiyor...

Pamuk tarımı, Amerika'da köle ticaretini patlattı. 1800 ile 1810 yılları arasında Amerika'daki köle sayısı üçte bir oranında arttı.

Yani pamuk mutluluk getirmede. Bundan sonra ABD'de yıllarca sürecek bir iç savaş ve köleliğin kaldırılması için verilen mücadeleler var... Ancak tüm bunların sonucun-

da, elde edilen güçlü bir demokrasi, Amerikan tarihinin belki de en büyük kazanımı oldu.

Bugün, dünya tekstil piyasası 920 milyar dolar büyüklüğünde... En büyük ihracatçılar: Çin, Hindistan, İtalya, Almanya, Bangladeş... En büyük ithalatçı ise ABD...

Peki, neden böyle oldu? Yarışa bu kadar erken başlayan ülke neden bu kadar geriledi? Bu da konumuzun ikinci kısmı olan ticaretin yeni dünya düzeninde yaşadığı değişimle ilgili...

Kelebek Etkisi

Kelebek etkisini duymuşsunuzdur. Dünyanın bir ucundaki bir kelebeğin kanat çırpması diğer ucunda bir karsırgaya yol açabilir... Her şey birbiriyle ilgilidir. Küçük değişimlerin, hiç öngörülmeven büyük sonuçları olabilir. İşte bunu yukarıda verdiğimiz örneklerden de görmek mümkün. Küçük bir buluş, diğer bir ülkenin kaderini değiştiriyor. Milyonlarca insanın işsiz kalmasına, aç kalmasına ve hatta ölmesine yol açıyor.

Değerli okurlarımız; öyle bir dönemi yaşıyoruz ki, dünyanın bir ucuyla öteki ucu arasında bir tık mesafe var. Tarihin hiçbir döneminde, dünya bu kadar küçülmemiştir.

Küreselleşme dediğimiz olgu öteden beri hep vardı. Ancak 1990'larla başlayan ve bugünü içerisine alan öyle bir dönem yaşıyoruz ki küreselleşme olgusu adeta bir kırılma yaşadı. Adeta ışık hızı yakalandı. Değişimler, bu dönemde baş döndürücü bir hızda gerçekleşiyor.

Bu yeni dönemin de katalizörleri var... Bunlardan en önemlisi iletişim ve bilgi teknolojilerinde kaydedilen gelişmeler...

İletişim ve Bilgi Teknolojileri

Bugün, dünyanın en büyük kütüphanelerinden Washington'daki Kongre Kütüphanesi'nin tüm içeriği, 20 saniyenin altında bir sürede herhangi bir yere aktarılabilir. Oysa İstanbul fethedildiğinde bunun haberi Avrupa'ya ancak 3 ayda yayılabiliyordu. Geldiğimiz nokta gerçekten muazzam. Değişim ve dönüşüm inanılmaz derecede büyük.

Sadece geçtiğimiz yılda, günlük ortalama 294 milyar e-mail gönderildi ve alındı. Beyaz eşya gibi hemen her evde bir bilgisayar var artık. Hatta şimdi bilgisayarlar da hızla demode oluyor. Onların da yerini tabletler ve akıllı telefonlar alıyor.

Dünya nüfusunun yarısından fazlası bugün internet kullanıcıları (%56,3). Bu oran 1995'te %1'den daha azdı...

İnternet, gerçek hayatlarımıza paralel sanal bir dünya daha yarattı. Bu dünyada web sayfalarımız, bloglarımız,

Twitter ve Facebook hesaplarımız var. Alışverişlerimizi internette yapıyor, yemek siparişlerimizi ve rezervasyonlarımızı internette hallediyoruz artık. Eskiden elektrik kesildiğinde yaşadığımız duyguları bugün internet kesildiğinde yaşıyoruz.

İş dünyası; Google, Facebook ve Amazon gibi yeni devlerle tanıştı. Bugün, ABD'nin önde gelen 10 bilişim firmasının toplam cirosu ülkemizin ilk 500 firmasının toplam cirosundan daha fazla...

1995 yılında, Economist, iletişim teknolojilerinin yol açtığı bu değişimin büyüklüğünü ve potansiyelini "bir ekonomik güç"e benzeterek şu tespitle bulundu: "Londra'dan New York'a bir telefon görüşmesi yapmak neredeyse bir evden diğerini aramakla aynı maliyete geliyor. Mesafelerin ortadan kalkması, önümüzdeki yüzyılın ilk yarısında, muhtemelen toplumu şekillendiren tek ve en önemli ekonomik güç olacaktır."

Benzer bir değerlendirmeyi, New York Times Gazetesi'nin ünlü köşe yazarı Thomas Friedman da yaptı. Friedman, bir gücün adeta dünyaya çarpıp bütün dinzorları öldüren meteor gibi büyük bir değişime yol açtığını ve dünyayı "düzleştirdiğini" ifade etti. Ona göre bu güç, dünyayı ufak bir "köy"e dönüştürerek bizleri birbirimizle kapı komşusu haline getiren iletişim teknolojileriydi.

Bilgisayarlar, küresel fiber optik ağlar, telekonferanslar ve dinamik yazılımlar sayesinde, dünya tarihinde daha önce hiç olmadığı kadar çok sayıda insan birbiriyle etkileşim içerisine girdi. Böylece Friedman'ın Küreselleşme 3.0 olarak adlandırdığı pürüzsüz bir küreselleşme süreci başladı. Friedman, bu süreci şöyle anlatıyor: "Küreselleşme 1.0'in itici gücü küreselleşen ülkeler, küreselleşme 2.0'in itici gücü küreselleşen şirketlerken, küreselleşme 3.0'in itici gücü ve bu çağa karakterini kazandıran biricik şey ise, küresel düzeyde işbirliği yapmak ve rekabete girmek için bireylerin ele geçirdikleri yeni güçtür."

Bireylerin ve grupların bu kadar kolay ve bu kadar pürüzsüz küreselleşmesine olanak veren kaldıraç ise hepimizi kapı komşusu haline getiren küresel fiber optik şebekeyle birlikte yazılımdır, her türden yeni bilgisayar uygulamalarıdır.

Artık bireyler şu soruyu sorabilirler ve sormalıdırlar da: Küresel fırsat ve rekabette benim yerim neresi? Kişi olarak, diğer insanlarla küresel iş birliğine nasıl gidebilirim?"

Bu yeni dönemde iletişim ve iş birliği imkanları öylesine arttı ki, küresel oyun sahasında geliştirilen yeni iş modelleri adeta patlama yaptı.

Yeni İş Modelleri

Nedir bu modeller?

Mesela, outsourcing olarak ifade edilen dış kaynak kullanımı... Veya bunun daha özel bir durumu olan üretim faaliyetlerinin denizaşırı ülkelere kaydırılması demek olan offshoring... Şirketler, temel faaliyet alanları dışında kalan işleri, bugün artık bizzat kendileri yapmak yerine daha ucuz ve daha verimli yaptırabilecekleri yerlere kaydırıyorlar.

10 yıl önce, International Herald Tribüne, fastfood restoranlarındaki patates kızartmalarının bile dış kaynak kullanılarak üretilip servise hazır hale getirildiğini yazmıştı.

ABD'deki bir vatandaşın sorularına çoğu kez Hindistan'da yerleşik bir çağrı merkezinin personeli cevap veriyor. Mortgage işlemleri, maaş işlemleri, röntgen ve MR filmlerinin yorumlanması gibi akla hayale gelmeyecek sayısız hizmet dış kaynak kullanılarak gerçekleştiriliyor.

Bir teknoloji ve lojistik harikası olan iPhone işte bu gelişmenin bir ürünü... ABD, Çin, Almanya, Fransa, İtalya, Japonya, Kore ve Tayvan gibi çeşitli ülkelerin sınırları aşan koordinasyon ve iş birliğinin bir meyvesi...

Bugün, Forbes 500'de yer alan şirketlerin %70'ten fazlası dış kaynak kullandığını görüyoruz. Offshore yatırım-

ları için Çin, Hindistan, Malezya, Brezilya ve Endonezya önde gelen ilk 5 ülke oldu.

Öte yandan, iletişim teknolojilerindeki bu müthiş sıçrama sayesinde, ticaret de adeta boyut değiştirerek internet ortamına taşındı. Küresel e-ticaret hacmi 2012 yılsonu itibarıyla 1 trilyon dolara ulaştı. 2019 yılı sonu itibarıyla ise bu değer 3,5 trilyon dolar seviyesinde... 2023 sonunda ise 6,5 trilyon dolara ulaşacağı tahmin ediliyor.

Bugün, bu yeni dünya düzeninde bütün bu fırsatların doğurduğu yatay iş birliği ve iş yapma modelleri sayesinde küresel üretim, ticaret ve yatırım hızla artarken, yalnızca dünyanın gelişmiş ülkeleri değil, gelişmekte olan ülkeleri de bu süreçlere dahil olup, küresel zenginlik ve refahtan pay almaya başladılar.

Özetlemek gerekirse, dünyanın en ucra köşeleriyle bile etkileşim içerisindeyiz artık. Mesafeler adeta silinmiş ve coğrafya kader olmaktan çıkmıştır. Bir mal veya hizmetin nihai üretimi artık yalnızca tek bir ülkede gerçekleştirilmiyor. Bir mal veya hizmet, artık yalnızca üretildiği ülkenin sınırları içerisinde kalmıyor.

“Düz dünya”, üretim süreçlerinin bölünüp tüm dünyaya yayıldığı, bir ürünün üretilmesinden nihai alıcısına ulaştırılmasına kadarki tüm süreçlerin giderek

“

Bilgisayarlar, küresel fiber optik ağlar, telekonferanslar ve dinamik yazılımlar sayesinde, dünya tarihinde daha önce hiç olmadığı kadar çok sayıda insan birbiriyle etkileşim içerisine girdi. Böylece Friedman’ın Küreselleşme 3.0 olarak adlandırdığı pürüzsüz bir küreselleşme süreci başladı.

daha karmaşık hale geldiği bir dünya... Fabrikaların “çatılarının uçtuğu”, tüm dünyanın fabrika haline geldiği bir dünya...Sınır ötesine uzanan işbirliği modellerinin, çok aktörlü süreçlerin dünyası... Gerçekten de, örneğin bir Boeing 777 uçağına baktığımızda, dünyanın çeşitli bölgelerinde yer alan 17 farklı ülkedeki 900’ü aşkın tedarikçiden alınan 3 milyon parçanın montajı ile ortaya çıktığını görüyoruz. Boeing firması ise, sadece uçağın kanatları ile gövdesini üretim uçağın montajını gerçekleştiriyor.

İnovasyon Ekonomisi

Bugün, ülkeler arasındaki rekabet üstünlüğü artık bilgiyle beslenen inovasyon ekonomisine dayanıyor. Bilgiyi yeniliğe dönüştürdükçe, insanların hayatını daha iyi hale getirecek şeyleri bulup, geliştirip, ürettikçe zenginleşiyorsunuz. Yani, teknoloji ve yeni fikir geliştirme ile ekonomik zenginlik artık içi içe. Buna inovasyon ekonomisi deniyor.

S&P 500 içinde yer alan şirketlerin 1980 yılındaki piyasa değerlerinin %20’si maddi olmayan aktiflerden oluşurken, bu oran bugün %80’lere ulaşmıştır.

Dünyanın dev şirketlerinin aktiflerini artık eskimeye ve yıpranmaya mahkûm fiziki varlıklar değil, her zaman ayakta kalarak ilerlemeyi sağlayan soyut varlıklar oluşturuyor. Bu varlıkların başında ise marka, patent, endüstriyel tasarım gibi inovatif enstrümanlar geliyor. PepsiCo’nun sahibi Quaker Oats firmasının eski CEO’ su John Stuart’ in şu sözü konuyu çok güzel özetliyor: “Eğer bu şirket dilimlere ayrılabilseydi; araziyi, tesisleri, makine teçhizatı size verir ben markayı alırdım ve hepinizden karlı çıkardım.”

İnovasyon Açığının En Önemli Sonucu: Orta Gelir Tuzağı

Günümüzde inovasyon kapasitesini geliştiremeyen, katma değeri yüksek mal ve hizmet üretemeyen ülkeleri bekleyen en büyük tehlike orta gelir tuzağıdır.

Nedir bu tuzak? Yani birtakım önlemlerle ekonominizi disiplin altına alıyorsunuz, kişi başına geliri 10 bin dolarların üzerine çıkartıyorsunuz, ancak birtakım yapısal reformları hayata geçiremediğiniz için bu noktadan öteye sıçramanız çok daha zor hale geliyor. Dolayısıyla, bulunduğunuz gelir dilimini aşamıyor, kısır bir döngüde yaşamınızı sürdürüyorsunuz.

Bizim geçtiğimiz yollardan daha önce geçmiş olan ülkelerin hepsi, gelip başlarını bu duvara vurmuşlar.

Kimler var şimdi bu tuzağa takılıp kalan? Brezilya, Meksika, Malezya, Romanya, Güney Afrika... Orta gelir tuzağına düşmeyen dünya örnekleri sınırlı. Son kırk yılda Japonya ve Güney Kore dışında bir örnek yok.

Bu tuzak, ülkeler için geçerli olduğu kadar sektörler için de geçerli.

Mesela, tekstil sektörümüz... Sektörün çarkları Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren dönmeye başladı ancak sektör bu avantajını kullanmak yerine yıllarca hep aynı çizgide katma değeri düşük, fason üretimle yola devam etti. Markalaşma ve inovasyon yönünde yeterli çabayı göstermedi. Küreselleşemedi. Yıllarca orta gelir tuzağında, kurbağa gibi yavaş yavaş kendini pişirdi. Bugün ise küresel düzeyde bir markamız olmadan dünyanın en büyük 10 tekstil üreticisinden biriyiz.

Bugün, bir adet notebook alabilmek için 3 tona yakın çimento ihraç etmek zorunda kalıyoruz. Bir TIR ilaç alabilmek için ise 6 yüze yakın TIR un ihraç etmemiz gerekiyor.

Ülkemizde ihracatın kilogram fiyatı 1,5 doların altında... Bu rakam gelişmiş ülkelerde ise 3 doların üzerinde. Ülkemizde ihracatın kilogram fiyatı 2000 yılında 0,81\$'di. Bu rakam, aynı yıl, Çek Cumhuriyeti Slovakya ve Polonya için çok daha düşük seviyelerdeydi. 2019 itibarıyla ülkemizde kilogram başına ihracat değeri 1,10-1,20 dolar seviyesindeyken diğer ülkeler maalesef bizi geride bıraktılar.

Sonuç Yerine

Özetle, günümüzde giderek küreselleşen dünyamızda kuralları baştan belirlenen dünya düzeninde zenginlik ve refahın kaynağı da geçmişe kıyasla bir hayli değişmiştir.

Zenginlik ve refahın, rekabetçiliğin kaynağını Harvard

Profesörü Michael Porter şu sözlerle çok güzel özetlemektedir: "Ulusal zenginlik yaratılır, miras kalmaz. Klasik iktisatçıların iddia ettiğinin aksine, ulusal zenginlik bir ülkenin doğal kaynaklarından, işgücü havuzundan, faiz oranlarından ya da para biriminin değerinden doğmaz. Bir ulusun zenginliği, rekabetçiliğine ve inovasyon yapabilme kapasitesine bağlıdır."

Kaynakça

- CHANDA N. (2009). Küreselleşmenin Sıra Dışı Öyküsü, ODTÜ Yayıncılık.
- FRIEDMAN T. (2006), Yirmi Birinci Yüzyılın Kısa Tarihi: Dünya Düzdür, Boyner Yayıncılık.
- FUNG V. K. (2010). Düz Dünyada Rekabet, Optimist Yayınları.
- GÜRSU H. (2014). Sahi İnovasyon Neden Bize Bu Kadar Uzak?, Destek Yayınları.
- KIRIM A. (2007), Türkiye Nasıl Zenginleşir?, Remzi Kitabevi.
- PETERS T. (2008). İnovasyon Çemberi, Ledo Yayıncılık.
- PORTER M. (2010). Rekabet Üzerine, Optimist Yayınları.

YAZAR HAKKINDA

Sinan AKYÜZ

T.C. Ticaret Bakanlığı / Gümrükler Genel Müdürlüğü
Daire Başkanı

Tel: (0 312) 449 32 41

E-posta: S.Akyuz@ticaret.gov.tr

1979 yılında Erzurum'da doğdu. 2000 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünde üniversite öğrenimini tamamladı. 2001 yılında Gümrük Müsteşarlığında Gümrük Uzman Yardımcısı olarak çalışmaya başladı. Türkiye'de ve dünyada hızlı kargo taşımacılığı konusunda hazırladığı tez ile Gümrük Uzmanı olmaya hak kazandı. Uzmanlık kariyeri zarfında onaylanmış kişi sistemi, hızlı kargo taşımacılığı, yetkilendirilmiş yükümlü, sonradan kontrol sistemi, fikri ve sinai mülkiyet hakları konularında aktif çalışmalarda bulundu. AB ülkeleri ile yürütülen çeşitli eşleştirme projeleri çalışmalarında görevler üstlendi. 2008 yılında Malezya Kraliyet Gümrük Akademisi üst düzey yöneticiler programına katılarak, programı başarıyla tamamladı.

2010-2014 yılları arasında Müsteşar Danışmanı olarak görev yapan AKYÜZ, Gümrük ve Ticaret Bakanlığının kolay ve güvenli ticaret vizyonunun oluşturulması ve güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yürüttü.

2018 yılından bu yana Ticaret Bakanlığında, Gümrükler Genel Müdürlüğünde, Daire Başkanı olarak görev yapmaktadır. İyi derecede İngilizce bilmektedir.

Tarımda Üretici Örgütlenmesi Üzerine Öneriler

Selçuk MERT

Esnaf, Sanatkârlar ve Kooperatifçilik
Genel Müdürlüğü
Ticaret Uzmanı

Özet

Artan gıda talebi karşısında tarım sektörüyle ilgili gelişmeler tüm dünyada ana gündem maddelerinden biri olmaya devam etmektedir. Tarım sektöründe yaşanan sorunlara çözüm arayışları sırasında üretici örgütleri ya da tüm dünyada kabul gören adıyla kooperatifler ilk akla gelen işletmeler olmaktadır. Gerçekten de kooperatifler dünyanın her yerinde tarım sektöründe yaşanan zafiyetleri aşmada iyi bir araç ve sürdürülebilir kalkınmanın anahtar kuruluşları olmuşlardır.

Türkiye’de tarım ve hayvancılık sektöründe kooperatiflerin oldukça köklü bir geçmişi vardır. Sektörde binlerce kooperatif ile kooperatif benzeri örgüt yapıları faaliyet göstermekte ve bunlar oldukça geniş bir üretici kitlesine hitap etmektedir. Tarımsal faaliyet gösteren kooperatiflerin toplam sayısı 12 bini, bunlara ortak olan üretici sayısı 3,5 milyonu aşmakta; bu sayılara sektörde faaliyet gösteren üretici birlikleri ve ıslah amaçlı yetiştirici birlikleri de eklendiğinde, tarımda oldukça yoğun bir örgütlenme yapısı dikkat çekmektedir.

Ne var ki ülkemiz tarım sektöründeki üretici örgütlenmesi arasında çok başarılı modeller bulunmakta birlikte genel olarak örgütlerin piyasadaki etkinlik seviyeleri yeterli değildir. Yine de geleceğe dair güçlü bir potansiyel vardır. Bu potansiyeli değerlendirmek için çağa uygun değişim ve dönüşümü başarmak gerekmektedir. Güçlü ve etkili bir üretici örgütlenmesi tarımsal piyasaların daha dengeli ve düzenli işlemesine katkı sağlamakta, sürdürülebilir kalkınma yolunda birçok olumlu sonucu beraberinde getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kooperatifçilik, Üretici Örgütü, Tarım Sektöründe Örgütlenme, Sürdürülebilir Kalkınma

Giriş

Son yıllarda sürdürülebilir tarımsal üretim, artan gıda talebi ve gıda fiyatları enflasyonu gibi konular dünyada ve Türkiye’de sıklıkla tartışılan konular arasında yer almaktadır. Özellikle iklim değişikliği koşulları altında artan gıda talebinin karşılanması hususu uluslararası kuruluşların önemli araştırma konularından biri haline gelmiştir.

Dünya Kaynakları Enstitüsü (WRI) tarafından yayımlanan “Sürdürülebilir Gıda Geleceğinin İnşası (Creating a Sustainable Food Future)” Raporu’na göre, dünyada gıda tüketim eğilimi tahmin edildiği gibi devam ederse 2050 yılında yaklaşık 10 milyara ulaşacak insan nüfusunu yeteri kadar beslemek için gerekli olan gıda üretiminin %50’den fazla (2010 yılı verileri baz alınarak) artması gerekmektedir. Bu oran hayvansal gıdalar için %70’e çıkmaktadır (WRI, 2019). Öte yandan doğal ekosistemi korumak ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmak için bu ilave gıda ihtiyacının, tarımsal üretim alanlarının genişlemeden karşılanabilmesi gerekmektedir. Bu konuda hiçbir gelişme olmadığı takdirde, 600 milyon hektar (Hindistan’ın iki katı büyüklüğünde bir alan) yeni tarım alanına ihtiyaç duyulacaktır (WRI, 2019). Bu ise çok daha ciddi başka problemleri beraberinde getirecektir.

Bu nedenle hem artan gıda ihtiyaçlarını optimum seviyede karşılayabilmek hem de insani ve çevresel sorunları en aza indirebilmek için üretim süreçlerinde sürdürülebilir kalkınmayı sağlayacak modellerin etkin olması bir zorunluluk olarak görünmektedir. İşte bu noktada kooperatifler gelecek vadeden anahtar kuruluşlar olarak göze çarpmaktadır. Bazı görüşlere göre insanlığı geleceğe taşıyacak sürdürülebilir kal-

2050 yılında yaklaşık 10 milyara ulaşacak insan nüfusunu yeteri kadar beslemek için gerekli olan gıda üretiminin %50’den fazla artması gerekmektedir. Bu oran hayvansal gıdalar için %70’e çıkmaktadır.

kınmanın kooperatif işletmelerin özünde yer aldığı gerçeği, neredeyse tüm çevrelerin örnekleri ile gördüğü ve kabul ettiği bir eyleme dönüşmüştür (Örnek, 2017).

Dünya kooperatiflerinin en üst çatı kuruluşu olan Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) tarafından yapılan çalışmalar bu görüşü desteklemektedir. ICA, Birleşmiş Milletler tarafından 2015 yılında kabul edilen “Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine (Sustainable Development Goals)”¹ uyulması için tüm kooperatiflere çağrıda bulunmuş ayrıca kooperatif işletmelerin söz konusu hedefler hakkında bilgilendirilmeleri, bu hedeflere ulaşılması için yapabilecekleri konusunda taahhütte bulunmaları ve ilerlemelerini raporlamaları amacıyla “Coops For 2030” adlı bir platform oluşturmuştur. Dahası ICA, Avrupa Kooperatifler ve Sosyal İşletmeler Araştırma Enstitüsü (Eucricse) ile birlikte yayımladığı dünyanın en büyük 300 kooperatifine yer verdiği araştırma raporlarında bundan böyle kooperatif işletmelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkılarını da ölçmeye başlamıştır. Bu kritik konunun yakından takip edilerek ICA’nın kooperatif işletmeler için belirlediği gelecek stratejisi (The Blueprint for the Co-operative Decade) ve diğer uluslararası gelişmeler ile birlikte bir başka çalışmada ele alınması faydalı olacaktır.

Öte yandan tarımsal ürün arz ve talebine ilişkin konular Türkiye’de de sıklıkla gündemde yer bulmaktadır. Ülkemiz özelindeki tartışmalar, daha çok tarımsal ürünlerde tarladan sofraya yaşanan fiyat artışları, özellikle sebze ve meyve fiyatlarında her yıl görülen dalgalanmalar ve genel olarak gıda fiyatları enflasyonu gibi konular üzerin-

¹ 2030 yılında kadar yoksulluğun sona erdirilmesi, gezegenin korunması ve tüm insanların barış ve refah içerisinde yaşaması için BM tarafından 2015 yılında evrensel bir çağrı olarak kabul edilen 17 hedef. <https://sustainabledevelopment.un.org/>

de yoğunlaşmıştır. Söz konusu başlıklarda yapılan tartışmalar genellikle tarımsal üretimde girdi maliyetlerinin yüksekliği, ürün arz zincirinde yer alan araçların fazlalığı ve tarım sektöründe etkili bir üretici örgütlenmesinin olmaması gibi sonuçlara varmakta ve çözüm arayışları da bu doğrultuda şekillenmektedir. Söz konusu başlıkların her biri ayrı bir araştırma konusu olup bu çalışmada üretici örgütlerinin ve daha özel ifadeyle kooperatiflerin ülkemiz tarım sektöründeki yapısına, genel görünümüne ve önemine odaklanılacak ve üretici örgütlenmesinin daha etkili hale getirilebilmesi için bazı önerilerde bulunulacaktır.

Tarımda Kooperatifçiliğin Rolü

Tüm dünyada kooperatiflerin en yoğun olarak kullanıldığı alan tarım sektörü olmuş, tarım sektörünün doğasından kaynaklanan dezavantajlar kooperatiflerle aşılabilmektedir (TB, 2017). Kooperatifler evrensel kooperatifçilik ilke ve değerlerine uygun olarak verimli bir şekilde işletildiklerinde üreticiler için;

- Daha ucuz girdi temini, ortak makine kullanımı, maliyetlerin düşürülmesi
- Aynı ve nakdi kredilere/finansmana ulaşım
- Kapasite geliştirme, depolama, işleme, katma değer yaratma,
- Pazarlık gücü ve doğrudan tüketicilere pazarlama imkânlarının kazanımı
- Kamusal desteklerden, kooperatiflere sağlanan kolaylıklardan, kurumsallaşmanın avantajlarından ve ölçek ekonomisinden yararlanma
- Ekonomik ve sosyal güç kazanımı

gibi çok önemli faydalar sağlamaktadır (TB, 2017). Bunun yanında tarımsal kooperatifler küçük üreticilerin bilgiye, teknolojiye, eğitime ulaşımını sağlamakta, ekonomik ve sosyal olarak ortaklarını yetkilendirerek kırsal alanda istihdam yaratmakta, özellikle kadınların ekonomik faaliyete katılımında önemli bir rol oynamakta ve üreticilere ekonomik şoklara dayanıklı bir işletme modeli sunmaktadır (FAO, 2012)

Günümüzde gelişmiş Avrupa ülkelerinde kooperatiflerin pazar payı tüm tarımsal girdilerin arzında %50, tüm tarımsal ürünlerin alımı, işlenmesi ve pazarlamasında %60 seviyelerinde olup bazı ülkelerde bu oran çok daha ileri düzeylerde gerçekleşmektedir (aktaran Mert, 2013). Hayvancılığı gelişmiş ABD, İngiltere, Hollanda ve

Kooperatif Ekonomisini Araştırma 2018 Raporuna göre göre dünyanın en büyük ciroya sahip 300 kooperatifinin toplam cirosu 2 trilyon dolar gibi muazzam bir rakama ulaşmıştır.

Yeni Zelanda gibi ülkelerde sütçülük sektörünün yaklaşık %90'ı kooperatifler eliyle yürütülmekte, kooperatifler sadece süt toplama işini değil aynı zamanda sütü işleme ve çiftçilerin her türlü ihtiyacını karşılama işlevlerini de üstlenmektedir (SETA, 2019).

ICA ve Eucricse tarafından yayımlanan “Kooperatif Ekonomisini Araştırma (Exploring The Cooperative Economy) 2018 Raporu”nda, dünya genelinde verisine ulaşılabilen 2.575 kooperatif işletmenin 2016 yılı ciroları (turnover) karşılaştırılarak dünyanın en büyük 300 kooperatif işletmesi sıralanmıştır. Buna göre dünyanın en büyük ciroya sahip 300 kooperatifinin toplam cirosu 2 trilyon dolar gibi muazzam bir rakama ulaşmıştır. Söz konusu değerlerin %33'ü tarım ve gıda sektöründe faaliyet gösteren kooperatiflere aittir. Başka bir sıralamaya göre dünyanın en büyük 20 tarımsal kooperatifinin toplam cirosu 275 milyar dolara ulaşmaktadır² (ICA, 2018). Ayrıca raporda, verilen sayıların kooperatiflerin başarısının yalnızca bir boyutu olduğu ifade edilmekte ve yukarıda ifade edildiği gibi kooperatiflerin sürdürülebilir kalkınmadaki önemli rolüne değinilmektedir.

Özetle kooperatifler, dünyanın her yerinde tarım sektöründe yaşanan zafiyetleri aşmada iyi bir araç ve sürdürülebilir kalkınmanın anahtar kuruluşları olmuşlardır. Bu nedenle deyim yerindeyse Amerika'yı yeniden keşfetmeye gerek yoktur; tarım sektöründe yaşanan birçok sorun etkili bir üretici örgütlenmesi ile en aza indirilebilir. Bu üretici örgütlenmesinin adı da kooperatifçiliktir. Sanılanın aksine ülkemiz tarım sektöründe kooperatifçilik köklü bir geçmişe sahiptir ve birçok başarılı kooperatif örneği vardır. Esasen oldukça fazla kooperatif ve kooperatif benzeri örgütün

² Türkiye'den Trakya Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Trakya Birlik) Ciro/Kişi başına GSYH sıralaması açısından 267. sıradan listeye girme başarısını göstermiştir.

sektörde faaliyet gösterdiği söylenebilir. Bu noktada öncelikle ülkemizdeki kooperatif ve diğer üretici örgütlenmelerinin bir resmini çekmek ve akabinde bu konuda yaşanan sorunlara yönelik çözüm arayışlarına katkıda bulunmaya çalışmak yerinde olacaktır.

Türkiye’de Tarım Sektöründe Kooperatifçilik ve Üretici Örgütlenmesi

Türkiye’de tarımsal alanda kooperatifçilik hareketinin 150 yıllık bir geçmişi vardır. Çok kısa bir özet yapmak gerekirse; 1863 yılında Devlet eliyle kurulan “Memleket Sandıkları” ile ülkemizde başlayan kooperatifçilik hareketi, 1914 yılında kurulan ilk tarım satış kooperatifi ile devam etmiş, ardından Cumhuriyet döneminde bizzat Atatürk’ün öncülüğünde hayata geçen hukuki düzenlemeler ile asıl kimliğine kavuşmuştur (Mülayim, 2010). 1935 yılında yürürlüğe giren tarım satış ve tarım kredi kanunları sonrasında bu tür kooperatifler memleketin dört bir yanına yayılmış ve bundan sonra planlı kalkınma döneminde tarım satış kooperatifleri yoğun olarak devlet tarafından desteklenmiştir. Diğer taraftan, planlı dönem sonrasında en önemli gelişmelerinden birisi şüphesiz, kooperatifçiliğin Anayasa’da yer almasıdır (TÜKOSEP, 2012). 1961 Anayasasının 51. maddesinde “Devlet, kooperatifçiliğin gelişmesi-

Kooperatifler, dünyanın her yerinde tarım sektöründe yaşanan zafiyetleri aşmada iyi bir araç ve sürdürülebilir kalkınmanın anahtar kuruluşları olmuşlardır.

ni sağlayacak tedbirleri alır” ifadesinin yer alması kooperatifçiliğin gelişmesi için uygun ortam oluşmasını desteklemiştir. Bunun yanında 1969 yılında yürürlüğe giren 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu sonrasında tarımsal amaçlı kooperatifler ve tarım dışı sektörlerde kooperatifler yaygınlaşmış ve zaman içerisinde uygulanan devlet teşvik uygulamaları ile binlerce kooperatif kurulmuştur.

Bugün itibariyle ülkemizde tarımsal alanda kooperatif örgütlenmesi;

- 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’na göre kurulan tarımsal amaçlı kooperatifler (tarımsal kalkınma kooperatifleri, pancar ekicileri kooperatifleri, sulama kooperatifleri, su ürünleri kooperatifleri) ile üretim ve pazarlama kooperatifleri, yaş sebze meyve pazarlama kooperatifleri,
- 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun’a göre kurulan tarım satış kooperatifleri ve
- 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanun’una göre kurulan tarım kredi kooperatiflerinden oluşmaktadır.

Öte yandan tarımsal alandaki örgütlenme kooperatiflerle sınırlı değildir. Kooperatiflere kıyasla varlığı henüz çok yeni olsa da sektörde kooperatiflerin yanında;

- 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanun’una göre istinaden kurulan tarımsal üretici birlikleri ve
- 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanun’una göre kurulan ıslah amaçlı yetiştirici birlikleri faaliyet göstermektedir.

Tablo 1: Tarımsal faaliyet gösteren kooperatiflerin sayısal büyüklükleri

Kooperatif Türü	Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı
Pancar Ekicileri Kooperatifi	31	1.382.627
Tarım Kredi Kooperatifi	1.625	830.188
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	6.807	746.164
Tarım Satış Kooperatifi	295	300.357
Sulama Kooperatifi	2.451	298.654
Su Ürünleri Kooperatifi	560	30.668
Üretim ve Pazarlama Kooperatifi	461	18.396
Yaş Sebze ve Meyve Pazarlama Kooperatifi	29	2.951
Tarımsal Faaliyet Gösteren Kooperatif Toplamı	12.259	3.610.005
Türkiye'deki Tüm Kooperatifler	48.809	6.059.999
Tarımsal Faaliyet Gösteren Kooperatiflerin Payı	25,1%	59,6%

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Ekim 2019

Tablo 2: Tarım Sektöründeki Üretici ve Islah Amaçlı Yetiştirici Birlikleri

TARIMSAL ÜRETİCİ BİRLİKLERİ		
Ürün /Ürün Grubu	Birlik Sayısı	Üye Sayısı
Hayvansal Üretim	567	322.841
Bitkisel Üretim	244	21.613
Su Ürünleri	30	1.193
Organik Ürünler	29	2.418
Toplam	870	348.065
ISLAH AMAÇLI YETİŞTİRİCİ BİRLİKLERİ		
Tür	Birlik Sayısı	Üye Sayısı
Damızlık Sığır	81	241.541
Damızlık Koyun - Keçi	80	249.018
Arı	80	72.140
Damızlık Manda	29	8.721
Tavuk	6	759
Toplam	276	572.179

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, Eylül 2019

Bazı Çarpıcı Sonuçlar:

Tablo 1'de görüldüğü gibi ülkemizde tarımsal kooperatiflerin tüm kooperatifler içerisindeki payı kooperatif sayısı açısından %25, ortak sayısı açısından %60 civarındadır. Yani ülkemizde kooperatifçilik hareketinin tarım sektöründe yoğunlaştığı rahatlıkla söylenebilir. Söz konusu tarımsal kooperatiflerin toplam sayısı 12 bini, bunlara ortak olan üretici sayısı 3,5 milyonu aşmaktadır.³

³ Ülkemizde kooperatiflerin kayıtlı ortak sayısı ile ekonomik faaliyeti katılan aktif ortak sayısı çeşitli faktörlere göre değişmekle birlikte birbirinden oldukça farklıdır. Benzer şekilde hukuki varlığını sürdüren ancak ekonomik bir faaliyette bulunmayan kooperatiflerin sayısı da az değildir.

Ülkemiz tarım sektöründe kooperatiflerin yanı sıra Tablo 2’de verildiği gibi yaklaşık 350 bin kişinin üyesi olduğu 870 üretici birliği ve 570 binden fazla kişinin üyesi olduğu 276 yetiştirici birliği de eklendiğinde, tarım sektöründeki örgüt sayısı⁴ 13 bine, ortak/üye sayısı ise 4,5 milyona ulaşmaktadır.

Tablo 1 ve 2’de yer alan üretici örgütlerinin toplam ortak/üye sayısı, ülkemizdeki toplam çiftçi⁵ sayısına (Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı çiftçi sayısı 2,1 milyon kişi, ziraat odalarının kayıtlarına göre 4,9 milyon kişi -TOB verileri-) göre değerlendirildiğinde ya üreticilerin neredeyse tamamının bir üretici örgütüne ortaklığı/üyeliği bulunduğu ya da bir üreticinin mesleğini icra ederken birden fazla tarımsal örgüte ortak/üye olmak durumunda kaldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu hususu tam olarak aydınlatacak bir çalışmaya rastlanılmamış olmakla birlikte kanaatimce ikinci ihtimal daha kuvvetli görünmektedir. Zira Çiftçi Kayıt Sistemi’ne göre tüm üreticilerin kayıtlı olmadığı, Ziraat Odası kayıtlarının da yeterince güncel olmadığı bilgisinden hareketle gerçek çiftçi/üretici sayısının bu iki verinin ortasında bir yerde olabileceği değerlendirilmektedir.

Tabloda yer alan kooperatiflerden, tarım satış kooperatif ve birlikleri genel olarak sanayi hammaddesi olan ihracata konu olan (kuru üzüm, kuru incir, zeytin, zeytinyağı, fındık, pamuk, ayçiçeği gibi) ürünlerde faaliyet gösterirken, tarım kredi kooperatifleri üreticinin üretim girdilerinin temini ve kredi ihtiyacının karşılanması, bunun dışındaki kooperatifler ise diğer bitkisel ürünler ve hayvansal gıdalar (süt ve süt ürünleri) ağırlıklı olarak faaliyet göstermektedir.

Tablolarda yer alan üretici örgütlerinin faaliyet konusu, üreticilere sunduğu hizmetler, buldukları sektördeki etkinlik seviyeleri gibi hususlarda, konudan sapmamak kaygısıyla bu çalışmada ayrı ayrı değerlendirmeler yapılamayacaktır⁶ ancak şunu belirtmek gerekir ki bahsi geçen örgütlerin tamamı, genel olarak ortakları/üyeleri olan üreticilerin üretiminin des-

⁴ Bunların dışında gıda sektöründe birçok kadın girişimi üretim ve işletme kooperatifi bulunmaktadır. Bu kooperatif ortaklarının büyük kısmı çiftçi diyebileceğimiz gruba girmediğinden bu kategoride yer verilmemiştir.

⁵ Çiftçi, 5488 sayılı Tarım Kanununun 3.maddesine göre; mal sahibi, kiracı, yarırcı veya ortakçı olarak devamlı veya en az bir üretim dönemi veya yetiştirme devresi tarımsal üretim yapan gerçek ve tüzel kişilerdir. Bu çalışmada “üretici” olarak bahsedilmektedir.

⁶ Türkiye’de kooperatiflerin faaliyet alanları sayısal büyüklükleri vb. hakkında daha detaylı bilgi edinmek isteyenler Mülga Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca yayımlanan “Türkiye Kooperatifçilik Raporu 2016”ya bakabilirler.

Ülkemiz tarım sektöründe farklı tür ve konularda binlerce kooperatif ve kooperatif benzeri üretici örgütü bulunmakta ve bunlar oldukça geniş bir kitleye hitap etmektedir.

teklennesi, üretim konusunun korunması, geliştirilmesi, üretimdeki girdilerinin temini, üretilen ürünün alınması, değerlendirilmesi ve pazarlanması konularını amaç edinmektedir. Kooperatif dışı örgütlerin ıslah vb. farklı amaçları da olmakla birlikte bunlar da pazarlama boyutuyla mevzuata dayalı bir takım engelleri⁷ bir şekilde aşarak üyelerinin ürettiği ürünü değerlendirmek ve pazarlamak için gerekli altyapıyı ve oluşumları kurmaktadır.

Öte yandan tabloda yer alan kooperatiflerin kuruluş, işleyiş ve denetimine ilişkin hizmetler farklı Bakanlıklar tarafından yerine getirilmektedir. Tarım kredi kooperatifleri ve birlikleri ile 1163 sayılı Kanun’a göre kurulan tarımsal amaçlı kooperatifler Tarım ve Orman Bakanlığının görev alanında yer alırken tarım satış kooperatifleri ve birlikleri ile 1163 Sayılı Kanun’a göre kurulan diğer kooperatifler Ticaret Bakanlığının görev alanında yer almaktadır. Yine tarımsal üretici birlikleri ile ıslah amaçlı yetiştirici birlikleri de Tarım ve Orman Bakanlığı görev alanında bulunmaktadır.

Durum Değerlendirmesi

Ülkemiz tarım sektöründe farklı tür ve konularda binlerce kooperatif ve kooperatif benzeri üretici örgütü bulunmakta ve bunlar oldukça geniş bir kitleye hitap etmektedir. Bunlar arasında ortaklarının iştiğal konularında ilk işleme tesislerinden entegre tesislere kadar geniş imkanlara ve uluslararası tanınırlığı olan markalara sahip olan, ortağından aldığı ürünü çeşitli pazarlama kanalları ile yurt içinde ve yurt dışında nihai tüketicilere kadar ulaştırın, üreticilere, bölge ve ülke ekonomisine çok önemli katkılar sağlayan başarılı kooperatif modelleri bulunmaktadır. Başarılı modellerin var olduğu şeker

⁷ Örneğin 5200 sayılı kanuna göre kurulan üretici birliklerinin ticaret yapma yetkisi bulunmamaktadır. Ancak bu kuruluşlar ayrı bir şirket kurarak pazarlama sorunlarını aşmaktadırlar.

pancarı, ayçiçeği, zeytin, zeytinyağı, bazı kuru meyveler gibi⁸ tarımsal ürün piyasalarındaki nispeten düzenlilik hali ve daha sağlıklı işleyen piyasa yapısı kolayca fark edilebilmektedir.

Bununla birlikte genel olarak üretici örgütlerinin pazar payları ve etkinlik seviyeleri ne yazık ki arzulanan düzeyden uzaktır. Bu noktada sorun daha çok, büyük ölçekli başarılı kooperatiflerin sınırlı bir alanda bulunması, ölçek ekonomisinden yeterince yararlanamayan, yönetim ve denetim zafiyetleri olan örgütlerin yaygın olması, mevcut yapıların çoğunluğunun ürün arz zincirinin ilk aşamalarında faaliyet gösterebilmesi daha ötelere geçememesi, üretici örgütlerinin dağınık ve bütünleşemeyen yapısı ve tabii ki iş birliği kültürünün zayıflığı ile kooperatifçilik konusundaki farkındalık ve bilinç eksikliği gibi hususlarda aranmalıdır.

Özellikle sayıca en fazla olan tarımsal kalkınma kooperatifleri genellikle az ortaklı, küçük hacimli, ürün tedarikinin ilk aşamalarında yer alan bir yapıya sahiptir. Bu kooperatiflerin önemli bir bölümü kırsal kesimde üretici ortaklarından süt alıp büyük ölçekli süt şirketlerine yine süt olarak satmaktadır. Bu durumda kooperatifin yöre halkına faydası da sınırlı olmaktadır. Ayrıca faaliyetleri ve imkânları çeşitli olmayan bir kooperatifin ortağı girdi temini için başka, ıslah çalışmalarını için başka üretici örgütüne ortak/üye olmak gibi durumlarla karşılaşabilmektedir.

Ülkemizde üreticilerin (yukarıda yapılan yorum çerçevesinde) birden fazla tarımsal örgütle ilişkisi bulunmasının çiftçilik performansına olumlu etkisinin olduğunu söylemek ise çok güçtür. Bu nedenle ülkemizdeki üretici örgütü sayısı ve çeşidi sorgulanmalı ve çözüm adına atılacak adımlarda bu noktaya ağırlık vermelidir.

Üretici örgütlerinin farklı Bakanlıkların görev alanında bulunması ise ne yazık ki yeknesak hizmet sunulmaması, bürokratik engel ve sorunların yaşanması, hem örgütler hem ilgili kamu kurumları açısından aynı amaca yönelen faydasız bir rekabete neden olmaktadır.

Özellikle sebze ve meyve ürünlerinde, ürünün niteliğinden kaynaklanan sorunların da etkisiyle kooperatifçilik çok sınırlı düzeyde gelişmiş, piyasada üretici örgütlerinin etkin olmamasından kaynaklanan boşluklar araçlar

⁸ Türkiye Kooperatifçilik Raporu 2016'ya göre kooperatiflerin şeker pancarı ve şeker rekoitesindeki alım payı %35-40, ayçiçeğinde %20-25, kuru üzüm ve zeytinde zaman zaman değişimle birlikte %10 civarında. Bunun yanı sıra tarımsal kalkınma kooperatiflerinin süt toplanmasında ciddi bir payı olduğu biliniyor

Güçlü ve etkili bir üretici örgütlenmesi tarımsal piyasaların daha dengeli ve düzenli işlemesine katkı sağlamakta, üretim maliyetlerinin düşürülmesinden ürün arz zincirinin kısaltılarak tüketiciye daha makul fiyattan ürün arzına kadar geniş bir alanı etkilemekte, bunun yanı sıra sürdürülebilir kalkınma yolunda birçok olumlu dışsallık yaymaktadır.

tarafından doldurulmuştur. Araçların fazlalığı, hasattan tüketiciye ulaşana kadar yaşanan ürün kayıpları ve üretim planlamasında yaşanan eksikliklerle de birleşince yüksek gıda fiyatları enflasyonu⁹ ile karşılaşmak kaçınılmaz olmaktadır. Son yıllarda değişik kamu kurumları tarafından özellikle gıda fiyatları enflasyonu ile mücadele kapsamında yürütülen çalışmalarda etkili bir üretici örgütlenmesine/kooperatifleşmeye olan ihtiyaç ulaşılan sonuçlar arasında dikkat çekmektedir¹⁰.

Öte yandan üretici örgütlenmesinin tarımdaki bütün sorunları, özelde gıda fiyatlarında yaşanan dalgalanma ve artışları, tek başına çözmesi elbette mümkün değildir. Zira bu durumun üretim maliyetlerinin yüksekliği, üreticilerin üretim tercihlerindeki eğilimler, üretim planlamasındaki eksiklikler, mevsimsel etkiler, örtü altı tarımının da gelişimiyle gıda ürünlerinin mevsimi dışında da talep görmesi gibi pek çok sebebi bulunmaktadır. Ancak gelişmiş dünya örneklerinde de görüldüğü gibi güçlü ve etkili bir üretici örgütlenmesi tarımsal piyasaların daha dengeli ve düzenli işlemesine katkı sağlamakta, üretim maliyetlerinin düşürülmesinden ürün arz zincirinin kısaltılarak tüketiciye daha makul fiyattan ürün arzına kadar geniş bir alanı etkilemekte, bunun yanı sıra sürdürülebilir kalkınma yolunda birçok olumlu dışsallık yaymaktadır.

⁹ TÜİK verilerine göre gıda ve alkolsüz içeceklerin Tüketici Fiyat Endeksi Madde Sepeti (enflasyon sepeti) içerisindeki ağırlığı % 23,29'dur

¹⁰ 9 Aralık 2014 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 2014/20 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile kurulan "Gıda ve Tarımsal Ürün Piyasaları İzleme ve Değerlendirme Komitesi"nin çalışmaları bunlardan bir tanesidir.

Hal böyleyken ülkemizde tarımsal üretici örgütlenmesindeki potansiyeli iyi değerlendirmek ve var olan üretici örgütü yapılanmasını verimli bir yapıya kavuşturmak için bir değişim ve dönüşüme ihtiyaç olduğu ortadadır ve elzemdir. Geleceğe dair umutsuz olmak için bir neden yoktur, potansiyelimiz oldukça yüksektir.

Ne Yapmalı?

Uluslararası başarılı örnekler de dikkate alınarak gerekli değişim ve dönüşümü başlatmak için öncelikle ilgili kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, kooperatifler, birlikler, diğer üretici örgütleri ve tüm sektör temsilcilerinin, üretici örgütlülüğünün daha etkili hale getirilmesi odaklı katkılarıyla uzun vadeli bir strateji geliştirmek, uygulamak ve en üst düzeyde takip etmek gerek ¹¹.

Gelişen teknoloji, artan rekabet koşulları ve maliyetler karşısında üreticilerin artık mevcut işletme yapısıyla¹² tek başına hareket etme lüksü kalmadı. Üretim ve pazarlama süreçlerinde kurumsal işbirliğinin kaçınılmazlığı anlaşılmalı, bu durum üreticilerce bir var olma yok olma meselesi olarak görülmeli. Bu nedenle üreticilerin örgütlenmenin gücüne dair farkındalığını artırmaya yönelik programlar, yayımlar yapılmalı. Gelecek nesillerin kooperatifçiliğin kazanımlarından daha çok yararlanabilmesi için okul öncesinden başlayarak ortak iş yapma kültürü ve işbirliğinin önemi öğretilmeli.

Küçük hacimli kooperatif ve diğer üretici örgütlerinin kendi içlerinde ve aralarında birleşmelerinin teşvik edilmesi, hatta şartlı ya da ilave destek uygulamaları ile birleşmek zorunda bırakılmaları dahil bu konuda tedbirler alınması artık bir zorunluluk. Birleşme süreçlerinin kolaylaştırılması, birleşmenin desteklenmesi bölünmenin engellenmesi için aynı alanda aynı amaçla yeni örgüt kurulmasının zorlaştırılması bu kapsamda değerlendirilebilir. Ayrıca kooperatiflerin ortaklarından aldığı ürüne katma değer katarak piyasaya arzı desteklenmeli. Tarımsal ürünlerin işlenmesi, paketlenmesi, tasniflenmesi gibi konularda Avrupa Birliği hibe prog-

ramları ve kamusal destekler verilirken üretici örgütlerine ek kolaylıklar (hibe oranlarının artırılması gibi) sağlanması yukarıdaki hususlar ile birlikte değerlendirilebilir.

İlgili kamu kurum ve kuruluşlarının, başta tarımsal örgütlenmeye ilişkin mevzuat düzenlemeleri ve tarımsal destek politikalarının belirlenmesi gibi çalışmalarda bütüncül bakış açısıyla koordinasyon içerisinde hareket etmeleri, bu konudaki çabaların birleştirilmesi, üretici örgütlerine yönelik yeknesak uygulama yapılması, kooperatiflerin kuruluş ve denetiminin tek kamusal çatı altında toplanması önem arz ediyor. Aksi takdirde sağlıklı işleyen bir yapı oluşturmak ve kaynakların etkin kullanımını sağlamak güç.

Kooperatiflerin kamusal desteklerden yararlanmasında uygulamaya ilişkin süreçlerde halen yaşanan sorunlar (KOSGEB desteklerinde olduğu gibi) ivedi bir şekilde çözülmeli. Kooperatiflerin faaliyetlerini yürütürken yaşadıkları sorunların başında gelen finansmana ulaşım sorununun rasyonel kamusal desteklerle çözülmesi sağlanmalı, finansmana ulaşım kolaylaştırılmalı ¹³.

Son yıllarda gıda sektöründe kooperatif ürünlerinin imajında iyileşme ve kalite algısında artış olduğu göze çarpıyor ¹⁴. Kooperatiflerin ortak satış noktaları açarak ilk elden tüketiciye ulaşmalarına kamusal kolaylıklar sağlanması düşünülebilir.

Ülkemizde e-ticaret giderek artan bir hareket. E-Ticaret sektörü 2018 yılında, %42 büyüme ile 59,9 milyar liralık ticaret hacmine ulaştı (TÜBİSAD, 2019). Kooperatiflerin e-ticaret platformlarını kullanmaları hatta yeni platformlar kurmaları, bu konularda gerekli altyapının kurulması ya da kurulu olanlar ile kooperatiflerin buluşturulması çağın gereği.

Büyükşehirlerde odaklı yaşam, tarımdan yeterli kazancın elde edilememesi ve diğer nedenlerden dolayı gençleri kırsalda tutmak giderek zorlaşıyor. Bir an evvel örgütlü yapılar altında gençleri tarıma döndürecek tedbirler almak gerek. Tarım ve Orman Bakanlığınca uygulanan “genç çiftçi desteği” gibi destekler, bu konuda tecrübeli üretici örgütle-

¹¹ 18-21 Kasım 2019 tarihlerinde Tarım ve Orman Bakanlığınca, tarım sektörü ile ilgili taraflardan oldukça geniş bir katılımı düzenlenen III. Tarım Orman Şurasının bu tarz bir görünümü olduğu söylenebilir ancak tarımda güçlü bir üretici örgütlenmesi olan ihtiyaç alt komisyonlarda yoğun olarak tartışılmış olmasına rağmen bu konuda atılması gereken adımlar, tarım, hayvancılık ve ormanlıkla ilgili kapsamı geniş diğer başlıklar içerisinde deyim yerindeyse kaybolmuştur.

¹² TÜİK verilerine göre, ülkemizde tarımsal işletmelerin %80'i 100 dekadardan küçük işletme grubunda olup büyükbaş hayvanı olan işletmeler %44,5 oranında 1-4 baş işletme büyüklük grubunda yoğunlaşmaktadır.

¹³ Ülkemizde devlet desteğiyle üreticilere ve kooperatiflere yönelik düşük faizli finansman imkanı sunulmasına rağmen bu destek belirli türlerle sınırlandırılmakta ve ağır teminat/ipotek koşulları nedeniyle çoğu küçük çaplı kooperatifin krediyi ulaşımı mümkün olmamaktadır.

¹⁴ 5-8 Aralık 2019 tarihlerinde Ticaret Bakanlığı organizasyonunda ATO Congressum'da düzenlenen, Türkiye III. Kooperatifler Fuarında 170 katılımcı kooperatif halkla buluşmuş; fuar kooperatif ürününü imajına ve bu konuda farkındalık artışına önemli katkı sağlamıştır.

rinin kontrolünde daha sağlıklı bir şekilde verilebilir, denetlenebilir ve gençler arasında tarıma olan ilgiyi artırabilir¹⁵.

Bunun yanında kooperatiflerin de dünyadaki gelişmelere ayak uydurmak için çabalaması şart. AR-GE faaliyetleri, üretim ve planlamada güncel teknolojinin takibi, kaynakların etkin, sürdürülebilir kullanımı çok önemli konular.

Bugün dünyada iklim odaklı tarım (climate smart agriculture), Tarım 4.0 (Agriculture 4.0) gibi kavramlar konuşulmaktadır. Ülkemiz tarım sektörünün ve sektörün lokomotifleri kooperatiflerin dünyadaki gelişmelerin gerisinde kalmaması, gerekli değişim ve dönüşümü hızlı bir şekilde tamamlayarak çağa ayak uydurması gerekmektedir.

Son söz; ülke olarak kooperatifçiliği daha çok konuşmalı, daha çok tartışmalı ve kooperatiflerin farkında olmalıyız. Çünkü kooperatif işletmeler daha iyi bir dünya kurar.

Kaynakça

- Bilişim Sanayicileri Derneği (TÜBİSAD) (2019), "Türkiye e-Ticaret 2018 Pazar Büyüklüğü Raporu", Erişim: http://www.tubisad.org.tr/images/pdf/tubisad_2019_e-ticaret_sunum_tr.pdf
- Dünya Kaynakları Enstitüsü (2019). "World Resources Report: Creating a Sustainable Food Future" Erişim: https://wrr-food.wri.org/sites/default/files/2019-07/WRR_Food_Full_Report_0.pdf
- Dünya Gıda Örgütü, (2012), Agricultural Cooperatives: Paving The Way For Food Security And Rural Development. Erişim: <http://www.fao.org/3/ap431e/ap431e.pdf>
- MERT, S. (2013). Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin Türkiye Ekonomisine Katkıları ve Kamusal Desteklenmelerinin Önemi, Uzmanlık Tezi, Ankara
- MÜLAYİM, Z.G. (2010). Kooperatifçilik (6. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları
- Mülga Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, (2017). Üreticinin Teminatı, Tarımsal Sanayi ve Ticaretin Köklü Kuruluşları: Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri, Haziran, 2017.
- ÖRNEK Ü. (2017) BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Uluslararası Kooperatifler, Erişim: <http://blog.milliyet.com.tr/bm-surdurulebilir-kalkinma-hedefleri-ve-uluslararasi-kooperatifler-birligi/Blog/?BlogNo=556822>
- Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) (2019). Türkiye Tarımına Yeniden Bakış, SETA Yayınları 131. Erişim: <https://www.seta.org/rapor-turkiye-tarimina-yeniden-bakis/>
- Türkiye Kooperatifçilik Strateji Belgesi ve Eylem Planı (TÜ-KOSEP) (2012), Erişim: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/10/20121017M1-1.htm>
- Türkiye Kooperatifçilik Raporu 2016, (2017). Erişim: <http://koop.gtb.gov.tr/data/592ea2dd1a79f514ac499aae/TKR-2016-2017%200804-BASIM.pdf>

¹⁵ Tarım ve Orman Bakanlığınca 2018 yılında uygulanan genç çiftçi desteği kapsamında üreticilere hibe olarak dağıtılan özellikle büyükbaş hayvanlarda çok ciddi sıkıntılar yaşanmış, yüklenici firmalar teknik şartnameye uymayan hayvanlar temin etmiş, ülke genelinde dağıtılan hayvanlarda çeşitli hastalıklar tespit edilmiş (Tarım ve Orman Bakanlığı 2018 Yılı Sayıştay Denetim Raporu, Eylül 2019), birçok çiftçi ne yazık ki mağdur olmuştur.

- Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) (2018), Exploring The Cooperative Economy Report, Erişim: <https://monitor.coop/en/media/library/research-and-reviews/world-cooperative-monitor-2018en>

Diğer Kaynaklar

- 10.07.2018 tarih ve 30474 sayılı Resmî Gazete, 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Erişim: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf>,
- 09/12/2017 tarih ve 29200 sayılı Resmî Gazete, 2014/20 sayılı Başbakanlık Genelgesi, Erişim: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/12/20141209-9.htm>
- Tarım ve Orman Bakanlığı 2018 Yılı Sayıştay Denetim Raporu, 2019. Erişim: https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/62643830/files/raporlar/kid/2018/Genel_B%C3%BCt%C3%A7e_Kap-sam%C4%B1ndaki_%20Kamu_%C4%B0dareleri/TARIM%20VE%20ORMAN%20BAKANLI%C4%9EI.pdf
- Ticaret Bakanlığı Kooperatif Bilgi Sistemi, <https://koopbis.gtb.gov.tr>
- TÜİK, Tüketici Fiyat Endeksi, Eylül 2019. Erişim: <https://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30857>
- <https://www.tarimorman.gov.tr/Haber/4207/3-Tarim-Orman-Su-rasi-Sonuc-Bildirgesi>
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24869>
- <http://www.coopsfor2030.coop/en>
- <https://www.ica.coop/en/media/library/blueprint-co-operati-ve-decade>
- <https://sustainabledevelopment.un.org/>

YAZAR HAKKINDA

Selçuk MERT

Esnaf, Sanatkarlar ve Kooperatifçilik

Genel Müdürlüğü

Ticaret Uzmanı

Tel: (0 312) 449 47 15 | 0505 263 94 65

E-posta: s.mert@ticaret.gov.tr

İlk ve orta öğrenimini İzmir'de tamamladı. 2009 yılında Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Sanayi ve Ticaret Bakanlığında Uzman Yardımcısı olarak göreve başladı. Tarım satış kooperatifçiliği üzerine uzmanlık tezi yazdı. 2011-2014 yılları arasında Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Risk Yönetimi ve Kontrol Genel Müdürlüğü Ekonomik Analiz ve Değerlendirme Dairesinde geçici görevli olarak çalıştı. O tarihten bu yana Kooperatifçilik Genel Müdürlüğünde, yeni ismiyle Esnaf Sanatkarlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğünde özellikle tarım sektöründe kooperatifçilik üzerine önemli çalışmalarda bulunmaktadır. Halen Hacettepe Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümünde yüksek lisans çalışmasına devam etmektedir. İyi derecede İngilizce bilmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır. Kooperatifçiliğe gönül vermiştir.

YETKİLENDİRİLMİŞ GÜMRÜK MÜŞAVİRLİĞİ SİSTEMİ

Özet

Yetkilendirilmiş gümrük müşavirleri ile ilgili olarak yazılan bu makalede özetle aşağıdaki bilgiler yer almaktadır.

2008 yılında uygulamaya alınan Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği uygulaması ile antrepo giriş-çıkış işlemleri ve antrepo ile ilgili diğer işlemler, ekonomik etkili gümrük rejimleri, nihai kullanım, basitleştirilmiş usul uygulamaları ve diğer gümrük işlemlerinin uygulanmasını sağlamak üzere detayları 6 Seri No.lu Gümrük Genel Tebliği ile düzenlenen tespit işlemleri, belirli usul ve esaslar çerçevesinde, yetkilendirilmiş gümrük müşavirleri eliyle yaptırılmaktadır.

Bu uygulama ile daha önce devlet memuru eliyle yaptırılan bir kısım gümrük işlemini bilgi, tecrübe ve güven esasına dayanılarak yetkilendirilmiş gümrük müşavirlerine devredilmiştir.

Yetkilendirilmiş gümrük müşavirlerince yapılan tespit işlemlerine ilişkin olarak mevzuata aykırı durumların belirlenmesi halinde haklarında Gümrük Kanunu'nun Geçici 6'ncı maddesi hükümleri uyarınca uyarma, kınama, geçici olarak mesleki faaliyetten alkoyma ya da meslekten çıkarma disiplin cezaları uygulanır.

Ayrıca, makalenin Sonuç bölümünde yetkilendirilmiş gümrük müşavirliği ile ilgili değerlendirmeler bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yetkilendirilmiş Gümrük Müşaviri, YGM, Yetki Belgesi, Ticaret Bakanlığı, Müşavir, Antrepo, Tespit Sözleşmesi, Tespit Raporu, 6 Seri No.lu Tebliğ.

Hakan DENİZ

Risk Yönetimi, Tasfiye ve Döner
Sermaye Gen. Müd.
Ticaret Uzmanı

Gümrüklerde istihdam edilen memur sayısının yetersizliğinden ve yoğun iş hacmi ve yetkilendirilmiş gümrük müşavirlerinin tespit işlemlerinin içeriğini oluşturan uygulamalar konusunda tecrübeli ve donanım sahibi olmalarından hareketle Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği uygulaması hayata geçirilmiştir.

Giriş

Gümrüklerde istihdam edilen memur sayısının yetersizliği ve yoğun iş hacminden, yetkilendirilmiş gümrük müşavirlerinin tespit işlemlerinin içeriğini oluşturan uygulamalar konusunda tecrübeli ve donanım sahibi olmalarından, yeni iş bölümü ile atıl kalan gümrük personelinin diğer gümrük iş ve işlemlerinde daha verimli olarak çalışmalarına zemin sağlanacağından, antrepolarda meydana gelebilecek usulsüzlüklerin engelleneceğinden ve gümrük iş ve işlemlerinin daha verimli yapılacağından hareketle, 2008 yılında Gümrük Yönetmeliğinde yapılan değişiklik ile Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği (YGM) uygulamaya alınmıştır. YGM'ler ile ilgili ayrıntılı çalışma usulleri 6 Seri no.lu Tebliğ ile düzenlenmiştir.

Yetkilendirilmiş gümrük müşavirleri, Gümrük Yönetmeliği'ne göre; "ekonomik etkili gümrük rejimleri, nihai kullanım, basitleştirilmiş usul uygulamaları ve diğer gümrük işlemlerinin doğru olarak uygulanmasını sağlamak için Bakanlıkça belirlenen tespit işlemlerini yapmak üzere yetkilendirilen ve 576'ncı maddede belirtilen şartları taşıyan gümrük müşaviridir" şeklinde tanımlanmıştır.

2008 yılında uygulamaya alınan Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği uygulaması ile antrepo giriş-çıkış işlemleri ve antrepo ile ilgili diğer işlemler, ekonomik etkili gümrük rejimleri, nihai kullanım, basitleştirilmiş usul uygulamaları ve diğer gümrük işlemlerinin uygulanmasını sağlamak üzere detayları 6 Seri no.lu

Gümrük Genel Tebliği ile düzenlenen tespit işlemleri, belirli usul ve esaslar çerçevesinde, yetkilendirilmiş gümrük müşavirleri eliyle yaptırılmaktadır.

2019 yılı Aralık ayı itibarıyla 348'i tüzel, 60'ı bağımsız olmak üzere toplam 408 yetkilendirilmiş gümrük müşaviri bulunmaktadır.

Neden Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği Uygulamasına Geçildi?

- Gümrüklerde istihdam edilen memur sayısının yetersizliği ve yoğun iş hacmi,
- Yetkilendirilmiş gümrük müşavirlerinin tespit işlemlerinin içeriğini oluşturan uygulamalar konusunda tecrübeli ve donanımlı olmaları,
- Gümrük iş ve işlemlerinin daha verimli yapılacağı,
- Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği uygulamasının işletici-kullanıcı firmalar, gümrük müşavirleri ve gümrük idaresi için olumlu etkiler ortaya koyacağı,
- Yeni iş bölümü ile atıl kalan gümrük personelinin diğer gümrük iş ve işlemlerinde daha verimli olarak çalışmalarına zemin hazırlayacağı,

değerlendirilerek Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği uygulamasına geçilmiştir.

Bu uygulama ile daha önce devlet memuru eliyle yaptırılan bir kısım gümrük işlemini bilgi, tecrübe ve güven esasına dayanılarak yetkilendirilmiş gümrük müşavirlerine devredilmiştir.

Bu uygulama ile daha önce devlet memuru eliyle yaptırılan bir kısım gümrük işlemini bilgi, tecrübe ve güven esasına dayanılarak yetkilendirilmiş gümrük müşavirlerine devredilmiştir.

Kimler Yetkilendirilmiş Gümrük Müşaviri Olabilir?

Yetkilendirilmiş gümrük müşaviri olmak için öncelikle gümrük müşavirliği izin belgesine sahip olmak gerekmektedir.

Gümrük Yönetmeliği'nin yetkilendirilmiş gümrük müşavirinin sahip olması gereken nitelikleri belirleyen 576'ncı maddesinde belirtildiği üzere,

- Sınavla gümrük müşavirliği izin belgesine hak sahibi olup, en az yedi yıl süre ile sahip olan gümrük müşavirleri,
- Gümrük idaresinde en az 10 yıl Gümrük ve Dış Ticaret Bölge Müdürü, Ticaret Uzmanı, Ticaret Müfettişi, Daire Başkanı ve daha üst görevlerde çalışmış olup görevlerinden istifa eden veya emekliye ayrılanlardan sınavsız gümrük müşavirlik izin belgesi verilen kişilerden,
- Son 5 yıl içinde geçici olarak mesleki faaliyetten alıkoyma cezası veya üç defadan fazla disiplin cezası almamış olan,
- Dolaylı temsil suretiyle gümrük idarelerinde iş takip etmeyen ve bu amaçla kurulmuş tüzel kişilere ortak olmayan,
- Tespit işlemlerinin yapılacağı kişiler ve antrepo işleticileri ile ortaklık ve çalışan statüde ilişkisi bulunmayan,

- Ertelenmiş, hükmün açıklanması geriye bırakılmış, para cezasına veya tedbire çevrilmiş ya da affa uğramış olsalar bile kaçakçılık, zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas, yalan yere şahadet, suç tasnii, iftira, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, devlet sırlarını açığa vurma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama, vergi kaçakçılığı veya vergi kaçakçılığına teşebbüs suçlarından ceza almamış olan kişiler,

Ticaret Bakanlığına yetkilendirilmek üzere başvuruda bulunabilirler.

Bu kişiler YGM olabilmek için Yönetmelik'te belirlenmiş diğer kriterleri de (65 yaşını doldurmamış olmak, belirlenmiş bölümlerden en az lisans mezunu olmak, adli sicil kaydı bulunmamak) taşımaları halinde yetkilendirilmiş gümrük müşaviri olabilir.

Üniversiteden mezun olma şartı Gümrük Yönetmeliği'nde; en az dört yıllık lisans eğitimi veren hukuk, iktisat, siyaset bilgileri, işletme, iktisadi ve idari bilim-

ler fakülteleriyle bunlara denkliği yetkili makamlarca kabul olunan yurt içi ya da yurt dışındaki öğrenim kurumlarından birinden mezun olmak veya diğer öğretim kurumlarından lisans seviyesinde mezun olmakla beraber bu fıkrada belirtilen dallardan lisansüstü diploma almış olmak şeklinde belirtilmiştir.

Bakanlığın YGM başvurusunu değerlendirmek için almış günlük yasal süresi bulunmaktadır.

Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirlerinin Yetki ve Sorumlulukları Nelerdir?

YGM'ler mezkur Tebliğ kapsamında; Antrepo, Geçici İthalat ve Gümrük Kontrolü Altında İşleme Rejimleri, Nihai Kullanıma Tabi Eşya İthalatı, Dahilde İşleme Rejimi, A.TR Dolaşım Belgeleri, EUR.1/EUR.MED Dolaşım Belgeleri ile EUR.1/EUR.MED Dolaşım Sertifikaları ve/veya Fatura Beyanları/EUR.MED Fatura Beyanları, Tedarikçi Beyanı, Onaylanmış Kişi Statü Belgesi ve Onaylanmış ihracatçı Yetkisi (tercihli ticaret anlaşmaları çerçevesinde), Çok Zor Durum tespiti açısından Gümrükle ilgili borçlarının tecili ve taksit-

lendirmesi, eşyanın tesliminden sonra beyannamede düzeltme talebi ve takas işlemlerinde KKDF muafiyeti uygulanması ile ilgili tespit işlemlerini yapabilirler (Gümrük Genel Tebliği, 2016).

Yetkilendirilmiş gümrük müşavirleri, yapmış oldukları tespit işlemleri ve bunlara ilişkin düzenlenen raporların ve onayladıkları EUR.1/EUR.MED ve A.TR dolaşım belgelerinin doğruluğundan sorumludurlar. Yaptıkları tespit işlemleri ve bunlara ilişkin raporların doğru olmaması halinde, tespit işleminin kapsamı ile sınırlı olmak üzere, ziyaa uğratılan vergilerden ve kesilecek cezalardan yükümlü ile birlikte müştereken ve müteselsilen sorumludurlar.

Yetkilendirilmiş gümrük müşavirleri Bakanlıkça belirlenecek çalışma bölgelerinden birisini seçer ve bu bölge dışındaki gümrük idarelerinin denetimi altındaki antrepolarla tespit sözleşmesi yapamazlar. Söz konusu kısıtlama YGMS programı aracılığı ile yapıldığından, bölge değişikliği talepleri Bakanlık tarafından karşılanmaktadır.

YGM'lerce kurulan şirketlerin, Bakanlıkça belirlenecek tespit işlemlerini yapabilmesi için şirket ortaklarının tamamı ile şirketi temsil ve ilzama yetkili müdürlerinin yetkilendirilmiş gümrük müşaviri olması şarttır.

Yetkilendirilmiş gümrük müşavirleri yanlarında gümrük müşavir yardımcısı veya stajyer çalıştırabilirler. Gümrük müşavir yardımcısı, sigortalı olarak çalıştığı yetkilendirilmiş gümrük müşaviri veya yetkilendirilmiş gümrük müşavirliği firması adına özel ve genel antrepoların giriş-çıkış işlemleri ve bu antrepolarda yapılan elleçlemelere ilişkin olarak düzenlenen sayım tutanaklarını imzalayabilir. Yine, gümrük müşavir yardımcısı bizzat yetkilendirilmiş gümrük müşaviri tarafından işlem yapılmasına ilişkin özel düzenleme olmaması kaydıyla antrepoya eşya alınmasına ve çıkarılmasına ilişkin tespit işlemlerinde kullanılması öngörülen mühür ve kaşeleri kullanabilir, gerekli meşruhatı verebilir. Bu düzenlemelerden de anlaşılacağı üzere, gümrük müşavir yardımcısının belirli konularda kısıtlı imza yetkisi ve bunun sonucunda YGM açısından sorumluluk bulunmasının yanında, stajyerlerin herhangi bir imza yetkisi bulunmamaktadır. Bu kişilerin sadece büro işlerini takip etme görevleri bulunmaktadır.

Yetkilendirilmiş gümrük müşavirleri tarafından antrepoda görevlendirilen gümrük müşavir yardımcısının hizmet veremediği zorunlu durumlarda otuz gün süre ile sınırlı olmak şartıyla yetkilendirilmiş gümrük müşavirinin ortak olduğu firmada çalışan bir başka gümrük müşavir yardımcısı görevlendirilebilir. Söz konusu hüküm ile ticari hayatın akışında herhangi bir aksamanın meydana gelmemesi amaçlanmıştır.

Birden fazla genel antrepo ile tespit sözleşmesi imzalayan yetkilendirilmiş gümrük müşavirlerinin her bir antrepo için en az bir gümrük müşavir yardımcısı görevlendirmeleri gerekir. YGM'nin kendisi antrepoda bizzat bulunmayacaksa, ikisi genel olmak üzere toplam dört antrepo ile tespit sözleşmesi yapan bir YGM toplamda üç gümrük müşavir yardımcısı ile çalışması gerekecektir.

Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirlerinin Şirketleşmesi

Yetkilendirilmiş gümrük müşavirleri ile ilgili önemli bir husus şirketleşme müessesesidir. Gümrük Yönetmeliği'ne göre; YGM'lerce kurulan şirketlerin, Bakanlıkça belirlenecek tespit işlemlerini yapabilmesi için şirket ortaklarının tamamı ile şirketi temsil ve ilzama yetkili müdürlerinin yetkilendirilmiş gümrük müşaviri olması şarttır.

2018/6 sayılı Genelge ile; gümrük müşavirliğinin bir özel hukuk tüzel kişiliği oluşturularak yürütülmesi halinde, gümrük müşavirlerinin kuracağı tüzel kişiliklere gümrük müşavir yardımcılarının da ortak olabilecekleri, ancak gümrük müşaviri ve gümrük müşavir yardımcılarının birden fazla tüzel kişiliğe ortak olamayacaklarına hükümlenmiştir (2018/6 Sayılı Genelge, 2018).

Ayrıca, gümrük müşavirliği şirketlerinin birleşme ve tür değiştirmesi durumlarında gümrük idarelerinde iş takip edilebilmesi için yeni şirket adına vekâletname düzenlenmesi esas olmakla birlikte, yeni vekâletnamelerin temininin zaman alması nedeniyle birleşme veya tür değiştirmenin ticaret sicilinde tescil edildiği tarihten itibaren 1 ay süreyle eski şirket adına düzenlenmiş bulunan vekâletnamelerle gümrük idarelerinde iş takip etmeleri uygun bulunduğu belirtilmiştir. Söz konusu Genelge'de yer alan esaslar yetkilendirilmiş gümrük müşavirliği şirketleri için de geçerlidir.

Ayrıca, şirket ortağı yetkilendirilmiş gümrük müşavirlerinin, Bakanlıkça belirlenecek antrepoya ilişkin tespit işlemlerini yapabilmesi için şirketteki hisselerinin en az %20 olması gerekir.

Yine gümrük müşavirleri ve gümrük müşavir yardımcılarında olduğu gibi yetkilendirilmiş gümrük müşavirleri de birden fazla yetkilendirilmiş gümrük müşavirliği şirketine ortak olamazlar.

Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirlerine Uygulanacak Cezalar ve Yetki Belgesinin Geri Alınması

Yetkilendirilmiş gümrük müşavirlerince yapılan tespit işlemlerine ilişkin olarak mevzuata aykırı durumların belirlenmesi halinde haklarında Gümrük Kanunu'nun Geçici 6'ncı maddesi hükümleri uyarınca uyarma, kınama, geçici olarak mesleki faaliyetten alkoyma ya da meslekten çıkarma disiplin cezaları uygulanır.

Gümrük müşavirleri ve gümrük müşavir yardımcılarında olduğu gibi yetkilendirilmiş gümrük müşavirleri de birden fazla yetkilendirilmiş gümrük müşavirliği şirketine ortak olamazlar.

Yetkilendirilmiş gümrük müşaviri olabilme şartlarından birinin kaybedilmesi, tespit işlemleri ile ilgili olarak Bakanlıkça belirlenen asgari ücret tarifesinin altında hizmet verilmesi, görevin bağımsızlık, tarafsızlık ve dürüstlikle yapılmaması veya kusurlu olarak yapılması ya da Kanun'da yer alan mesleğin genel prensiplerine aykırı harekette bulunulması veya dolaylı temsil suretiyle faaliyet gösteren gümrük müşavirleriyle ya da tespit işlemini yaptıran yükümlü ile doğrudan veya dolaylı ilişkisi içinde olduğunun tespit edilmesi durumlarında yetkilendirilmiş gümrük müşavirlerinin yetki belgeleri geri alınır. Bu şekilde yetki belgeleri geri alınan gümrük müşavirlerine beş yıl süreyle tekrar yetki belgesi verilmez.

Asgari ücret tarifesinin altında hizmet verildiğinin tespit edildiği, ancak bu durumun maddi hatadan kaynaklandığının anlaşıldığı hallerde, YGM'lere yukarıda bahsedilen disiplin cezaları uygulanmaz. Bu durumda yetkilendirilmiş gümrük müşaviri yazılı olarak uyarılır. Yazılı uyarıya rağmen sözleşme ücretinde gerekli düzeltmeleri yapmayan veya benzer hataları tekrarlayan yetkilendirilmiş gümrük müşavirine ait yetki belgesi, altı ay süreyle geri alınır.

Sonuç ve Değerlendirme

Bakanlığın, Tebliğ maddelerini Gümrük Yönetmeliği'ne aktarması sonucunda yetkilendirilmiş gümrük müşavirliği mesleğinin daha da sağlam bir hukuki zemine oturduğu bir gerçektir. Bu sayede, özel sektör içerisinde nispeten yeni olan bir mesleğin kamu otoritesi nezdinde tanınmışlığının arttığından bahsedilebilir.

Yetkilendirilmiş gümrük müşavirlerinin kamu otoritesi tarafından "güvenilen" gümrük müşavirleri olarak görülmelerinden dolayı bazı niteliklere sahip olmalarının beklenilmesi olağandır. Üniversitelerin belli bölüm-

lerinden mezuniyet şartı bu mesleğin kalitesine etki edeceği muhakkaktır. Deneyimli gümrük müşavirlerinin eğitim şartına doğal itirazlarına karşılık kamunun yeni bir meslek ihdas etmesi ile birlikte günümüz şartlarına uygun ve olağandışı olmayan bazı özellikli nitelikler araması da normaldir.

Bununla birlikte, Bakanlığın altmış beş olarak belirlediği yaş sınırının eğitim şartı değişmeden yetmiş olarak belirlendiği takdirde bu beş yıllık süre içerisinde gerekli olan YGM işgücü herhangi bir sektöre uğramadan devam edebilir. Kaldı ki, emeklilik yaşının bazı ülkelerde yetmiş yaş sınırına dayanması da örnek gösterilirse, bu yaş sınırının özel sektörün çalışma ruhuna da daha uygun olduğu söylenebilir.

Ayrıca, uzun vadede tıpkı Yeminli Mali Müşavir müessesesinde olduğu gibi, Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği yetki belgesine sahip olabilmek için de sınav şartının olması gerektiği kanaatindeyiz. Belli bir sınav ya da sınavlar sonucunda yetki belgesinin alınması sonucunda mesleğin kalitesinin artırılması mümkün olacaktır.

Kaynakça

- 4458 Sayılı Gümrük Kanunu, Resmî Gazete, 23866, 04.11.1999
- Gümrük Yönetmeliği, Resmî Gazete, 27369 (Mükerrer), 07.10.2019
- Gümrük Genel Tebliği (Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği) (Seri No: 6), Resmî Gazete, 29850, 07.10.2018
- Gümrükler Genel Müdürlüğü, Genelge, 2018/6, 21.03.2018

YAZAR HAKKINDA

Hakan DENİZ

Risk Yönetimi, Tasfiye ve Döner Sermaye Gen. Müd. Ticaret Uzmanı

Tel: (0 312) 449 30 89

E-posta: h.deniz@ticaret.gov.tr

1978 yılında Adana'da doğdu. 1997 yılında İsmail Safa Özler Anadolu Lisesi'nden, 2002 yılında Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü'nden mezun oldu. 2004 yılında T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı'nda Gümrük Uzman Yardımcısı olarak işe başladı. 2013 yılında Amerika Birleşik Devletleri, Southern New Hampshire Üniversitesi'nden MBA derecesi almıştır. Bakanlıkta Menşee ve Tarife konularında çalışmış olup, halen Ticaret Bakanlığı Risk Yönetimi, Tasfiye ve Döner Sermaye Genel Müdürlüğü'nde Ticaret Uzmanı olarak görev yapmaktadır. Evli, iki çocuk babası olup, İngilizce ve Almanca bilmektedir.

Örtülü Reklam Nedir?

Özet

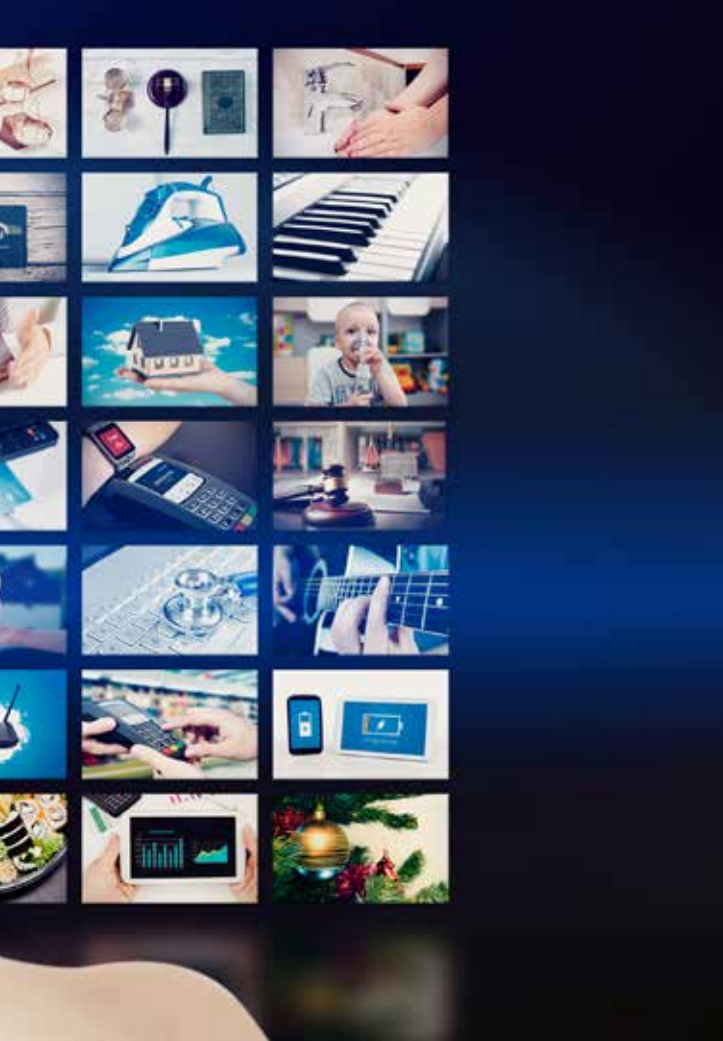
Modern küresel ekonominin ve bunun sonucunda oluşan çetin rekabet ortamının gelişmesi ile birlikte teknolojik gelişmeler ve artan internet kullanımı da sürekli bir ilerleme içindedir. Bu durum yeni platformlar yaratırken, reklam faaliyetlerinin de kademeli olarak nüfuz edebileceği ortamlar oluşturur. Bu değişim ve gelişmeler, ülkemizde tüketiciye zarar verebilecek bir uygulama olan örtülü reklamlar konusunda hukuki düzenlemeler yapma zorunluluğu doğurmuştur. Bu çalışmada örtülü reklamın ne olduğu, hukuki bağlamda örtülü reklamın nasıl değerlendirilebileceği ve reklamın tespiti irdelenecek olup, örtülü reklam uygulamaları örnekleriyle birlikte tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Örtülü Reklam, Tüketici, Gizli Ticari İletişim, Blog

Hazal OĞUZ

Tüketicinin Korunması ve Piyasa
Gözetimi Genel Müdürlüğü
Ticaret Uzmanı

Giriş

Reklam hukukunun temel ilkelerinden biri yayınlandığı alan/mecra nasıl olursa olsun, bir reklamın “reklam” olduğunun açıkça anlaşılması gereğidir. Bir reklamın reklam olduğunun açıkça anlaşılacağı söz konusu olduğunda örtülü reklam uygulamasından bahsedilmelidir ve örtülü reklam yapılması ulusal mevzuatımıza göre yasaktır. Bunun temel gerekçesi, tüketicinin örtülü reklam anında hazırlıksız yakalandığından kolayca etki altında kalabilecek olmasıdır (Aktekin ve Gürbüz, 2009: 41). Bu yönde Danıştay’ın “Program akışı içinde, belirgin ve herkesçe anlaşılabilir görsel ve işitsel unsurlarla reklam yayınının belirginleştirilmemesi, reklam yayınlarının programların içine sızması suretiyle, öncelikle programa odak-

“Reklam olduğu açıkça belirtilmeksizin yazı, haber, yayın ve programlarda, mal veya hizmetlere ilişkin isim, marka, logo veya diğer ayırt edici şekil veya ifadelerle ticari unvan veya işletme adlarının reklam yapmak amacıyla yer alması ve tanıtıcı mahiyette sunulması örtülü reklam olarak kabul edilir.

lanmış izleyicinin reklamı hazırlıksız algılamasına yol açacağı gibi, reklamlar için öngörülen ayrıntılı düzenlemelerin ihlali sonucunu yaratacaktır” şeklinde bir kararı da mevcuttur.

Bu bağlamda, örtülü reklam; aldatıcı reklam tanımında yer alan “makul tüketiciyi aldatan veya aldatma ihtimali bulunan reklam” niteliğini, izleyicinin reklam yayınına maruz kaldığını fark etmemesi noktasında taşımakta, program içeriklerinden ayrılamayan örtülü reklam yayınlarının taşıdığı aldatıcılık, esasen bu sunum şeklinden kaynaklanmaktadır (Taşkaya, 2008).

Hukuki Bağlamda Örtülü Reklam

Örtülü reklam, 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun’un “Tanımlar” başlıklı 3’üncü maddesinde; “Gizli ticarî iletişim: Medya hizmet sağlayıcı tarafından reklam yapmak maksadıyla veya kamuyu yönlendirebilecek şekilde; mal veya hizmet üreticisinin faaliyetinin, ticarî markasının, adının, hizmetinin ve ürününün, reklam kuşakları dışında ve reklam yapıldığına ilişkin açıklayıcı bir ses veya görüntü bulunmaksızın programlarda sözcükler veya resimler ile tanıtılması (...)” olarak tanımlanmıştır. Burada dikkati çeken nokta, reklam yapma amacıyla hareket edilmesinin var olmasıyla birlikte bunun açıkça değil de üstü kapalı bir şekilde imalar yoluyla gerçekleştirilmesidir. Hukuka aykırı boyut da aslında bu yöndür (Aktekin ve Gürbüz, 2009: 42-43).

Ortalama zekâ seviyesine sahip bir insan söz konusu görüntü ya da bilgilerin reklam yapma amaçlı olarak mı, yoksa haber verme ya da bilgilendirme amaçlı mı olduğunu açıkça anlayabiliyor ise örtülü reklamın varlığından söz edilebilir.

6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 61'inci maddesinde örtülü reklam yapılamayacağı hususu "Reklam olduğu açıkça belirtilmeksizin yazı, haber, yayın ve programlarda, mal veya hizmetlere ilişkin isim, marka, logo veya diğer ayırt edici şekil veya ifadelerle ticari unvan veya işletme adlarının reklam yapmak amacıyla yer alması ve tanıtıcı mahiyette sunulması örtülü reklam olarak kabul edilir. Her türlü iletişim aracında sesli, yazılı ve görsel olarak örtülü reklam yapılması yasaktır" ifadeleri ile açıkça hükme bağlanmıştır.

Diğer yandan, Ticari Reklam ve Haksız Ticari Uygulamalar Yönetmeliği'nin üçüncü bölümünde örtülü reklam ya da detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Burada yer alan hükümler ile de reklamın tüketiciler tarafından kolaylıkla ayırt edilebilecek nitelikte yapılması ve örtülü reklam yapılmaması zorunlu kılınmıştır.

Reklamın Tespiti

Gündelik yaşamda ticari markaların gerek fiziksel gerekse sosyal anlamda kapladığı geniş alan medya ürünlerine de yansımakta ve markalar bu ürünler aracılığı ile tanınmaktadır. Ancak bu yansıma her zaman "örtülü reklam kastı" ile olmamaktadır. Bu durumlarda nereye kadar örtülü reklam kastı aranacağı hususu, örtülü reklamla ilgili net ölçütlerin oluşturulmasını zorlaştıran noktalardan biridir (Taşkaya, 2008).

Bu doğrultuda, örtülü reklamın tespitinde bazı kıstasların dikkate alınması gerekmektedir:

- **Reklam maksadıyla verilen bilgi ya da görüntülerin, yayının bütününe kıyasla açık bir şekilde orantısız olması**

Burada belli bir ürün, marka ya da ticaret unva-

nının görüntüsünün, içinde yer aldığı programın, görüntünün veya haberin içeriği ve amacı ile makul olmayacak derecede orantısız olması söz konusudur. Adı geçen ürün, marka ya da ticaret unvanının, programın içine yerleştirilmesi ya da programın niteliği gereği bunlar hakkında bilgi verilmesi şeklinde örtülü reklam uygulaması olabilmektedir.

Örtülü reklam uygulamasının değerlendirilmesinde, "belli bir ürünün, markanın ya da ticaret unvanının gereksiz şekilde ve programın niteliğine uygun olmayan bir şekilde öne çıkarılması", "gösterim süresinin ölçülülük kuralı ile bağdaşmayacak şekilde uzun olması", ya da "yakın çekim yapılarak belirli bir ürün, marka ya da ticaret unvanına bariz bir şekilde yönlendirme yapılması" gibi ölçütler dikkate alınmaktadır (Aktekin ve Gürbüz, 2009: 44-45).

- **Reklam yapma iradesinin varlığı (Tüketicileri bir firma, marka ya da ürüne yönlendirmesi)**

Program içinde verilen görüntü ya da bilginin sunum tarzı, zamanlaması, yayımlandığı mecra gibi unsurlar şüphesiz reklam yapma iradesinin var olup olmadığı konusunda dikkate alınmalıdır. Ancak burada esas alınabilecek belli bir kural ya da

kıstas olmadığından, bu iradenin tespitinde makul ve mantıklı ortalama bir izleyiciden bekleneceği şekilde ve çok yönlü olarak bir değerlendirme yapılması yerinde olacaktır. Başka bir deyişle ortalama zekâ seviyesine sahip bir insan söz konusu görüntü ya da bilgilerin reklam yapma amaçlı olarak mı, yoksa haber verme ya da bilgilendirme amaçlı mı olduğunu açıkça anlayabiliyor ise örtülü reklamın varlığından söz edilebilir (İnal ve Baysal, 2008).

- **Haber verme hakkının söz konusu olup olmadığı**

Yapılan yayının haber verme hakkı kapsamında olup olmadığı ya da bu hakkın sınırlarını aşarak orantısız bir şekilde gösterilip gösterilmediğinin değerlendirilmesinde bazı kriterler göz önünde tutulmalıdır. Buna göre bir yayında haber niteliğinin bulunması için, yapılan yayının kamunun ilgisini çekecek nitelikte olması, bu yayının yapılmasında toplumsal yarar bulunması ve haberin gerçekleştiği andan itibaren makul bir süre içinde yayının yapılması, yani güncel olması gerekir (Özek, 1978). Bunun yanı sıra, verilen haberin gerçek olması; yani verilen haber ile gerçekleşen esas durumun uygun olması da gerekir.

Televizyon ve radyo programları ile sinema filmlerinde “ürün yerleştirme” ve “program sponsorluğu” uygulamalarının örtülü reklamın sınırları ile tehlikeli bir geçişlik içinde bulunması, söz konusu kavramların kapsam ve içerik olarak incelenmesini zorunlu kılmıştır.

- **Örtülü reklam, program desteklemesi ve ürün yerleştirme karmaşası**

Örtülü reklam uygulamaları, zaman zaman program desteklemesi ve ürün yerleştirme uygulamalarıyla çakışmaktadır. Özellikle program destekleme uygulamaları sırasındaki ihlallerin sıklıkla örtülü reklama yol açtığı bilinmektedir. Örtülü reklam kavramında yaşanan karmaşa; gazete ve dergiden farklı olarak, televizyon ve radyo programları ile sinema filmlerinde “ürün yerleştirme” ve “program sponsorluğu” uygulamalarının örtülü reklamın sınırları

Mevzuatımızda, doktorların, sağlık kuruluşlarının, tıbbi ürünlerin, tedavi edici özelliği olduğu öne sürülen gıdaların, tütün ve alkollü içkilerin reklamının yapılması yasaklanmıştır.

ile tehlikeli bir geçirgenlik içinde bulunması, söz konusu kavramların kapsam ve içerik olarak incelenmesini zorunlu kılmıştır.

Örtülü Reklam Uygulamaları

Ülkemizde özellikle son dönemlerde örtülü reklam uygulaması gittikçe artmış ve birçok televizyon programı açısından neredeyse olağan bir uygulama haline gelmiştir. Örtülü reklamın bu denli yaygınlaşmış olmasının nedenleri arasında ilk akla gelen, bazı ürün, kişi ya da kurumların reklamının yapılmasının yasal düzenlemelerle yasaklanmış olmasıdır.

Mevzuatımızda, doktorların, sağlık kuruluşlarının, tıbbi ürünlerin, tedavi edici özelliği olduğu öne sürülen gıdaların, tütün ve alkollü içkilerin reklamının yapılması yasaklanmıştır. Sağlık alanında yürürlüğe konulan kanun, tüzük ve yönetmelikler, muayene hizmeti veren hekimler

ile özel sağlık kuruluşlarının yapacakları ticari reklam ve ilanlara, birçok mal ve hizmet alanına kıyasla önemli ölçüde yasak ve sınırlama getiren hükümler içermektedir.

Söz konusu yasak ve sınırlamalar ile insan sağlığının ticari bir araç olarak kullanılmaması, kar elde etmek üzere insan ve toplum sağlığının tehlikeye atılmaması, insanın yaşama hakkına hizmet eden hekimlik mesleğinin ticari rekabetten uzak ve üstün tutulması ve hastaların istismar edilmemesi amaçlanmıştır. Ne var ki, açıklanan mevzuat çerçevesinde reklamlarına yasak ve sınırlamalar getirilmiş olan doktorlar ve sağlık kuruluşları, rakiplerinden farklı ve üstün hizmetler verdikleri izlenimi oluşturmak ve tercih edilirliliği artırmak amacıyla örtülü reklam yoluna sıklıkla başvurumaktadırlar.

Diğer yandan, gelişen küresel ekonomik düzende tüketim toplumu olmanın bir uzantısı olarak reklamın amacının tanıtımını yaptığı ürün veya hizmetin satışının en üst düzeylere taşınmasını sağlamak olduğunu söylemek gerekir. Ancak tüketicilerin satın alma davranışlarını, reklamı yapılan ürün veya hizmetin lehine olacak şekilde değiştirmeyi amaçlayan reklamcılar, reklam verenler ve yayın kuruluşları, hedef kitleyi etkileyebilmek için bazen aldatıcı reklamlara başvurumaktadırlar. Aldatıcı reklamlarda sıklıkla karşılaşılan ürün ve hizmet ile reklamlarda kullanılan görüntü ve ifadeler arasındaki tutarsızlık, tüketicinin reklamlara karşı olan güvenini sarsmakta, reklamların tüketicilerin güvenlerini kazanma konusunda yaşadıkları başarısızlık, esasen tüketiciyi aldatan bu tür reklamlardan kaynaklanmaktadır. Reklamcılarının ve yayın kuruluşlarının daha fazla kazanç sağlamak için başvurdukları yanıltıcı reklamlar, tüketicilerin reklamlardan uzaklaşmalarına ve onlara olan inançlarını kaybetmelerine sebep olmuştur (Öztürk, 2007).

Tüketiciler nezdinde reklamların güvenilirliğinin az olması, televizyon reklamlarının izlenme oranlarının da düşük olmasına sebebiyet vermektedir. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Kamuoyu, Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı tarafından yapılan ikinci "Televizyon İzleme Eğilimleri" araştırmasında deneklere, "Televizyon izlerken reklamlar çıktığında nasıl davranıyorsunuz?" sorusu sorularak, cevapların verilen seçeneklerden işaretlenmesi istenmiştir. Deneklerin %60,3'ü, "Reklamları gördüğümde hemen kanal değiştiririm" ifadesine katıldığını belirtmiş; %25,2'si ise, "Reklamları gördüğüm zaman bir kısmını seyrederek kanal değiştiririm" ifadesine katılmıştır. "Reklamları

gördüğüm zaman tamamını izlerim” ifadesine katılan denek oranı ise sadece %10’dur (RTÜK, 2009).

Bu araştırmaya göre izleyiciler reklamlar başladığında genellikle kanal değiştirme eğilimindedir ve bu durum tüketicilerin reklama olan güveninin ne denli az olduğunu açık bir göstergesidir.

Tüketicilerin reklamlara olan güvenlerini kaybetmeleri sonucu izlenirlikleri azalan reklamlar, bazı yayın kuruluşları tarafından reklam ve tele alışveriş kuşakları içerisinde değil, izleyiciler tarafından daha fazla tercih edilen televizyon programları içerisinde örtülü reklam yapmak suretiyle yayınlanmaktadır (Öztürk, 2007).

Sonuç

Tüketicilerin aldatılmadan, doğru ve dürüst bir şekilde bilgilendirilmesi ve bilinçli şekilde ürün ve hizmetler arasında en doğru seçimi yapabilmesi reklamların düzgün olarak yapılmasına bağlıdır. İlkeli reklamcılık anlayışı, tüketicileri en doğru şekilde aydınlatmanın yanı sıra, rekabeti canlandırmakta ve ekonominin büyümesine hız katmaktadır. Ancak, daha fazla kazanç sağlamak, tüketicileri istenilen ürün ve hizmetlere yönlendirmek amacı bazen, reklam verenlerin, reklamcılarının ve yayın kuruluşlarının hukuka aykırı reklamlar yapmalarına neden olmaktadır. Bu aldatıcı ve yanıltıcı reklamlar arasında da örtülü reklamlar şüphesiz ilk sıralarda yer almaktadır.

Örtülü reklam teknoloji ve pazarlama iletişimi faaliyetlerinin gelişimi ile birlikte günümüzde giderek daha fazla gündeme gelmeye başlamış bir uygulama olmuştur. Bu bağlamda örtülü reklamın, yasal olmamakla beraber, sektörde görmezden gelinemez bir yeri olduğu yadsınmaz bir gerçektir. Yasak olduğu kanunlarla hüküm altına alınmış olmasına karşın, ulusal yayın araçlarımızda bu uygulamaya sıklıkla başvurulduğu, gazetelerde haber nitelikli yazıların içerisinde, televizyonlarda ise haber, dizi, eğlence programı, vb. yayınlarda, çeşitli mal, hizmet, marka ya da firmalara yönelik örtülü reklamların yapıldığı görülmektedir.

Reklamların denetiminden sorumlu otorite olan Reklam Kurulu’nun bu konuda pek çok kararı bulunmaktadır. Özellikle ulusal kanallarda yayınlanan ve sağlığa, günlük yaşama yönelik çok izlenen yapımlarda veya gazetelerde ve internette yer alan blogların bilgi verme amaçlı kısımlarında yer alan ve örtülü bir şekilde belirli bir ürün/hizmete yönlendirme yapılmasını sağlayan görsel-yazılarda yasanın örtülü reklama iliş-

Tüketiciler nezdinde reklamların güvenilirliğinin az olması, televizyon reklamlarının izlenme oranlarının da düşük olmasına sebebiyet vermektedir.

kin hususları ihlal edilebilmektedir. Reklam Kurulu bu dosyalar üzerinde titizlikle inceleme yapmaktadır. Ancak elbette ki bu tüm sorunları ortadan kaldırmayacak, sektörün kendi kendini denetleme mekanizmasının da etkili bir şekilde işliyor olması gerekmektedir.

Kaynakça

- AKTEKİN, U. ve GÜRBÜZ, B. (2009). Türkiye’de Örtülü Reklamlar ve Uygulamadaki Durum. Ankara Barosu Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi, 9 (9), 41-52.
- İNAL, E., ve BAYSAL, B. (2008). Reklam Hukuku ve Uygulaması. İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık.
- ÖZEK, Ç. (1978). Türk Basın Hukuku. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- ÖZTÜRK, Ö. (2007). Aldatıcı Televizyon Reklamlarına Karşı Tüketicinin Korunması. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi.
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK). (2009). Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması-2. Ankara: Kamuoyu, Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı.
- TAŞKAYA, M. (2008). Türkiye’de Neo-Liberal Süreçte Örtülü Reklam Deneyimi: Düzenlemeler, Denetim ve Aktörler. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- TEKELİOĞLU, N. (2016). Tüketicinin Korunması Açısından Hukuka Aykırı Reklamlar, İstanbul: On İki Levha Yayınları.

YAZAR HAKKINDA

Hazal OĞUZ

Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğü

Ticaret Uzmanı

Tel: (0 312) 449 45 97

E-posta: hazal.oguz@ticaret.gov.tr

1990 İstanbul doğumlu olan yazar, 2009 yılında Üsküdar Amerikan Lisesi’nden, 2013 yılında ise Orta Doğu Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünden mezun oldu. 2015 yılında aynı üniversitede Kentisel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler programını tamamlayarak yüksek lisans derecesini aldı. 2014 yılından bu yana Ticaret Bakanlığı Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğü’nde görev yapmaktadır. Genel Müdürlük bünyesinde yer alan Reklam Dairesi Başkanlığı’nda sırasıyla iletişim ve kozmetik-temizlik ürünleri reklamları denetimi ve sekretarya hizmetlerinin yürütülmesinde görev almaktadır. 2019 yılı Nisan ayı itibarıyla Ankara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında ikinci yüksek lisans derecesini almış olup halen Anadolu Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık bölümünde lisans eğitimine devam etmektedir.

ULUSLARARASI TİCARETİN ZORLU SINAVLARI:

Brexit ve Corona Virüs

Mert Can DUMAN

Risk Yönetimi, Tasfiye ve Döner
Sermaye Genel Müdürlüğü
Ticaret Uzmanı

Özet

Adam Smith'in ülkelerin kapalı ekonomi durumuna göre daha karlı çıktıkları için ticaret yapma motivasyonuna sahip oldukları savını ortaya attığının üzerinden 250 yıl geçti ve uluslararası ticaret geride kalan iki buçuk yüzyıl boyunca birçok yapısal değişim ve dönüşme esas olacak gelişmeye tanıklık etti. Korumacı ya da serbestleştirici ticaret politikalarının yanında ülkeler çeşitli ortaklıklar vesilesiyle ticaret hacimlerini artırmayı ve ticaret kompozisyonlarını geliştirmeyi amaçladılar.

İktisat literatürüne bakıldığında ticaretin serbestleştirilmesi, uzmanlaşma ve iş bölümü gibi kavramların çıkış noktası kabul edilen Birleşik Krallık'ta 2016 yılının ikinci çeyreğinde yapılan halk oylaması sonucunda Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği üyeliğinden ayrılma kararı vermesi, uluslararası ilişkilerde olduğu kadar uluslararası ticarete de zorlu bir sınavın habercisi olmuştur. Bu çalışmanın ilk kısmında, 2020 yılıyla beraber ticaret alanındaki müzakerelerin de sonuca ulaşmasıyla başta Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği ile olmak üzere dünyanın geri kalanıyla olan ticari ilişkilerin seyri incelenmiştir.

Çalışmanın devamında ise, 2020 yılının başında Çin'de ortaya çıkan ve bulaşıcılığı devam eden corona virüs (Ulusal Sağlık Komisyonunun tanımıyla yeni vorona virüsü zatürresi) hastalığı, dünyanın en büyük ikinci ekonomisi ve en büyük ihracatçısı konumundaki Çin'in dış ticaret hacmine ve ekonomik aktivitesine olan etkileri incelenmektedir. Çalışmada ayrıca, Çin'den uluslararası pazarlara yönelen dış ticarete konu eşyaya yönelik olarak getirilen ticaret sınırlamaları ile birlikte küresel tedarik zincirinin nasıl ve ne ölçüde etkileneceği ile birlikte diğer ülkelerin bu süreçteki görünümüne ilişkin değerlendirmelere yer verilmektedir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise, sadece ortaya çıktıkları toprakları değil, dünyanın tamamını ilgilendiren Brexit ve Yeni Corona Virüsü Zatürresi konuları ile önümüzdeki dönemde uluslararası ticaretin yüzleşmesi muhtemel diğer zorlu sınavlar değerlendirilerek çalışma sonuçlandırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ticaret, Brexit, Corona Virüs, N-Cov-2019, Çin, Birleşik Krallık, Ticaret Politikaları

Ticaret, temel olarak farklı faktör donatımlarına sahip olan, farklı maliyetlerle karşılaşan bireylerin (ya da ülkelerin) birbirleriyle girdiği ticari ilişkiyi tanımlarken üretim ve hammadde ihtiyaçları da ticaretin temel motivasyonunu oluşturmaktadır

Tarih boyunca insanların bir şekilde iletişim içerisinde olma isteği (ve belki de gereği), birbirleriyle sosyal ilişkiler kurmanın yanında ticari ilişkiler kurmalarını da beraberinde getirmiştir. Bireylerin kendi ihtiyaçlarını karşılama, fayda ve kazanç elde etme, farklı birlik-teliklerle ve ortaklıklarla bu kazançlarını artırma vb. gibi güdülerle kurdukları ticari ilişkiler paranın bulunmasından önce temel olarak ürün değiş tokuşunu kapsarken Lidyalılar'ın parayı tarih sahnesine davet etmesiyle beraber her türlü ham ya da mamulün alım satımı şeklinde gelişmiştir.

Ticaret, temel olarak farklı faktör donatımlarına sahip olan, farklı maliyetlerle karşılaşan bireylerin (ya da ülkelerin) birbirleriyle girdiği ticari ilişkiyi tanımlarken üretim ve hammadde ihtiyaçları da ticaretin temel motivasyonunu oluşturmaktadır Sanayi Devrimi ile beraber ulaşım ve teknolojiadaki gelişmeler daha hızlı ve serbest ticaretin temelini hazırlarken giderek artan üretim ve hammadde ihtiyaçları da insanların ülke dışına yönelmelerine sebep olmuştur. Deniz ve demiryolu ulaşımının gelişmesi, ulaşım ağlarını güçlendirirken, ülkelerin birbirleriyle hızla temas geçmelerini sağlamıştır. Bu doğrultuda dünya hızla küreselleşme serüvenine girerken, dünya ayrıca ekonomik ve ticari olarak da küreselleşmeye başlamıştır (Aytekin ve Uçan, 2018).

Uluslararası ticaretin bir diğer ve önemli motivasyonunu ise ülkelerin refah artışı sağlama isteği oluşturmaktadır. Uluslararası ticaretin Adam Smith 1776'da yayınlanan Ulusların Zenginliği kitabında ulusal zenginliğin büyümeyle sağlandığını ve onun da uluslararası ticaretin gelişmesiyle yakalanabileceğini savunmuş ve merkantilist görüşlere şiddetle karşı çıkmıştır.

Smith'in uluslararası ticaretin oluşmasına ilişkin görüşü mutlak üstünlük teorisine dayanıyordu. David Ricardo ise, uluslararası ticaretin oluşması için bu tür bir mutlak üstünlüğe gerek olmadığını, karşılaştırmalı üstünlüğün yeterli olduğunu açıklayarak teoriyi çok daha doğru bir çerçeveye oturtmuştu. Her ülkenin üretiminde avantajlı olduğu ürüne yoğunlaşmış diğer ürünleri ithal etmesi üzerine oturan Ricardo'nun bu yaklaşımı, modern katkılarla günümüze kadar geliştirilmiş; zaman zaman ise ülkeler ekonomik, siyasi vb. saikler vesilesiyle ticarete korumacı politikalara yönelmiştir (Eğilmez, 2018). İktisadi tarihe göz attığımızda dönemler itibarıyla korumacı politikalar hüküm sürse de genel kanı uluslararası ticaretin refah artırıcı etkisinden yola çıkarak serbestleştirilmesi yönünde evrilmiştir.

Öyle ki, Uluslararası Para Fonu (IMF) ödemeler dengesi sıkıntısına giren ekonomilerin ithalat engellemeleri koyarak uluslararası ticaretten kopmasını önlemek için onlara sıkıntıdan çıkana kadar parasal destek vermek amacıyla kurulurken Dünya Bankası ise II. Dünya Savaşı'ndan yorgun ve yıkık çıkan Avrupa ülkelerinin yeniden imarı ile uluslararası ticaretten ayrılmamaları hedefiyle yola çıkmış ve bu hedef gerçekleştikten sonra bu kez gelişmekte olan ekonomilerin uluslararası ticarete girmesine yardımcı olacak altyapı projelerine destek vermeye yönelmiştir (Eğilmez, 2018).

Uluslararası Ticaretin Korumacılıkla Mücadelesi

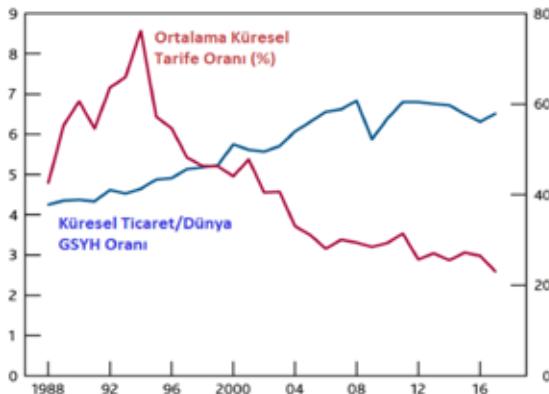
Yerli ürünlerin üretiminin teşvik edilmesi, yerli üreticilerin korunması, yurtiçindeki fiyat hareketlerinin kontrol altına alınması gibi sebeplerden ortaya çıkan korumacılık politikaları uluslararası ticaretin sınavlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kuruluş amacı ve görev tanımı olarak uluslararası ticareti sekteye uğratan her türlü engelin ve farklı muamelenin ortadan kaldırılmasını hedeflerken Örgütün benimsediği temel prensip ise, dış ticarete geleneksel koruma aracı olan tarifelerin aşama aşama düşürülerek kaldırılması ve tarife-dışı araçların ise önce tarifelere dönüştürülmesi ve daha sonra bunların da aynı şekilde kaldırılmasıdır. DTÖ'nün benimsediği bu prensip ülkelerin zaman içerisinde farklı koruma araçlarını kullanmasına sebep olurken özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden günümüze kadar geçen süreçte ülkeler 'yeni' olarak nitelendirilebilen korumacılık politika araçlarını dö-

nem dönem hayata geçirmişlerdir (Alagöz ve Yapar, 2007). Söz konusu politika araçları fiziksel engeller olabildiği gibi zaman zaman ise teknik düzenlemeler, tarife-dışı engeller, standardizasyon uygulamaları, yasal düzenlemeler vb. gibi şekillerde de karşımıza çıkabilmektedir. Krugman (2000) da uluslararası ticaretin giderek şekil değiştirdiğinin altını çiziyor.

Genel görünümü göz attığımızda, 1990'lu yıllarda ticaretin serbestleştirilmesi çalışmalarının giderek yoğunlaşması, küresel bağlamda uluslararası ticaretteki tarifelerin hızla azaltılmasını da beraberinde getirmiştir. Dünya Bankasının ve Dünya Ticaret Örgütünün verilerine göre dünya genelinde 1994 yılında %8,5 dolayında olan ortalama tarife oranı 2017 yılına geldiğimizde %2,5'a kadar gerilemiştir (Dünya Bankası, 2019). Giderek azalan tarife oranlarının sonucunda giderek serbestleşen uluslararası ticaret dünya ekonomisindeki yerini güçlendirmiştir (Şekil 1).

Ancak 2018 yılıyla birlikte ABD ile Çin arasında başlayan, 2019 yılının sonunda birinci faz anlaşmanın imzalanmasıyla bir süreliğine ateşi düşen ticaret savaşlarıyla birlikte ticarete ikili ticaret tarifeleri geçmişe kıyasla hızla artış göstermiştir. ABD Başkanı Donald Trump'ın 2018 yılının Ocak ayında güneş panellerine ve yıkama makinelerine %30 ila %50 oranında ilave gümrük yükümlülüğünü içeren korumacılık politikası silsilesinin ithalat üzerindeki tahmini maliyetinin 396 milyar dolar, yıllık tüketici maliyetleri üzerindeki tahmini etkisinin ise 78 milyar dolar olduğu değerlendiriliyor (U.S. Census Bureau ve Uluslararası Ticaret Komisyonu).

ŞEKİL 1: 1988-2017 Döneminde Dünya Genelinde Ortalama Tarife Oranının ve Uluslararası Ticaretin Dünya Ekonomisindeki Yerinin Görünümü

Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü (a) ve Bank of England.

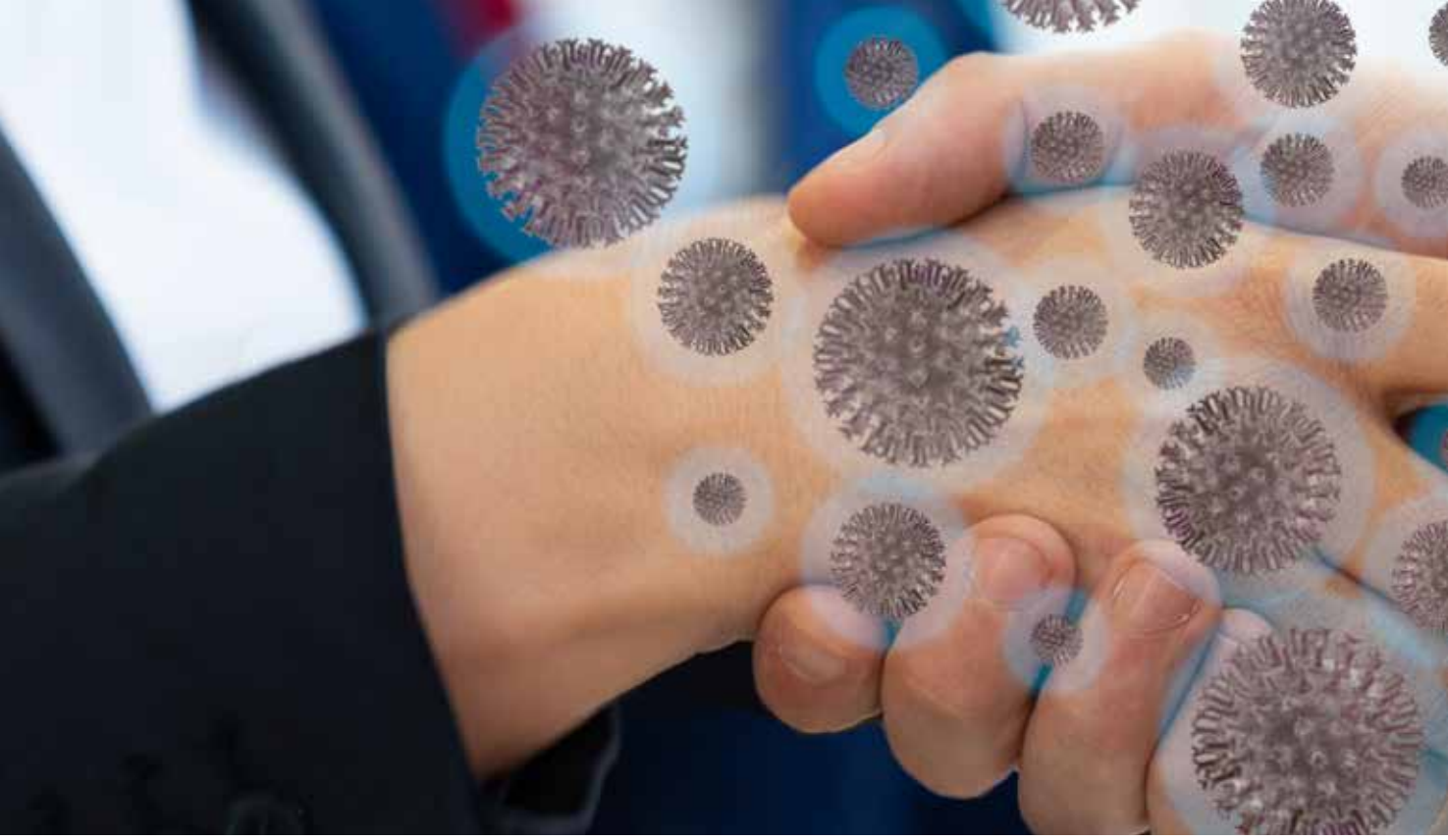
Dünya Bankasının ve Dünya Ticaret Örgütünün verilerine göre dünya genelinde 1994 yılında %8,5 dolayında olan ortalama tarife oranı 2017 yılına geldiğimizde %2,5'a kadar gerilemiştir

Uluslararası ticaretin tarihçesine baktığımızda ülkelerin belirli dönemlerde yurtiçindeki ticaret dinamiklerini muhafaza etmek veya yönlendirmek amacıyla uygulamaya aldıkları korumacı ticaret politikaları günümüzde uluslararası ticaretin ve söz konusu ticarete konu olan ürünlerin muhteviyatının da değişmesiyle geçmişe nazaran değişiklik göstermektedir. Son dönemde ise özellikle ABD ile Çin arasında bir 'ticaret savaşına' dönüşen korumacılık politikalarının küresel ekonomiye etkisi de yadsınamaz derecede büyüktür. Öyle ki, 2008 ve 2009 yıllarında yaşanan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Küresel Ekonomik Kriz'den bu yana ilk kez küresel ticaret hacmindeki artış küresel ekonomik aktivitedeki artışın altında kalmış ve küresel büyüme 2008 Krizi'nden bu yana en zayıf büyümesini gerçekleştirmiştir.

Özellikle son dönemde uluslararası ticaretin önündeki en büyük engellerden olan ve giderek artan korumacı politikalar bir yana dursun, uluslararası ticaret içinden geçtiğimiz dönemde iki büyük sorunla daha karşı karşıya durumdadır. Çalışmanın takip eden bölümünde bu iki büyük sorun olarak değerlendirilen Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılış süreci (Brexit) ve ekonomik olduğu kadar sağlığı ve toplumu olumsuz etkileyen Yeni Corona Virüs Zatürresi (Kovid-2019) hususlarının uluslararası ticarete olan etkilerine yer verilmektedir.

BREXIT: Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden Ayrılışı

Bundan neredeyse iki yüzyıl önce Ludwig van Beethoven 1823 yılında 9. Senfoniye bestelediğinde, bestesinin Neşeye Övgü adlı bitiş bölümünün bir yüzyıl sonra Avrupa ülkelerinin aynı standart yasaların varlığı ile standart politikalar çerçevesinde gerek sosyal gerekse de ekonomi alanındaki birçok unsurda kura-

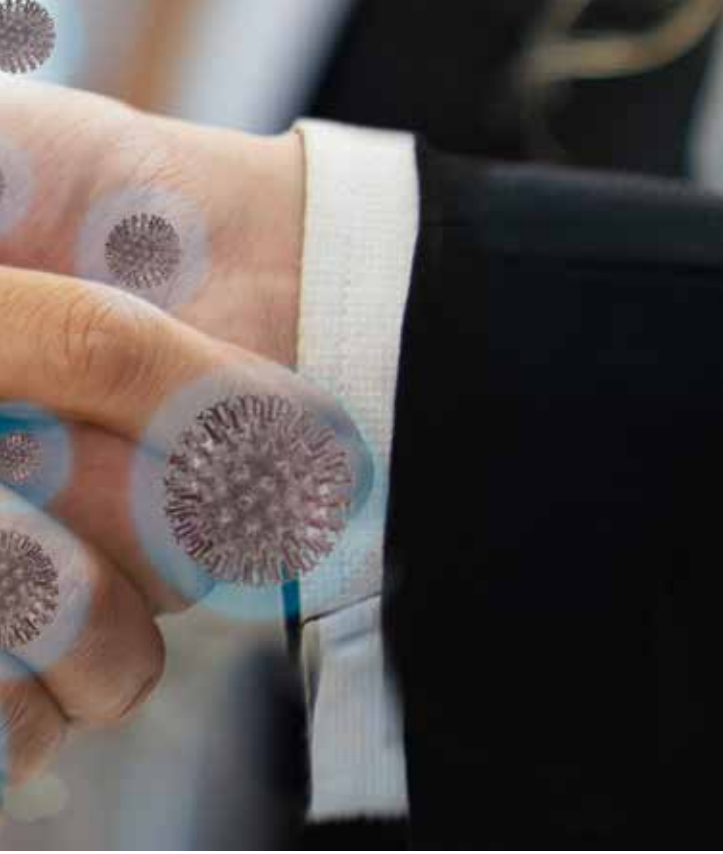

cağı bir birliğin marşı olacağından habersizdi. Bahsi geçen dönemde Avrupa ülkeleri uzunca bir süredir birbirleriyle mücadele etmekten kendilerini alamıyorlardı. Öyle ki, Avrupa kıtasının önemli üyelerinden Fransa ve Almanya bile 1870 Savaşı ile başlayıp II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar geçen süreçte üç kez karşı karşıya gelmiş ve bu mücadelelerinde birçok insan hayatını kaybetmekle kalmamış, aynı zamanda da Avrupa'nın bozulan dengeleri her seferinde yeniden sağlanmaya çalışılmıştı. Avrupa devletleri arasındaki mücadele ortamının yerini barışın almasını isteyen kesimler Avrupa'nın önemli ülkeleri arasındaki çatışmaların ortadan kaldırılması için öncelikle ekonomik çıkarların aynı yönde geliştirilmesini ve bu doğrultuda bir birlik kurularak örgütlenmenin güçlendirilmesini hedeflediler. Bu birlik fikriyle sadece ülkeler arasındaki fiziki sınırların değil aynı zamanda farklı düzenlemeler ve politikaların da ortadan kaldırılması amaçlanıyordu. Bu fikirler ışığında 1951 yılında 6 üyeli Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu olarak ortaya çıkan bu oluşum 1957 yılında imzalanan Roma Anlaşması ile beraber 1958 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu olarak yaşamını devam ettirdi. Hedeflenen

ticari, ekonomik ve sosyal birliğin temellerinin atıldığı bu dönemden uzunca yıllar sonrasında ise 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması ile beraber Avrupa Birliği terimi de üç sütunlu bir uygulama alanı ile tarih sahnesindeki yerini aldı (Duman, 2017).

Avrupa Birliği ile beraber Avrupa ülkeleri arasında birlik fikrinin hayata geçmesi, ülkelerin yasal düzenlemeler, ticari ilişkiler, standartlar vb. birçok konuda da benzeşmesine vesile olmuştur. Avrupa Birliği fikrinin sağladığı Ortak Pazar olgusuyla birlikte ise Birlik'e üye ülkeler hem düzenlemeler hem de rekabet açısından küresel bir perspektif kazanmış ve Ortak Pazar'ın sağladığı mal, hizmet, sermaye ve işgücü dolaşımının serbestliği hususu Birlik ülkelerine büyük faydalar sağlamıştır.

Birlik ülkeleri, Ortak Pazar içerisinde ortak ve uyumlu düzenlemeler çerçevesinde ve düşük maliyetlerle ticaret yapma imkânı sağlamış ve bu durum söz konusu ülkelere rekabetçilik gücü kazandırmıştır. Bununla birlikte ortak düzenleyici çevre hem firmalar hem de tüketiciler nezdinde belirsizliğin ortadan kaldırılması-

ni ve bununla birlikte güvenin artmasını da beraberinde getirmiştir (Kılıcı, 2018).

23 Haziran 2016'da yapılan halk oylamasında Birleşik Krallık halkı son yıllarda iyiden iyiye yükselen Avrupa Birliği'nden ayrılma fikrini sandığa taşımış ve halk oylaması sonucunda Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden çıkış süreci başlamıştır. Aradan geçen 32 ayda Birleşik Krallık'ta hükümetleri değiştiren, iki başbakanı koltuğundan eden, parlamentoda 30'a yakın oylamayı gerektiren ve en sonunda Boris Johnson'ın parlamentodan destek bulmasıyla 31 Ocak 2020'de resmen hayata geçen Brexit sürecinin şimdi de "sonrası" kısmı başlıyor. 31 Aralık 2020'ye kadar sürecek olan geçiş döneminde özellikle ticari ilişkiler bağlamında Birlik ile Birleşik Krallık arasındaki ilişkinin tüm yönlerinin müzakere edilmesinin imkânsız olduğunu ifade eden Avrupa Birliği tarafının aksine Birleşik Krallık tarafı geçiş süresinin uzatılmasını arzu etmiyor. Süre uzatımı konusunda bir anlaşmaya varılmaması durumunda Avrupa Birliği ve Birleşik Krallık arasındaki ticari ilişkiler 2021 yılının başından itibaren Dünya Ticaret Örgütü kurallarına göre yürütülecek.

2019 yılının Aralık ayı sonu itibarıyla Birleşik Krallık'ın en fazla ihracat ve ithalat yaptığı pazarlara baktığımızda Avrupa Birliği ülkelerinin ilk sıralarda yer aldığı görüyoruz. Öyle ki, söz konusu dönemde Birleşik Krallık'ın en fazla ihracat ve ithalat yaptığı ilk 25 ülke arasında sırasıyla 8 ve 11 tane Avrupa Ülkesi bulunuyor. Birleşik Krallık'ın ihracatının yaklaşık %45'i Avrupa Birliği ülkelerine yapılıyor (HM Revenue & Customs, 2019). Dolayısıyla, Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ve Ortak Pazar'dan ayrılması, Birleşik Krallık ile derin ticari bağlara sahip olan ülkeleri olduğu kadar Birleşik Krallık'ı ve bölge ticaretini de yakından ilgilendiriyor. Bununla birlikte, ihracat pazarları arasında Birleşik Krallık'ın üst sıralarda yer aldığı ülkelerin dış ticaret kompozisyonu da bu durumdan etkileneyecektir. Birleşik Krallık'ın Ortak Pazar'dan ayrılmasıyla eskiye nazaran yükselecek olan maliyetlerin taraflar arasındaki ticareti olumsuz etkileyeceğini öngörmek çok da yanlış olmayacaktır.

Hiç şüphe yok ki, 2020 yılının sonuna kadar devam edecek olan ticari müzakerelerin ne şekilde değişiklik göstereceği de Brexit sürecinin uluslararası ticarete olan etkilerini şekillendirecek. Herhangi bir anlaşma zemini sağlanmayıp Dünya Ticaret Örgütü kurallarının uygulanması, Avrupa Birliği ile Birleşik Krallık arasında bir serbest ticaret anlaşmasının imzalanması, Kanada tipi serbest ticaret zemininin oluşturulması ya da İsviçre/Norveç örneklerinin uygulanması gibi farklı senaryolar orta ve uzun dönemde Brexit sürecinin uluslararası ticareti nasıl etkileyeceği sorusuna da farklı cevapları beraberinde getiriyor. Ancak şu husus aşikâr ki; gerek ayrılma öncesindeki maliyet avantajlarının ortadan kalkması gerekse de ticaret akışlarındaki yeni görünüm sebebiyle küresel değer zincirleri de değişime uğrayacak ve Brexit'in etkileri ülkeler bazında, söz konusu ülkelerin Birleşik Krallık ile ticari ilişkilerinin yapısına göre asimetrik şekillenecek.

Berthou vd. (2019) taraflar arasındaki herhangi bir anlaşma olmaması ve 2021'den itibaren söz konusu ticari ilişkinin Dünya Ticaret Örgütü kurallarına tabi olması durumunda Birleşik Krallık'ın milli gelirinin %2'ye kadar kayba uğrayabileceğini ifade ederken bu oranın uzun vadede %6'ya kadar ulaşabileceğini belirtiyor. Brexit sürecinin taraflara etkisinin asimetrik olacağını altını çizen çalışmada Avrupa Birliği'nin toplam gelirinin ise 2023'e kadar %1 dolaylarında azalacağı belirtiliyor (Berthou vd., 2019).

Çin ekonomisinde özellikle hizmetler sektörünün ekonomideki ağırlığını artırması ve dünya ekonomileriyle daha fazla etkileşim içerisinde olmasının, Kovid-19'un etkilerinin SARS'inkinden çok daha derinden yaşanmasına sebep olabileceği öngörülüyor

Öte yandan, Dünya Ticaret Örgütü de Brexit'in uluslararası ticareti etkileyen en önemli unsurlardan birisi olduğunun altını çizerek son zamanlarda yavaşlayan ekonomik aktiviteyle beraber küresel ticaret hacmindeki artışın 2010'lu yılların en düşük seviyesine gerilediğini belirtiyor. Dünya Ticaret Örgütü'nün beklentilerine göre küresel ticaret hac-

minin 2019 yılında %1,2 düzeyinde, 2020 yılında ise %2,7 düzeyinde artması öngörülüyor (Dünya Ticaret Örgütü, 2019b).

Brexit'in Birleşik Krallık ve Avrupa Birliği ile uluslararası ticarete olan tahmini etkileri hakkında birkaç çalışmaya daha yer verelim: Brexit sürecinin orta ve uzun vadede servet etkilerini ölçen ve genel denge ticaret modelini kullanan Dhingra vd. (2017) eğer Birleşik Krallık'ın Norveç gibi Ortak Pazar'da kalması halinde ülkedeki hanehalklarının servetinde %1,3'lük düşüş olacağını ifade ederken bu düşüşün "sert Brexit" olarak da adlandırılan Dünya Ticaret Örgütü kurallarına tabi olma durumunda %2,7'ye kadar yükseleceğini belirtiyor. Bununla birlikte çalışma, Brexit'in uzun vadedeki dinamik etkilerinin üretkenliği de etkileyeceğini ve bunun sonucunda ortalama kişi başına düşen gelirde %6,3 ila %9,4 aralığında kayba yol açabileceğini ifade ediyor (Dhingra vd., 2017).

Pogkas ve Diamond (2020) ise “sert Brexit”, yani ayrılma sürecinden sonra tarafların Dünya Ticaret Örgütü kurallarıyla ticaret yapmaya devam etmeleri durumunda Avrupa Birliği ile Birleşik Krallık arasında ticareti en fazla yapılan 500 ürünün ilave gümrük tarifelerine konu olacağını ve bu ürünlerin toplam ekonomik değerinin 47 milyar avroya ulaştığını belirtiyor. Mevcut durumda söz konusu ürünlere %16’lık gümrük vergisi uygulanmasının 5 milyar avroya varan ilave yükümlülüğü de beraberinde getirmesi bekleniyor.

Söz konusu çalışmaya göre söz konusu gümrük tarifelerinden en fazla Almanya etkilenirken Almanya’yı sırasıyla Belçika, İspanya, Hollanda ve Fransa izliyor. Sert Brexit sonrasındaki ilave yükümlülükler dikkate alındığında en fazla risk altında olan sektörlerin başında da otomotiv sektörü geliyor. Gümrük vergilerini otomotiv sektörüne ilave maliyeti 38,2 milyar avro olarak öngörülürken tekstil ve giyim sektöründeki öngörülen maliyet ise 3,3 milyar avro dolaylarında (Pogkas ve Diamond, 2020)

İnsanlığın Yeni Sınavı: Kovid-19 (Yeni Corona Virüs Zatürresi)

2010’lu yılları bitirip de yeni bir on yıllık dönemin kapısını aralarken Çin’den gelen ilk haberler, tehlikenin bu denli ciddi boyutlara ulaşacağını henüz işaret etmiyordu. Çin’in Wuhan kentinde ilk defa bir hayvan pazarında görülen ve büyük bir hızla insandan insana yayılan koronavirüs insanlığın önündeki en büyük sınavlardan birisi olarak karşımızda duruyor. Dünya Sağlık Örgütünün “korona’nın co’su, virüsün vi’si ve hastalık kelimesinin İngilizcesi olan disease sözcüğünün d’sinden” türeterek “Kovid-19” adını verdiği bu hastalık her yeni gün farklı coğrafyalara yayılmaya ve maalesef can almaya devam ediyor. Bu çalışmanın kaleme alındığı sıralarda Çin’de ortaya çıkan hastalık 78 bini aşan vaka sayısı ile 32 ülkeye daha yayıldı ve toplamda 2 bin 462 can aldı.

2003 yılında yaşanan SARS salgını sebebiyle 800 kişi hayatını kaybetmişti. Aradan geçen 17 yılın ardından bugünün dünyasında hem Çin dünyay-

Hastalığın ortaya çıktığı Çin'de borsa endeksleri Küresel Ekonomik Kriz'den bu yana yaşanan en derin gerilemeleri yaşarken virüsün etkileriyle birlikte başta Çin ekonomisi olmak üzere küresel ekonominin büyüme beklentilerinde de peşi sıra aşağı yönlü revizyonlar yapılıyor

la daha entegre olması hem de ülkelerin birbirleri arasındaki etkileşimin çok daha üst boyutlara ulaşması, Kovid-19'un daha önceki muadillerinden çok daha büyük bir tehlikeyi de beraberinde getirdiğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkıyor. Araştırmalar, SARS'ın etkileri sebebiyle 2003'ün ikinci çeyreğinde Çin ekonomisinin büyümeden 2 puan kaybettiğini, yılın tamamında ise küresel büyümenin 0,1 puanlık bir kayıp yaşadığını ifade ediyor.

Ancak aradan geçen zamanda, Çin ekonomisinde özellikle hizmetler sektörünün ekonomideki ağırlığını artırması ve dünya ekonomileriyle daha fazla etkileşim içerisinde olmasının, Kovid-19'un etkilerinin SARS'inkinden çok daha derinden yaşanmasına sebep olabileceği öngörülüyor

Hiç şüphe yok ki bu salgın başta toplum sağlığını tehdit ediyor. Öyle ki, Dünya Sağlık Örgütü hastalığa ilişkin yaptığı bir dizi açıklamada, Kovid-19 salgınıyla ilgili "Uluslararası Halk Sağlığı Acil Durumu" ilan edildiğini ve salgınla mücadele için fırsat penceresinin giderek daraldığını ifade etti.

Hastalığın toplum sağlığının yanında küresel ekonomide oluşturacağı hasar da endişe edilecek bir diğer husus olarak ifade edilebilir. 2018 yılının büyük bir çoğunluğuyla 2019 yılını ticarete korumacılık politikaları ve zayıflayan ekonomik aktivitenin olumsuz etkileriyle geçiren küresel ekonomiler, 2020 yılıyla beraber de özellikle dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan Çin'deki üretimin neredeyse durma noktasına gelmesi ve bununla birlikte uluslararası ticarete olan etkileriyle birlikte yeni bir sınavın eşliğinde bulunuyor.

Uluslararası şirketler, ABD'nin ardından toplamda 13 trilyon doları aşan büyüklüğüyle dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan Çin'de bulunan üretim merkezlerini geçici bir süreliğine olsa da kapatırken virüs sebebiyle yaşanan olumsuz gelişmeler turizm, elektronik, otomotiv, tekstil ve imalat sektörleri başta olmak üzere birçok alanda küresel ekonomiyi tehdit ediyor.

Küreselleşmenin etkilerini giderek daha derinden hissedilen dünyamızda, küresel tedarik zinciri, artık tek bir ürünün birçok farklı ülkeden tedarik edilen parçaların bir bütünü şeklinde üretilmesine vesile oluyor. Çin'de kapanan üretim tesisleri, söz konusu tedarik zincirinin bir veya birden fazla halkasını da ortadan kaldırdığı için duran üretimin yanında önümüzdeki dönemde birçok üründe daha üretimlerin sekteye uğrayacağı tehdidi karşımızda duruyor. Bu bağlamda, aralarında balık, sebze, tuz, kimyasal ürünler, plastik, kauçuk, tekstil ürünleri, ayakkabı, demir-çelik, alüminyum, müzikal enstrümanlar, elektronik eşya ve oyuncakların bulunduğu 50 fa-

silda ihracat lideri olan Çin'den tedarikin olmaması durumunda söz konusu ürünlerin nerelerden alınabileceği de tartışılıyor.

Hastalığın ortaya çıktığı Çin'de borsa endeksleri Küresel Ekonomik Kriz'den bu yana yaşanan en derin gerilemeleri yaşarken virüsün etkileriyle birlikte başta Çin ekonomisi olmak üzere küresel ekonominin büyüme beklentilerinde de peşi sıra aşağı yönlü revizyonlar yapılıyor. Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu Moody's, Kovid-19 hastalığının talebe zarar vermesi sebebiyle Asya Pasifik ülkelerinde büyümenin yavaşlayacağını, bu zayıflamanın özellikle de ticaret ve turizm sektörlerinde görüleceğini belirtirken daha önce %5,8 olarak belirlediği Çin ekonomisinin 2020 yılı büyüme tahminini %5,2'ye revize etti.

Reuters'ın tahminlerine göre Çin ekonomisinin 2020 yılının ilk çeyreğinde %4,5 ile Küresel Ekonomik Kriz'den bu yana en zayıf büyüme performansını göstermesi ön-

görülürken salgının başta Asya-Pasifik ülkeleri olmak üzere dünyanın neredeyse tamamını olumsuz etkileyeceği ifade ediliyor.

Bloomberg Economics'in yaptığı tahminlere göre, virüsten dolayı küresel ekonomi 2020'nin ilk çeyreğinde 0,416 puanlık bir kayıp yaşayabilir. Çin'e finans, lojistik ve ürün tedariki gibi birçok açıdan göbekten bağlı olan Hong Kong, virüsten en fazla etkilenen ülkelerin başında geliyor. Çin'in yavaşlaması daha az emtia ithal edeceği anlamına geldiği için bu durumdan en çok Brezilya ve Avustralya gibi emtia ihracatçıları etkilenebilir. Birçok ara malında Çin'e büyük ölçüde bağımlı olan Güney Kore'de büyüme virüs kaynaklı olarak yılın ilk çeyreğinde beklenenden 0,4 puan daha düşük gelebilir. Küresel tedarik zincirinde virüs salgını kaynaklı yaşanacak sorunların ve beklentilerdeki bozulmanın ABD ve çeşitli AB ülkelerini olumsuz etkilemesi bekleniyor. Amerikan ekonomisinde ilk çeyrekteki büyüme kaybının 0,116 puan olacağı hesaplanıyor. Virüsün AB ülkeleri arasında en çok Alman ekonomisini vuracağı tahmin ediliyor (Gür, 2020). Öyle ki, 2019 yılının dördüncü çeyreğinde yerinde sayan Almanya ekonomisinde 2020 yılının ilk çeyreğine ilişkin öncü göstergeler de pek parlak değil.

2018 yılında 2,7 trilyon dolarlık ihracatıyla dünyada ilk sırada, 2,6 trilyonluk ithalatıyla ise ikinci sırada bulunan Çin ekonomisindeki bu olumsuz görünüm, küresel ticareti de yakından ilgilendiriyor. Tedarik zinciri kesintileri ve ülkedeki fabrikalarda üretiminin durma noktasına gelmesi, Çin'de üretim tesisi bulunan büyük şirketlerin yanı sıra üretimi büyük ölçüde Çin'den yaptığı tamamlayıcı ürünlere bağlı olan ülkeleri de sıkıntıya düşürüyor.

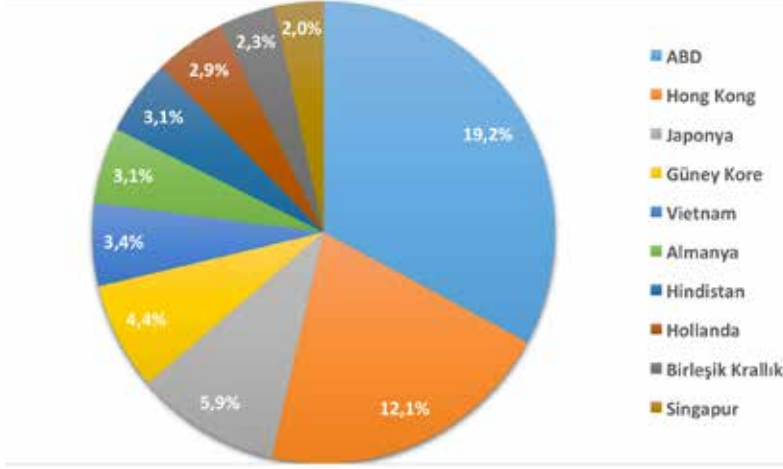
TradeMap verilerine göre 2018 yılında Çin'in en fazla ihracat yaptığı ilk üç ülke sırasıyla ABD, Hong Kong ve Japonya olurken söz konusu üç ülkeye yapılan ihracat tek başına 930 milyar dolarlık bir hacme sahip. Şekil 2'de yer alan ilk 10 ülkeye hesaba kattığımızda 1,5 trilyon dolarlık bir ihracat hacminin bahsinin geçtiği durumda, Çin'deki üretimden başlayan ve tedarik zincirini olumsuz etkileyecek olan tehditlerin uluslararası ticareti derinden etkileyeceği aşikâr.

2018 ve 2019 yıllarında tarife engelleri ve küresel ekonomide yaşanan belirsizliklerle zayıflayan uluslararası ticaretin önündeki en büyük sınavlardan birinin de Kovid-19 hastalığı olduğunu ifade eden Dünya Ticaret Örgütü, yılın ilk çeyreğine dair dış ticaret beklentilerini içeren Ürün Ticareti Barometresi'nin (Goods

Trade Barometer) 96,6'dan 95,5 değerine gerilediğini ve 100'ün altındaki değerlerin olumsuz beklentileri yansıttığını açıkladı. 2019 yılının son çeyreğinde küresel ticaret hacminin %0,2 daraldığını belirten Örgüt

ayrıca 2019'un son çeyreğiyle beraber 2020'nin ilk aylarındaki küresel ticaretin de söz konusu gelişmeler sebebiyle olumsuz bir görünüm çizeceğinin öngördüğünü ifade ediyor (Dünya Ticaret Örgütü, 2020).

ŞEKİL 2: 2018 Yılında Çin'in En Fazla İhracat Yaptığı İlk 10 Ülke

Kaynak: TradeMap.

ŞEKİL 3: Dünya Ticaret Örgütü'nün Mal Ticareti Barometresi

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü (2020).

Sonuç Yerine

Giderek gelişen ulaşım ağları ve küreselleşmenin etkisiyle günümüz dünyasında ülkeler birbirleriyle çok daha fazla etkileşim içerisinde bulunmaktadır. Bu durum, dünyanın ekonomik ve ticari olarak da birbirleriyle fazlaca etkileşim içerisinde olan birçok farklı ülkeye ev sahipliği yapmaktadır. Bu ülkelerden herhangi birinde yaşanan olumlu ya da olumsuz bir gelişme, Edward N. Lorenz'in Kaos Teorisi'ni hatırlatan bir şekilde, söz konusu ülkeden çok uzakta bir ülkeyi de etkilemektedir. Diğer bir deyişle, Amazon Ormanları'nda bir kelebeğin kanat çırpması ABD'de eskiye kıyasla çok daha hızlı ve derinden bir fırtına kopmasına sebep olmaktadır.

Tarih boyunca önceleri takas vb. yöntemlerle sonrasında da değiş tokuş aracı olarak paranın kullanılması yoluyla birbirleriyle ekonomik ve ticari ilişkilerde bulunan ülkeler, dönemler itibarıyla farklı ticaret politikaları izlemişlerdir. Bu politikaların daha korumacı bir vizyonda geliştiği dönemler, uzun dönemde ekonomik aktivite üzerinde olumlu etkileri literatürdeki araştırmalarla da ortaya koyulan uluslararası ticaretin karşılaştığı imtihanlar olarak karşımıza çıkmıştır.

Son dönemde ise Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılmasıyla birlikte devam eden süreçteki ticaret müzakerelerinin hangi yönde gelişeceği, uluslararası ticaretin önündeki en önemli sınavlardan birisi olarak karşımıza

çıkmaktadır. Öyle ki, tarafların müzakerelerden olumlu sonuç almadan ayrılma sürecini tamamlamaları ve Dünya Ticaret Örgütü kurallarının geçerli olduğu senaryoda, ilk aşamada Birleşik Krallık'ın daha yoğun ticaret yaptığı ürünler ve ülkelere gelecek ilave gümrük maliyetinin yaklaşık 50 milyar avroya ulaşması öngörülmektedir.

Bununla birlikte, 2020 yılının başından itibaren toplum sağlığını derinden etkileyen Kovid-19 hastalığının giderek yayılması, dünyanın en büyük ekonomisi Çin'in ekonomik aktivitesini zayıflattığı kadar ülkedeki üretimi neredeyse durma noktasına getirdiği için küresel tedarik zincirini de olumsuz etkilemektedir. Ülkeler arası entegrasyonun çok daha zayıf olduğu ve olumsuz etkilerinin bir çeyrek ile sınırlandırılabilirdiği SARS hastalığının etkileri 2003 yılında küresel büyümenin 0,1 puan kaybına yol açarken entegrasyonun çok daha güçlü olduğu günümüzde Kovid-19 hastalığının küresel büyüme oranından 0,5 ila 0,75 puanı kayba uğratacağı öngörülmektedir.

2018 yılının büyük bir çoğunluğu ile 2019 yılını dünyanın en büyük iki ticaret partneri olan ABD ile Çin arasındaki ticaret savaşlarının küresel ticarete olan olumsuz etkileriyle geçiren dünya ekonomisi, 2009 yılında yaşanan Küresel Ekonomik Kriz'den bu yana görülen en zayıf büyüme performansını 2019 yılında göstermek üzere. Keza küresel ticaret hacminin de 2019 yılında yalnızca %1,2'lik büyümeyle yine Küresel Ekonomik Kriz'den bu yana görülen en zayıf performansını gerçekleştirmesi bekleniyor. Olumsuz bir tablo çizen bu dönemin hemen ardından Brexit ve Kovid-19 gelişmeleri de küresel ekonomik aktivitenin ve uluslararası ticaretin sınırdığı önemli imtihanlar olarak karşımızda duruyor.

Kaynaklar

- ALAGÖZ, M. ve YAPAR, S. (2007). Görünmez Engeller: Serbest Ticarete Bir Engel Mi?, Akademik Bakış, 11. Sayı, Ocak 2007.
- AYTEKİN, İ. ve UÇAN, O. (2018). Ticaret Savaşları ve Korumacı Politikalar: Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye İlişkileri Bakımından Bir İnceleme. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (2) , 851-862.
- Bank of England (2019). In focus - Trade protectionism and the global Outlook, Bank of England Monetary Policy Report, <https://bit.ly/32bhYVR>, Erişim Tarihi: 15.01.2020
- BERTHOU A., ESTRADA A., HAÏNCOURT S., KADOW A., ROTH M. A., DE LA SERVE, M. (2019). Assessing The Macroeconomic Impact of Brexit Through Trade and Migration Channels, Documentos Ocasionales, No: 1911, Banco De Espana.
- DHINGRA, S., HUANG, H., OTTAVIANO, G. I., PESSOA, J. P., SAMPSON, T., VAN REENEN, J. M. (2017). The Costs and Benefits of Leaving the EU:

Trade effects. Economic Policy. 32. 651-705.

- DUMAN, M. C. (2017). Sevayıyla Günahıyla Bir Ütopya: Avrupa Birliği, İktisat ve Toplum, 76. Sayı, 30-35
- Dünya Ticaret Örgütü (2019a). World Tariff Profiles, Cenevre, İsviçre.
- Dünya Ticaret Örgütü (2019b). WTO lowers trade forecast as tensions unsettle global economy, Press Release No: 840.
- Dünya Ticaret Örgütü (2020). WTO Trade Barometers: Goods barometer signals further weakening of trade in first quarter of 2020, <https://bit.ly/2w-GEtGL>, Erişim Tarihi: 20.02.2020
- EĞİLMEZ, M. (2018). Ticaret Savaşları, Kendime Yazılar; <http://www.mahfiogilmez.com/2018/09/ticaret-savaslari.html>, Erişim Tarihi: 15.01.2020.
- GÜR, N. (2020). Koronavirüs küresel ekonominin yeni 'Siyah Kuşu'su' mu?, Anadolu Ajansı, <https://bit.ly/2v8k7Wq>, Erişim Tarihi: 22 Şubat 2020.
- HM Revenue & Customs (2019). UK overseas trade statistics, <https://bit.ly/38PwPr>, Erişim Tarihi: 15.01.2020.
- KILCI, E. N. (2018). Brexit; Birleşik Krallık ve Euro-Bölgesi Açısından Sonuçlarının Değerlendirilmesi, Sakarya İktisat Dergisi, 7 (1), 1-26.
- KRUGMAN, P. (2000). Rethinking International Trade, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- POGKAS, D. ve DIAMOND, J. S. (2020). The EU Risks Tariffs on €47 Billion Without a Brexit Trade Deal, Bloomberg.
- VARAS, J. (2020). The Total Cost of Trump's Tariffs, American Action Forum.

YAZAR HAKKINDA

Mert Can DUMAN

Risk Yönetimi, Tasfiye ve Döner Sermaye

Genel Müdürlüğü

Ticaret Uzmanı

E-posta: m.duman4@ticaret.gov.tr

Ankara'da doğdu. İktisat alanında lisans ve yüksek lisans öğrenimini tam burslu ile tamamladı. Yüksek lisans derecesini "Where You Export Matters: Explications on the Export Sophistication of Turkey and Its Export Destinations" başlıklı teziyle, uzmanlık unvanını ise "İhracat Kalite Endeksi ve Dâhilde İşleme Rejimi Kapsamında Yapılan İhracatın İhracat Kalite Endeksi Kapsamında Değerlendirilmesi" başlıklı teziyle aldı. Çalışmalarına Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonomi Doktora Programı'nda devam etmektedir. TOBB ETÜ'de öğretim asistanlığı, TEPAV'da araştırma asistanlığı yaptı; dış ticaretin görünümü ve sektörlerin rekabet gücü üzerine çalıştı. Türkiye Cumhuriyeti Başbakan Yardımcılığı Makamında geçici olarak görev aldı. Ulusal ve uluslararası dergilerde makaleleri, gazetelerde ise köşe yazıları yayımlandı. Çeşitli topluluklar ve üniversitelerde eğitimci, koreograf, yönetim kurulu üyesi ve sanat kurulu üyesi olarak görev aldı. Senaristliğini ve yönetmenliğini üstlendiği dans tiyatrosu oyunlarını sahneye koydu. 2012 yılında İspanya'nın Barcelona şehrinde düzenlenen Uluslararası Halk Dansları Festivali'nde en iyi koreograf ödülü aldı. Halen Ankara Özel Tefvik Fikret Okullarında sanat yönetmeni, Türkiye Halk Oyunları Federasyonunda antrenör ve İktisat ve Toplum Dergisinde köşe yazarı olarak görev yapmaktadır ve haftalık olarak köşe yazıları yazmaktadır.

Mükemmeliyet Merkezleri ve Gümrükte İhtisaslaşma

Elif TOPCU

Risk Yönetimi, Tasfiye ve Döner
Sermaye Gen. Müd.
Ticaret Uzmanı

Mükemmellik ve Uzmanlık Merkezleri (Merkezler), ABD Gümrük İdaresinin ticaret operasyonlarına yaklaşımını ve uluslararası ticaret topluluğu ile çalışma şeklini değiştirmeyi hedeflerken merkezler, modern iş uygulamalarına uyum sağlayarak, sektöre özgü konulara odaklanarak ve benzersiz ticaret ortamlarına özel destek sağlayarak Amerikan Gümrük İdaresinin “21. Yüzyılda Ticaret” konusundaki genişletilmiş odağını temsil edecektir. Merkezler, giriş limanlarındaki uygulamaların tekdüzeliğini arttırmak, ülke çapında ticaret uyumu sorunlarının zamanında çözülmesini kolaylaştırmak ve kilit endüstri uygulamaları hakkında kritik ajans bilgisini daha da güçlendirmek için kurulmuştur.

Mükemmeliyet Merkezi Kavramı

Mükemmeliyet merkezi (Center of Excellence, CoE) temel olarak belli bir alanda liderlik, öncülük yapan; bu alanda iyi uygulama, araştırma, geliştirme, destek ve/veya eğitim çalışmaları gerçekleştiren bir ekip, merkez veya kurum/kuruluş olarak tanımlanmaktadır. Bu alan belli bir teknoloji, bir sanayi kolu, bir yetenek, ya da geniş bir akademik çalışma alanı olabilmektedir.

Günümüzde farklı alanlarda kendini gösteren mükemmeliyet merkezi tanımı söz konusu farklı alanlar itibarıyla farklı şekilde de tanımlanmaktadır. Öyle ki; mükemmeliyet merkezi kurumlardan ayrı bir organizasyon olabileceği gibi mevcut bir organizasyon içindeki bir ekip, grup, bölüm ya da merkez de olabilir.

Başka bir tanıma göre ise mükemmeliyet merkezleri uzman personelin belirli süreçler yoluyla sürekli iyi uygulama ve yenilikçi fikirler oluşturduğu yapılardır (AR-GE merkezleri gibi). Farklı kuruluşların belli bir alanda ortak çalışarak ilerleme kaydetmeyi amaçladığı yapılar da mükemmeliyet merkezi olarak anılmaktadır.

Teknoloji alanında mükemmeliyet merkezleri denince akla genellikle yeni yazılım araç, teknik ya da teknolojilerine ya da hizmet-odaklı mimari, iş zekâsı gibi yazılım dünyasıyla ilgili iş kavramlarına odaklanan AR-GE merkezleri şeklindeki birimler/yapılar gelmektedir.

Üniversitelerde mükemmeliyet merkezleri, farklı alanlardan veya kurum/kuruluşlardan araştırmacıları, belli bir alan üzerine araştırma yapmak üzerine bir araya getiren ve bunun için gerekli imkanları sağlayan yapılardır.

Sağlık sektöründe ise mükemmeliyet merkezleri, hastalara daha nitelikli ve daha kolay erişilebilen sağlık hizmetlerinin sunulduğu tesisler anlamında kullanılabilir.

2. Türkiye’de Mükemmeliyet Merkezleri

Türkiye’de mükemmeliyet merkezi dendiğinde akla öncelikle AR-GE çalışmaları yürüten merkezler gelmektedir. Nitekim TÜBİTAK tarafından 01/11/2014 tarih ve 235 sayılı Bilim Kurulu Kararı ile “...araştırma altyapılarının ve/veya kamu Ar-Ge birimlerinin özel sektör kuruluşları, Ar-Ge merkezleri, kamu kurum/kuruluşları ve/veya diğer kurum/kuruluşları ile stratejik iş birliği yaparak ihtisaslaşması ve mükemmeliyet merkezi haline gelmesi için ulusal hedef ve politikalar kapsamında belirlenen öncelikli alanlarda, yurt içinde yapılan, izlenebilir hedefleri olan, bilimsel nitelikli, ticarileşme potansiyeli yüksek araştırma programlarının başvuru, değerlendirme, izleme ve sonuçlandırılmasına ilişkin hükümlerin belirlenmesi...” amacıyla Mükemmeliyet Merkezi Destek Programı Usul ve Esasları belirlenmiştir.

Bununla birlikte, önceki bölümde bahsedilen kapsamda diğer işlevlere yönelik kurulan mükemmeliyet merkezleri de bulunmaktadır.

Türkiye’de çeşitli alanlarda faaliyet gösteren mükemmeliyet merkezleri arasında;

- **Savunma sanayii alanında:** NATO bünyesinde Genelkurmay Başkanlığı’na bağlı olarak kurulan Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi (2005),
- **Finans alanında:** Sabancı Üniversitesi Finans Mükemmeliyet Merkezi (2016),
- **İmalat sanayii alanında:** Plastik sektörüne yönelik AR-GE çalışmaları yürütülmesi amacıyla Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı himayesinde kurulma çalışmaları devam eden PAGEV (Türk

Plastik Sanayicileri Araştırma Geliştirme ve Eğitim Vakfı) Plastik Mükemmeliyet Merkezi ve metal şekillendirme sektörüne yönelik AR-GE çalışmaları gerçekleştirmek üzere Kalkınma Bakanlığı'nın desteği ile Atılım Üniversitesi bünyesinde kurulan Metal Şekillendirme Mükemmeliyet Merkezi (2010)

- **İletişim teknolojileri alanında:** 5G'ye geçiş sürecini yerli imkanlarla ve kaynaklarla yönetmek üzere, Türk Telekom ve Türk Telekom İştiraki Argela'nın ortak girişimi ile ODTÜ Teknokent'te kurulan 5G Mükemmeliyet Merkezi (2017),
- **Enerji alanında:** Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi Enerji Enstitüsü bünyesinde kurulacak olan Motor Mükemmeliyet Merkezi,

sayılabilir.

Ayrıca, Sağlık Bakanlığının da pilot uygulamasını Gaziler Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde başlatmak üzere, bazı hastanelere Dünya Ticaret Örgütü'nün akreditasyonunda olan mükemmeliyet merkezi statüsü kazandırma çalışması bulunmaktadır (Köylü, 2019; Şenel, 2019)

3. Mükemmeliyet Merkezlerinin Dünya Örnekleri: Amerika Birleşik Devletleri Gümrük İdaresi Mükemmeliyet Merkezleri (Centers of Excellence and Expertise)

Mükemmeliyet ve uzmanlık merkezleri modern iş uygulamaları ile uyumlu hale getirilerek, endüstriye özgü konular üzerinde yoğunlaşarak ve benzersiz ticaret ortamlarına özel destek sağlayarak ABD Gümrük İdaresi "21. Yüzyılda Ticaret" konusundaki yoğunlaşmış temelini temsil etmektedir. Söz konusu merkezler vasıtasıyla ticaret uyumu sorunlarının ülke çapında çözülmesi ve anahtar sektör uygulamaları ile ilgili kritik birimlere ait bilgilerin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

2012 yılından itibaren ABD Gümrük İdaresi, giriş idarelerine bağlı olan operasyonel ticari görevleri aşamalı olarak mükemmeliyet merkezlerine devretmeye başlamıştır. Böylece, merkez yöneticilerin mevcut kararı uygulayan giriş idaresi yöneticilerle desteklenmesi ve tanımlanmış belirli düzenlemelerle merkezlerin karar alma yetkisinin genişletilmesi amaçlanmıştır. Bu aşamada ABD Gümrük İdaresi bünyesindeki merkezler İdaresinin birer kalıcı organizasyon bileşesi

ni olarak kurulmakta ve süreç içerisinde belirli ticari ek fonksiyonlar bu merkezlere transfer edilmektedir.

3.1 ABD Bünyesindeki Mükemmeliyet Merkezlerinin Amaçları (Federal Register, 2017)

ABD Gümrük İdaresi bünyesinde 10 adet mükemmeliyet ve uzmanlık merkezi kurulmuş olup söz konusu merkezler ABD Gümrük İdaresinin sanayi kollarında uzmanlaşmış ticaretini odak noktasına koyan ve ülkenin stratejik bölgelerinde ithalatçılar için özel çözümler sunan merkezler olarak tasarlanmıştır.

Merkez kavramı ABD Gümrük İdaresinin farklı giriş idarelerinden giren benzer eşyaya uygulanan ticari gecikmelere, artan ticari maliyetlere hem gümrük idaresine hem de ithalatçıya bilgi eksikliğine neden olan sınır ticareti süreci yetkisine olan şikâyetlere karşılık olarak doğmuştur.

Merkezlerin kurulmasıyla,

- Ticari işlemleri etkin kılmak,
- Transfer maliyetlerini azaltmak,
- Uygulanabilir ithalat kurallarına uyumluluğu artırmak,

İhtisaslaşma, gümrük uygulamasındaki anlamıyla, belirli bir eşyaya ilişkin gümrük işlemlerinin konusunda uzmanlaşmış personele ve teknik donanımına sahip gümrük idaresi tarafından en kısa sürede tamamlanması ve gümrük kontrollerinin en etkin şekilde sağlanmasıdır.

- Belirlenmiş sanayiler için sınırda tekdüze işlemlerin gerçekleştirilmesini sağlamak amaçlanmıştır.

ABD'de 11 Eylül 2014 tarihinde yürürlüğe girerek mükemmeliyet ve uzmanlık merkezlerine yetki veren düzenleme aralarında elektronik, sağlık, petrol ve doğalgaz, giyim ve ayakkabı, tarım ve hazır ürünler, otomotiv ve havacılık gibi sektörlerin bulunduğu birçok farklı alanda merkez kurulmasına imkân sağlamıştır. Söz konusu düzenlemeyle birlikte merkezlerin kuruluş süreci 23 Mart 2016 tarihi itibarıyla tamamlanmıştır.

Politika olarak ABD Gümrük İdaresi merkez yöneticilerinin uygulama esnasında alacağı sorumluluğu kısıtlayabilmektedir. Ticari fonksiyonların merkezlere transferinde, sınır yöneticileri tarafından yürütülen ve aralarında serbest ticaret anlaşmalarına ve tercihli ticaret programlarına yönelik işlemlerin, menşe belirten konulardaki tüm fonksiyon ve kararların ve eşyanın sınıflandırılmasına yönelik işlemlerin de bulunduğu birçok ticari işlemin sonrasındaki görevlerin merkez yöneticilerine devredilmesi öngörülmektedir. ABD Gümrük idaresi tüm dünyada bilinen gümrük işlemlerini merkez yöneticiliğine özel bir yükümlülükle geçişine izin vermez. Daha çok ticaretin kolaylaştırılması, transfer maliyetlerin azaltılması gibi uygulanabilir ithalat kurallarının etkinliği tanımlanmış endüstriler için tek tip formalitelerin uygulandığı bir sistem getirmeyi amaçlamaktadır.

ABD örneğinde mükemmeliyet merkezlerindeki yetki paylaşımı ise dikkat çekmektedir. Öyle ki, antrepo rejimi kapsamında eşyanın vergisinin ödenmesinden

İhtisaslaşma, gümrük uygulamasındaki anlamıyla, belirli bir eşyaya ilişkin gümrük işlemlerinin konusunda uzmanlaşmış personele ve teknik donanımına sahip gümrük idaresi tarafından en kısa sürede tamamlanması ve gümrük kontrollerinin en etkin şekilde sağlanmasıdır.

ve teminatlı antrepoya giriş işlemlerinden merkez yöneticisi sorumlu iken antreponun fiziksel kontrolü ve gözetiminden ise giriş idaresi yöneticisi sorumludur.

ABD'de mükemmeliyet merkezlerine ilişki yasal düzenlemeler aynı zamanda merkez yöneticisi ile sınır yöneticisinin ortak görevlerinin çerçevesini de çizmektedir. Örneğin; tecrit edilmiş eşyanın gümrük işlemleri merkez yöneticisinin yetkisi altında eşyanın koşullu muaf olarak ülkeye girişi sınır yöneticisinin yetkisi dahilindedir. Tamir veya değişiklikler için ihraç edilen eşya ve hariçte işleme kapsamında olan eşyaya ilişkin işlemlerde ise sınır yöneticisi ile merkez yöneticisi eşanlı yetkili ve sorumludur.

4. Türkiye'de İhtisas Uygulaması

İhtisas gümrüğü uygulaması temel olarak, belirli eşyanın gümrük işlemlerinin yalnızca belirli gümrük idarelerinden yapılması olarak kısaca tanımlanabilecek bir gümrük politikasının uygulamadaki adıdır.

İhtisaslaşma, gümrük uygulamasındaki anlamıyla, belirli bir eşyaya ilişkin gümrük işlemlerinin konusunda uzmanlaşmış personele ve teknik donanımına sahip gümrük idaresi tarafından en kısa sürede tamamlanması ve gümrük kontrollerinin en etkin şekilde sağlanmasıdır.

İhtisas Gümrüğü uygulamasının amacı; gümrük idarelerinin daha disiplinli hale getirilmesi, belli eşyanın gümrük işlemlerinin yapılması yönünde uzmanlaşmaya gidilmesi, özellik arz eden eşyanın bu

konuda uzmanlaşmış gümrüklere yönlendirilmesi ve bu konuda gümrük işlemlerinin daha etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi yanında ithal eşyasında aranan zorunlu standartların korunması, kıymet, tarife, menşe yönünden etkin bir denetim yapılmasının sağlanmasıdır.

İhtisas gümrüğü uygulamasının bu amaç doğrultusunda yürütülebilmesi için Ticaret Bakanlığına (Gümrükler Genel Müdürlüğü) muhtelif tarihli Gümrük İşlemleri Tebliği düzenlenmiştir. (Söz konusu tebliğlere <https://www.mevzuat.gov.tr/tebligler> adresinden gümrük işlemleri olarak arama yapılarak ulaşılması mümkündür.)

Ülkemizde ihtisas gümrüğü uygulamasına tabi eşya arasında tekstil, otomotiv, ham petrol ve akaryakıt, LPG, boru hatları, oyun aletleri ve makineleri, gübre, halı, mobilya, çay vb. toplam 25 farklı ürün grubu yer almaktadır. Söz konusu ürün gruplarına ilişkin ihtisas gümrüklerine dair düzenlemeler ise muhtelif sayılı tebliğlerle belirlenmiştir (bkz: Gümrük Genel Tebliği)

4.1. İhtisas Gümrüğü Belirlirken Göz Önünde Bulundurulacak Kriterler:

İhtisas gümrüğü uygulamasına tabi olacak eşya, aşağıda belirtilen kriterlerin bir veya birkaçı çerçevesinde belirlenmektedir:

- Eşyanın niteliği, (örnek: Tahlile tabi eşya, halk sağlığı için riskli eşya, radyoaktif vb.)
- Eşyanın menşei veya çıkış ülkesi,
- Gümrük müdürlüklerinin fiziki, teknik ve beşerî altyapısı, (teknik donanım vs.)
- Gümrük müdürlüklerinin coğrafi konumu,
- Eşyanın yurtiçi üretim hacmi ve üretimin coğrafi dağılımı,
- Eşyanın kaçakçılığa konu olma sıklığı,
- Ulusal Ticari Politikalar,
- Uluslararası yükümlülükler.

Sonuç ve Değerlendirme

Mükemmeliyet merkezleri belirli bir alanda liderlik ve öncülük yapan, söz konusu alanda iyi uygulama, araştırma, geliştirme ve destek mekanizmalarına örnek teşkil eden ekip, merkez, kurum veya kuruluş olarak tanımlanabilmektedir. Günümüzde uluslararası ticaretin giderek hızlandığı ve daha rekabetçi bir ortama dönüştüğü bir dünyada, belirli iş alanları itibarıyla uzmanlaşmanın ve öncülük

edecek yetkinliğe ulaşabilmenin önemi ve gerekliliği aşikardır.

Dünyada birçok örneği olduğu gibi ülkemizde de farklı alanlarda hayata geçirilen ve geçirilme süreci devam eden mükemmeliyet merkezleri de ülkemizin uluslararası ticaret arenasında rekabetçi gücünün korunması ve geliştirilmesi açısından büyük öneme sahiptir. Günümüz dünyasında modern iş uygulamalarının ve belirli sanayi alanlarına yönelik yoğunlaşma ve uzmanlaşma süreçlerinin birçoğu ülkelerin bünyesinde kurdukları mükemmeliyet ve uzmanlık merkezlerinden doğmaktadır.

Bununla birlikte, bu çalışmada yer verilen ülkemizdeki ihtisas gümrüğü uygulaması ise belirli bir eşyanın gümrük süreçlerinin belirlenen gümrük idarelerinden yürütülmesi ve böylece söz konusu eşyaya ilişkin işlemlerin alanında uzmanlaşmış ve teknik donanım ile yetkinliğe sahip personel tarafından sürdürülmesinin amaçlamaktadır.

Dolayısıyla gümrük işlemlerinde etkinlik ve hız kazandırması ile sağlanan teşvik ve desteklerin sağlıklı ve bir şekilde yürütülerek maliyet ve rekabetçilik avantajı sağlayabilmesi yönüyle ihtisas gümrükleri de ülkemizde mükemmeliyet ve uzmanlık merkezlerinin bir örneği olarak değerlendirilebilir.

Mükemmeliyet Merkezleri bakımından Ticaret Bakanlığının Türkiye'nin uluslararası rekabet gücünü artıracak şekilde örgütlenmesi ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleştirilebilir.

- Ulusal düzeyde Türkiye'nin uluslararası ticarete konu olan eşya ihracatı ve ithalatına önceliğine göre mükemmeliyet merkezleri oluşturmak Türk gümrük idaresinin rekabet edebilirliğini ve 21. yüzyıl dünya ticaretindeki dönüşüm sürecini hızlandırmak uluslararası düzeyde örgütlenmede birimlerin desteklenmesinin sağlanması amaçlanırken,
- Uluslararası düzeyde her ticari müşavirliğine bağlı olarak ilgili ülkenin ihracat ve ithalat limanlarında kamu- özel acente birimleri oluşturmak firma eşya taşımacılık ve diğer uluslararası ticari faaliyetlerde tüm veri bankasının oluşturulması sağlanarak Türk firmalarına, ithalatçı firmalara bilgi akışı sağlamak hedeflenmelidir.

Ulusal düzeyde örgütlenmede 5 veya 10 eşya bazında giriş gümrük idaresi ve merkezi gümrük idaresi olarak iç faaliyetlerin belirlenmesinden sonra

ihracat ve ithalat yapan tüm dış ticaret firmaları eşya bazında ilgili merkez idaresinde kayıtlarının yapılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir. Merkezi gümrük idaresinin eşya bazında ihracat aşamasında tüm bilgilerinin ilgili ülkenin acente birimine oluşturulacak bir mail sistemiyle gönderilmesi ve verinin eşyanın ilgili ülkeye varmasıyla birlikte doğrulanması ve veri olarak işlenmesi gerçekleştirilecektir. Bilginin ilk kayıt altına alınmasından sonra da firma bilgilerinin değerlendirilmesi ve eşyanın pazarlanması için (başka pazarlarda rağbet görmesi açısından fiyat bilgileri kalite hizmet gibi bilgilerin) diğer ülkelerdeki acente birimlerin paylaşılmasında ortak bir alt yapının oluşturulması hedeflenebilir.

Kaynakça

- Federal Register (2017). Regulatory Implementation of the Centers of Excellence and Expertise, Erişim: <https://www.federalregister.gov/documents/2017/01/27/2017-01580/regulatory-implementation-of-the-centers-of-excellence-and-expertise>
- KÖYLÜ, K. (2019). Ticaret Bakanlığı Mükemmeliyet Merkezleri Bilgi Notu.
- Ticaret Bakanlığı İhtisas Gümrüklerin Uygulanmasına İlişkin Bilgi Notu

YAZAR HAKKINDA

Elif TOPCU

Risk Yönetimi, Tasfiye ve Döner Sermaye Gen. Müd. Ticaret Uzmanı
Tel: (0 312) 449 28 78
E-posta: E.Topcu@ticaret.gov.tr

1976 Kastamonu doğumludur. 1999 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümünden mezun olmuştur. 2002 yılında Gümrükler Genel Müdürlüğüne Ticaret Uzman Yardımcısı olarak görevine 2004 yılından itibaren Ticaret Uzmanı olarak devam etmiş, 2009 yılından itibaren Tasfiye Hizmetleri Genel Müdürlüğünde görev yaptıktan sonra 2019 yılı itibarıyla Risk Yönetimi Tasfiye ve Döner Sermaye Genel Müdürlüğünde görev yapmaktadır. Kıymet; Geçici İthalat ve Tasfiye konularında çalışmalar yürütmüştür. İyi derecede İngilizce bilmektedir.

TÜRK HUKUKUNDA KOOPERATİFLERİN KORUNMASI İLKESİ

Mustafa YAVUZ

İç Ticaret Genel Müdürlüğü
Ticaret Uzmanı

Özet

Kooperatifçiliğe ilişkin temel ilkeler, Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) tarafından belirlenmiş ve yayımlanmıştır. Bu ilkelerden biri de, hukukumuzda “açık kapı ilkesi” olarak isimlendirilen “gönüllü ve serbest giriş ilkesi”dir. Söz konusu ilke gereğince, gerekli şartları taşıyan herkes kooperatiflere ortak olabilir ve isteyen her ortak kendi özgür iradesiyle ve dilediği zaman kooperatiften çıkabilir. Ancak açık kapı ilkesinin geniş ve mutlak bir şekilde yorumlanması ve uygulanması kooperatiflere zarar verebilecek niteliktedir. Bu durumun ortaya çıkaracağı sakıncaları önlemek ve kooperatiflerin varlığını korumak amacıyla öğretide “kooperatifin korunması ilkesi” benimsenmiş ve bu ilkeye dair 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’nda hükümlere yer verilmiştir. Bu çalışmada, Türk Hukukunda kooperatiflerin korunması ilkesi detaylı olarak incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kooperatif, Açık Kapı İlkesi, Kooperatiflerin Korunması İlkesi, Anasözleşme, Ortaklıktan Çıkma

Giriş

Kooperatifler, ticaret şirketleri gibi belirli sayıda kişinin kar elde etmek için sermaye ve emeklerini birleştirdikleri ortaklıklar değildir. Esas itibarıyla kooperatifler, ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklardır. Kooperatifleri, şirketlerden farklı kılan özelliklerin başında ise ortak sayısının ve sermaye yapısının her zaman değişebilir olması gelmektedir.

Kooperatiflerin değişir ortaklı olması, bu yapılar için gönüllü ve serbest giriş (açık kapı) ilkesinin geçerli olduğunu göstermektedir. Açık kapı ilkesi, kooperatiflerde ortak sayısının belirli bir rakam ile sınırlandırılmamasını, girmenin kooperatif yöneticilerinin ya da bazı kişilerin iradelerine değil, anasözleşme ve Kanun’da belirtilen objektif şartların gerçekleşmesine bağlanmasını ifade etmektedir. Ancak, söz konusu ilke, kooperatifin zarar görebileceği durumlar gözetenmeden her isteyen keyfine göre istediği zaman ve durumda kooperatife girmesi ve çıkması anlamına da gelmemektedir. Buradan hareketle, açık kapı ilkesini tamamlamak ve bu ilkenin uzantısı niteliğinde olmak üzere “kooperatifin korunması ilkesi” gelişmiştir.

Yukarıda açıklandığı üzere kooperatifler, sermaye şirketlerinin aksine giriş ve çıkışın kural olarak serbest olduğu ortaklıklardır. Ancak açık kapı ilkesi, isteyen her ortağın, istediği zaman ve şekilde kooperatiften çıkabileceği anlamına gelmez.

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nda da (KoopK), kooperatifin korunması ilkesine uygun bir biçimde, kooperatiften çıkmanın kooperatifi zarara uğratması tehlikesi göz önünde bulundurularak, çıkış payının hesabı, ödenme zamanı ve geciktirilmesi açısından çeşitli koruyucu hükümlere yer verilmiştir (Poroy vd., 2017).

Bu çalışmada, Türk hukukunda kooperatiflerin korunması ilkesi tüm yönleriyle ele alınmış ve açıklanmıştır. Ancak, konunun anlaşılması bakımından öncelikle açık kapı ilkesi hakkında genel bilgi verilmiştir.

2. Açık Kapı İlkesi

Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) tarafından kooperatiflere ilişkin temel ilkeler belirlenmiş olup, bu ilkelerden birini de “gönüllü ve serbest giriş ilkesi” oluşturmaktadır. Açık kapı ilkesi olarak da adlandırılan bu ilke, kooperatif hizmetlerinden yararlanmak isteyen ve ortaklık koşullarını taşıyan herkesin; sosyal, politik, ırk, din, mezhep ayrımı gözetilmeksizin gönüllü olarak kooperatife girip çıkabilmesini ifade etmektedir.

Öğretide açık kapı ilkesi genel itibarıyla, ‘kooperatiflerin kapısının, kanun ve anasözleşmedeki giriş şartlarını yerine getiren ve giriş isteğinin reddi için haklı bir sebep gösterilemeyen herkese açık tutulması, çıkma arzusunda olanlara da bu kapının kapatılmaması’ şeklinde tanımlanmaktadır (Deryal, 1994). Kısaca, kooperatife giriş ve çıkışta serbestlik olarak tanımlanabilen açık kapı ilkesi, çift yönlülük karakteri sebebiyle hem ortaklık sıfatının kazanılması hem de kaybedilmesi açısından ayrı bir öneme sahiptir.

Açık kapı ilkesine göre, gerçek veya tüzel kişi olması fark etmeksizin ortaklık şartlarını taşıyan herkes kooperatiflere ortak olabileceği gibi, isteyen her ortak kendi özgür iradesiyle ve dilediği zaman kooperatiften çıkabilir. Bir başka ifadeyle, kooperatiflere giriş ve çıkış, kişinin isteğine bağlıdır. Hiç kimse kooperatife girmeye, ortak olarak kalmaya veya kooperatiften çıkmaya zorlanamaz.

3. Kooperatiflerin Korunması İlkesi

Yukarıda açıklandığı üzere kooperatifler, sermaye şirketlerinin aksine giriş ve çıkışın kural olarak serbest olduğu ortaklıklardır. Ancak açık kapı ilkesi, isteyen her ortağın, istediği zaman ve şekilde kooperatiften çıkabileceği anlamına gelmez. Öyle ki, bu alanda serbestlik kuralının benimsenmiş olması ve bu serbestliğin sınır tanımazlık anlayışıyla uygulanması halinde gerek girişteki serbestlik gerekse çıkıştaki kolaylık sebebiyle kooperatifin malvarlığı dengesini olumsuz yönde bozması (varlığını tehlikeye düşürmesi) ihtimali söz konusudur.

Buradan hareketle, girişteki serbestliğin mutlak anlamda uygulanmasından kaynaklanabilecek sakıncalar, “açık kapı ilkesi”ne getirilen sınırlamalarla giderilmiştir. İşte, çıkma hakkının mutlak anlamda işletilmesinin doğuracağı sakıncaları önlemek ve kooperatif varlığını

korumak amacıyla ortağın çıkma hakkına bazı sınırlamaların getirilmesi gerekliliği benimsenmiş ve bu doğrultuda “kooperatifin korunması ilkesi” geliştirilmiştir (Deryal, 1994). Kooperatifin korunması ilkesine göre çıkışın kooperatife zarar vermemesi gerektiğinden, bu ilke uyarınca kooperatiflere girme ve çıkma serbestisi bazı kısıtlamalara tabi olmakta ve çıkma hakkı sınırlandırılmaktadır.

Ancak, kooperatifin korunması ilkesi ortaklıktan çıkmayı zorlaştırmış olsa da bu ilke hiçbir zaman ortağın kooperatiften ayrılmasını engelleyemez, hatta kooperatiften çıkmayı haksız bir biçimde güçleştiremez.

4. Kooperatiflerin Korunması İlkesi Bağlamında 1163 Sayılı Kanun’da Yer Alan Düzenlemeler

Kooperatiflerin korunması ilkesi kapsamında KoopK’da yer alan koruyucu düzenlemeler aşağıda incelenmiştir.

4.1. Çıkmanın Kooperatifin Mevcudiyetini Tehlikeye Düşürmesi Halinde Ayrılmak İsteyen Ortağın Muhik Bir Tazminat Ödemesi

Gerçek ve tüzel kişiler kendi rızaları ile kooperatiflere ortak olabilirler. Ancak, hiç kimse bir kooperatife ortak

olmaya ve ortak olarak kalmaya zorlanamaz; ortaklar serbest iradesiyle her zaman kooperatiften ayrılabilir. Zira bu durum, KoopK’nın 10. maddesinin birinci fıkrasının birinci cümlesinde “Her ortağın kooperatiften çıkma hakkı vardır.” şeklinde belirtilmiştir. Dolayısıyla, kooperatiften çıkma hakkı, vazgeçilemez ve bertaraf edilemez nitelikte bir haktır. Öyle ki, bahsi geçen hak, kooperatifin bir organının kararıyla ya da anasözleşme ile ortadan kaldırılamaz. Bu doğrultuda, KoopK’nın 11. maddesinin son fıkrasında bir ortağın hiçbir suretle kooperatiften çıkamayacağına dair bağlamaların hükümsüz olduğu vurgulanmıştır.

Fakat çıkma hakkının sınırsız bir şekilde tanınması kooperatifin mevcudiyetini tehlikeye düşürebilir. Önemli sayıda ortağın ayrılmak istemesi ve bu halde toplanacak aidatları dikkate alarak bir takım mal anlaşmaları yapmış veya taahhütlerde bulunmuş kooperatifi zor durumda bırakabilir. Bundan başka yeni ortak bulmak da her zaman kolay olmayabilir. Dolayısıyla, her ortak kooperatiften çıkma hakkına sahip olmakla birlikte, kooperatifin korunma ilkesi göz önünde tutularak KoopK’nın 10. maddesinde anasözleşmede yer almak şartıyla çıkma tazminatı müessesesi getirilmiştir (Baş, 2006). Nitekim anılan hükümde, “Çıkma keyfiyetinin kooperatifin mevcudiyetini tehlikeye düşürmesi halinde ayrılmak isteyen ortağın, muhik bir tazminat ödenmesine dahi hüküm anasözleşmeye konulabilir.” denilmek suretiyle, belli şartların varlığı halinde ortaktan haklı bir tazminatın istenebilmesine imkân sağlanmıştır.

Öte yandan, kooperatifin, ayrılan ortaktan çıkma tazminatı talep edebilmesi için iki koşulun (anasözleşmede öngörülmesi ve çıkmanın kooperatifin durumunu tehlikeye düşürmesi) birlikte gerçekleşmesi gerekir. Bununla birlikte, ayrılan ortağın veya kooperatifin kusurlu olup olmaması çıkma tazminatının ödenmesinde etkili değildir. Çıkma tazminatının istenebilmesi için ilk koşul, anasözleşmede ilgili bir maddenin bulunmasıdır. Anasözleşmede yer alma kanununun açık bir emridir. Anasözleşmede bir düzenlemenin yer almaması halinde, taraflar arasındaki ilişkinin sözleşmeye dayanması sebebi ile haksız fiile dayanılarak tazminat istenemez. Çünkü ortak ile kooperatif arasında alacaklı borçlu gibi bir ilişki bulunmadığından, çıkma tazminatı bir cezai şart olarak değerlendirilemez. Bu durumda, çıkma tazminatı kendine has bir nitelik arz eder ve konusunu ortağın ayrılması sonucu kooperatifin uğradığı zararın tazmini oluşturur (Baş, 2006).

Çıkma tazminatının is tenebilmesinin ikinci koşulu, çıkma ile kooperatifin varlığının tehlikeye düşmesidir. Tehlikeye düşme hali, çıkan ortağa ait ödemelerin kendisine iadesi halinde, kooperatif iştigal konusunun gerçekleştirilememesi ihtimalinin belirmesi durumudur (Çevik, 2003). Söz konusu iki koşulun varlığı hususunda ihtilaf çıkması halinde ise bu ihtilaf, mahkemece bilirkişi marifetiyle yaptırılacak tespit ile giderilebilir.

4.2. Çıkma Hakkının Belli Bir Süreyle Sınırlanması

Kanun koyucu, kooperatiften çıkma hakkının, tam bir serbestlik içinde kullanılmasını önlemek ve kooperatifin korunmasını temin etmek üzere zikredilen hakkın kullanılmasını belli bir süreyle ertelenebilmesine imkân sağlamıştır. Söz konusu geciktirme, aşağıda açıklandığı şekilde iki halde yapılabilir.

4.2.1. Kooperatiften Çıkmanın En Az Altı Ay Önceden Haber Verilerek Yapılması

KoopK'nın 12. maddesinde yer alan "Çıkış, ancak bir hesap senesi sonu için ve en az 6 ay önceden haber verilerek yapılır." hükmü gereğince, kural olarak çıkma beyanının geçerli olması altı aylık ihbar öneline bağlanmıştır. Bu durumda ortak, altı ay önceden bildirmek şartıyla çıkma işlemi altı ay sonra, başka bir deyişle yılsonu itibarıyla gerçekleşir. Bu sürenin konulmasındaki amaç, belirsiz süreli bir hukuki ilişki olarak görülen ortaklık ilişkisinin, ortağın tek taraflı irade açıklaması ile sona erdirilmesi halinde kooperatifin hazırlıksız yakalanmaması, dolayısıyla hazırlık yapabilmesi için kooperatife altı aylık bir süre tanınmasıdır (Deryal, 1994).

Ancak, bahsi geçen düzenleme emredici nitelikte değildir. Keza aynı maddede anasözleşmede daha kısa bir sürenin belirtilebilmesine ve hesap yılı içinde çıkışa müsaade edilebilmesine imkân sağlanmıştır. İlgili bakanlıklarca hazırlanan örnek anasözleşmelerde de bu süre genellikle "hesap senesi sonundan en az bir ay önce" şeklinde belirlenmektedir.

4.2.2. Kooperatiften Çıkma Hakkının Kullanılmasının Beş Yıla Kadar Sınırlanması

KoopK'nın 11. maddesinin birinci fıkrasında, kooperatiften çıkma hakkının kullanılmasının anasözleşme ile en çok beş yıl için sınırlandırılacağı öngörülmüştür. Bu hüküm gereğince ortaklıktan çıkmaya ilişkin sınırlandırma süresi en fazla beş yıl olabilir. Anasözleşmede ya-

Mutlak hak niteliğinde olan kooperatiften çıkma hakkı, anasözleşme ile belli bir süre sınırlandırılabilir de hiçbir surette yasaklanamaz ve açık kapı ilkesi ortadan kaldırılamaz.

pılacak bir düzenleme ile dahi söz konusu süreden daha uzun bir süre belirlenemez. Sınırlandırmanın beş yıldan fazla olması halinde ise sürenin beş yılı aşan kısmı hükümsüzdür. Öte yandan, kooperatiften ayrılmaya getirilen sınırlamanın anasözleşmede yapılması ve sınırlama süresinin açıkça gösterilmesi zorunludur. Bahsi geçen hususta genel kurul veya yönetim kurulu karar almaya yetkili değildir.

Durum böyle olmakla birlikte, KoopK'nın 11. maddesinde 'haklı ve önemli sebeplerle bu süreden evvel ortağın kooperatiften çıkması hususunda anasözleşmeye hüküm konulabileceği' öngörülmüştür. O halde, kooperatiften çıkma hakkının kullanılması anasözleşme ile en çok beş yıl için sınırlandırılabilmesine karşın, haklı ve önemli sebeplerle ortağın bu süreden evvel çıkabileceğine dair anasözleşmede düzenleme yapılabilir. Lakin haklı ve önemli sebeplerin neler olabileceğinin anasözleşmede gösterilmesi gerekir.

Önceki bölümlerde açıklandığı üzere, bir ortağın hiçbir suretle kooperatiften çıkamayacağına dair sınırlamalar, bir başka ifadeyle ortaklıktan çıkma hakkını kaldıran anasözleşme maddeleri hükümsüzdür (geçersizdir) (KoopK md. 11). Dolayısıyla mutlak hak niteliğinde olan kooperatiften çıkma hakkı, anasözleşme ile belli bir süre sınırlandırılabilir de hiçbir surette yasaklanamaz ve açık kapı ilkesi ortadan kaldırılamaz.

4.3. Çıkan Ortakla Hesaplaşmanın Geciktirilmesi

Kooperatiflerin korunması ilkesinin bir yansıması olarak KoopK'da yer alan hükümlerden biri de, çıkma halinde ortağa yapılacak ödemelerin belli bir süre geciktirilebilmesidir. Zira mezkûr Kanun'un 17. maddesinin ikinci fıkrası, "Kooperatifin

mevcudiyetini tehlikeye düşürecek nitelikteki iade ve ödemeler, anasözleşmede daha kısa bir süre tespit edilmiş olsa bile genel kurulca üç yılı aşmamak üzere geciktirilebilir. Bu durumda kooperatifin muhik bir tazminat isteme hakkı saklıdır.” hükmünü amirdir.

Bilindiği üzere, kooperatiften çıkan veya çıkarılan ortakların kendilerinin yahut mirasçılarının kooperatif varlığı üzerinde hakları olup olmadığı ve bu hakların nelerden ibaret bulunduğu anasözleşmede gösterilir. Mezkûr haklar, yedek akçeler hariç olmak üzere, ortağın ayrıldığı yıl bilançosuna göre hesaplanır (KoopK md. 17/1). Bu kapsamda, kooperatiften çıkan veya çıkarılan ortaklara yapılacak iade ve ödemelere ilişkin hesaplaşma belli bir süre geciktirilebilir. İşte belirtilen durum da, kooperatiflerin korunması ilkesinin bir gereğidir.

Ancak kooperatifler, anılan konuda sınırsız bir takdir hakkına sahip değildir. Sadece kooperatifin varlığını tehlikeye düşürecek nitelikteki iade ve ödemeler için geciktirme yapılabilmesi mümkündür. Eğer ki, yapılacak iade ve ödemeler, kooperatifin mevcudiyetini tehlikeye düşürmüyorsa bunlarla ilgili herhangi bir geciktirme yapılamaz.

Diğer taraftan, kanun koyucu iade ve ödemelerin geciktirilmesi konusunda mutlaka anasözleşmede hüküm bulunması şartını aramamıştır. Anasözleşmede düzenlenmiş olmasa dahi genel kurul belirtilen hususta karar alabilir. Başka bir ifadeyle, genel kurulun geciktirme kararı verilebilmesi için anasözleşmede hüküm bulunması gerekmez. Fakat ödemeler, en fazla üç yıl geciktirilebilir. Anasözleşmede veya genel kurul kararında bu süreden daha uzun bir süre öngörülemez.

Bununla beraber erteleme kararı, kooperatife sadece yapacağı geri ödemeleri üç yıla kadar erteleme hakkı verir. Zikredilen sürenin sonunda ortak, yaptığı ödemelerin iadesini, ayrıldığı yılın bilanço tarihinden itibaren bir ay geçtikten sonraki tarihten itibaren faiziyle birlikte geri isteyebilir. Bu aşamada hemen belirtilmelidir ki, böyle bir erteleme kararı alınsa dahi, dava edilmesi durumunda, mahkemelerce öncelikle, ortağın istediği iade alacağının, kooperatifin mevcudiyetini tehlikeye düşürüp düşürmeyeceğine ilişkin kooperatif kayıtlarının incelenmesi, bu hususta bilirkişi incelemesi

yaptırılması ve durumun tespit ettirilmesi gereklidir (Yargıtay Genel Kurulu Kararları).

Yeri gelmişken ifade etmek gerekirse, kooperatifin mevcudiyetini tehlikeye düşürecek nitelikteki iade ve ödemelerin üç yılı aşmamak üzere geciktirildiği durumlarda kooperatifin muhik (haklı) bir tazminat isteme hakkı saklıdır (KoopK md. 17/2).

5. İsviçre Borçlar Kanununda Kooperatiflerin Korunması İlkesi

Kooperatiflerin korunması ilkesi esas itibarıyla ortakların kooperatiften çıkması durumunda önem kazanmaktadır. Ortaklıktan çıkmanın düzenlendiği KoopK'nın 10 ila 13. maddelerinin kaynağını ise İsviçre Borçlar Kanunu'nun (İsv. BK) (Federal Act on the Amendment of the Swiss Civil Code) 842-845. maddeleri (OR Art 842-845) oluşturmaktadır.

İsv. BK'ya göre kooperatife son vermek için herhangi bir karar alınmadığı takdirde her üye/ortak (member) kooperatiften çıkma konusunda serbesttir. Buna mukabil, üyenin ayrılmasının kooperatifte önemli kayıplara neden olacağı veya üyenin varlığının devam etmesinin kooperatifi tehlikeye atacağı durumlar için esas sözleşme (articles of association), ayrılan üyenin uygun bir ayrılma tazminatı (appropriate severance penalty) ödemesi zorunluluğu getirebilir (OR Art 842/1-2).

Öte yandan, bir üye, esas sözleşmeyle veya beş yıldan fazla olmayan bir süre için anlaşmayla kooperatiften ayrılması yasaklanabilir. Bu süre zarfında bile bir üye haklı sebep (good cause) ile kooperatiften ayrılabilir. Sınırsız ayrılma hakkı olan üyeler için geçerli olan aynı koşullarda uygun bir ayrılma tazminatı ödeme yükümlülüğü ise saklıdır. Diğer taraftan, üyeler sadece mali yıl sonu itibarıyla ve bir yıllık bildirim sona ermesiyle ayrılabilir. Esas sözleşme, daha kısa bir ihbar süresi (a shorter notice period) öngörebilir ve mali yıl boyunca ayrılığa izin verebilir (OR Art 843-844).

6. Sonuç

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na göre kooperatiflerde açık kapı ilkesi geçerlidir. Bu ilke gereğince, ortaklık şartlarını taşıyan herkes kooperatiflere ortak olabileceği gibi, isteyen her ortak kendi özgür iradesiyle ve dilediği zaman kooperatiftan

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na göre kooperatiflerde açık kapı ilkesi geçerlidir. Bu ilke gereğince, ortaklık şartlarını taşıyan herkes kooperatiflere ortak olabileceği gibi, isteyen her ortak kendi özgür iradesiyle ve dilediği zaman kooperatiften çıkabilir. Hiç kimse bir kooperatife girmeye, ortak olarak kalmaya veya kooperatiften çıkmaya zorlanamaz

çıkabilir. Hiç kimse bir kooperatife girmeye, ortak olarak kalmaya veya kooperatiften çıkmaya zorlanamaz.

Ancak söz konusu ilke isteklilerin serbestçe kooperatife girebilmesi ve istediği zaman çıkabilmesine imkân tanıyan ölçüde geniş ve mutlak yorumlanamaz. İşte açık kapı ilkesini tamamlamak üzere kooperatifler hukukunda, bahsi geçen durumun ortaya çıkaracağı sakıncaları önlemek ve kooperatif varlığını korumak amacıyla “kooperatifin korunması ilkesi” benimsenmiş ve ayrıca bu ilkenin KoopK'ya yansımaları olmuştur.

Kooperatifin korunması ilkesi kapsamında KoopK'da yer alan düzenlemeler gereğince;

- Her ortağın kooperatiften çıkma hakkı olmakla birlikte, çıkma keyfiyetinin kooperatifin mevcudiyetini tehlikeye düşürmesi halinde ayrılmak istiyen ortağın, muhik (haklı) bir tazminat ödemesine dair anasözleşmeye hüküm konulabilir.
- Kooperatiften çıkma hakkının kullanılması, anasözleşme ile en çok beş yıla kadar sınırlandırılabilir. Temel kural bu olmakla beraber, haklı ve önemli sebeplerle bu süreden evvel ortağın çıkabileceği hususunda anasözleşmeye hüküm konulabilir. Ancak, bir ortağın hiçbir suretle kooperatiften çıkamayacağına dair bağlamalar hükümsüzdür.

- Kooperatiften çıkan veya çıkarılan ortakların kendilerinin yahut mirasçılarının kooperatif varlığı üzerinde hakları olup olmadığı ve bu hakların nelerden ibaret bulunduğu anasözleşmede gösterilir. Buna karşın, kooperatifin mevcudiyetini tehlikeye düşürecek nitelikteki iade ve ödemeler, anasözleşmede daha kısa bir süre tespit edilmiş olsa bile genel kurulca üç yılı aşmamak üzere geciktirilebilir. Bu durumda kooperatifin muhik bir tazminat isteme hakkı saklıdır.

Kaynakça

- BAŞ, Serkan (2006). Kooperatiften Çıkma, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- ÇEVİK, Orhan Nuri (2003). Kooperatifler Kanunu, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- DERYAL, Yahya (1994). Kooperatiflerde Ortak Sifatının Kazanılması, Kaybedilmesi ve Hukuki Sonuçları, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi.
- İsviçre Borçlar Kanunu (Federal Act on the Amendment of the Swiss Civil Code) (<https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19110009/201704010000/220.pdf>) (Erişim Tarihi-24.10.2019).
- POROY, Reha, TEKİNALP, Ünal ve ÇAMOĞLU, Ersin (2017). Ortaklıklar Hukuku-II, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- T.C. Yasalar (10.05.1969). 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu. Ankara: Resmi Gazete (13195 sayılı).
- Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 29.06.2016 tarihli ve E.2014/23-814, K.2016/907 sayılı karar.
- Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 07.05.2014 tarihli ve E.2013/23-1051, K.2014/627 sayılı karar.
- Yargıtay 23. H.D.'nin 23.01.2017 tarihli ve E.2015/6431, K.2017/108 sayılı karar.

YAZAR HAKKINDA

Mustafa YAVUZ

İç Ticaret Genel Müdürlüğü

Ticaret Uzmanı

Tel: 0507 696 72 84

E-posta: mustafa.yavuz@ticaret.gov.tr

1978 yılında Denizli/Serinhisar'da doğmuştur. 2000 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünden mezun olmuş; 2009 yılında da Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünde yüksek lisansını tamamlamıştır. 2001 yılında Sanayi ve Ticaret Bakanlığında göreve başlayan Yavuz, halen Ticaret Bakanlığında Ticaret Uzmanı olarak görev yapmaktadır.

ANAYASA MAHKEMESİ KARARI DEĞERLENDİRMESİ: ELEKTRONİK ORTAMDA TEBLİĞ

Gonca İNAN

Gümrükler Genel Müdürlüğü
Ticaret Uzmanı

Özet

Bu çalışmada; Anayasa Mahkemesi tarafından, Vergi Usul Kanunu'na eklenen elektronik ortamda tebligatın muhatabın elektronik adresine ulaştığı tarihi izleyen beşinci günün sonunda yapılmış sayılacağı kuralının Anayasa'ya aykırı olduğu iddiası ile yapılan itirazın değerlendirilmesi sonucunda verilen karara değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anayasa Mahkemesi Kararı, Vergi Usul Kanunu, Elektronik Ortamda Tebliğ

Giriş

Tebliğat, kelime anlamı itibarıyla bildirim olarak tanımlanmaktadır. Hukuki anlamı açısından ise, yetkili makamlarca birtakım hukuki işlemlerin bu işlemin hukuki sonuçlarından etkilenmeleri amaçlanan kişilere kanuna uygun şekilde bildirim ve bu bildirim usulüne uygun olarak yapıldığının belgelendirilmesi işlemidir.

Tebliğat, gerçek veya tüzel kişilere yapılmaktadır. Tebliğatin fiziki ortamda yapılmasının yanı sıra elektronik ortamda da yapılması mümkün bulunmaktadır. Konuyla ilgili olarak, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 107/A maddesi hükmüne istinaden, Hazine ve Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından elektronik ortamda yapılacak tebliğle ilgili teknik altyapı oluşturularak 2015 yılında elektronik tebliğat sistemi faaliyete geçirilmiştir. Bu çerçevede, E-Tebliğat Sistemi ile gönderilen belgeler 213 sayılı Kanunun söz konusu maddesine 6637 sayılı Kanun'un 5'inci maddesiyle eklenen ikinci fıkraya göre mükellefin elektronik ortamdaki adresine ulaştığı tarihi izleyen beşinci günün sonunda tebliğ edilmiş kabul edilmektedir.

Ancak İstanbul 9.Vergi Mahkemesi tarafından, Vergi Usul Kanunu'na eklenen elektronik ortamda tebliğatin muhatabın elektronik adresine ulaştığı tarihi izleyen beşinci günün sonunda yapılmış sayılacağı kuralı ile getirilen zamanın muhatabın haklarını kullanmasını sağlayacak yeterli ve makul bir süre olarak kabul edilemeyeceği, elektronik tebliğat sistemine geçilmesiyle birlikte sistemden önce ve sonra uygulanacak tebliğat yöntemleri yönünden farklılıklar meydana geldiği; böylelikle kuralın Anayasa'nın 10., 13. ve 36. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülerek itiraz başvurusunda bulunulmuştur.

Bu itibarla 26.11.2019 tarih ve 30960 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan E:2018/144, K:2019/72 sayılı karar ile Anayasa Mahkemesi (AYM), 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 23/7/2010 tarihli ve 6009 Sayılı Kanun'un 7'nci maddesiyle eklenen 107/A maddesine 7/4/2015 tarihli ve 6637 sayılı Kanun'un 5 inci maddesiyle eklenen ikinci fıkranın Anayasa'ya aykırı olmadığına ve itirazın reddine hükmetmiştir.

Bu çalışmada, Anayasa Mahkemesi'nin söz konusu kararı, itirazın gerekçesi ve Anayasa'ya aykırılığı açısından açıklanmaya çalışılmıştır.

E-Tebliğat Sistemi ile gönderilen belgeler ilgili mevzuata göre mükellefin elektronik ortamdaki adresine ulaştığı tarihi izleyen beşinci günün sonunda tebliğ edilmiş kabul edilmektedir.

1. İptali İstenen Kanun Hükmünün Anlamı ve Kapsamı

İstanbul 9. Vergi Mahkemesi tarafından, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'na 23/7/2010 tarihli ve 6009 sayılı Kanun'un 7'nci maddesiyle eklenen 107/A maddesine 7/4/2015 tarihli ve 6637 sayılı Kanun'un 5 inci maddesiyle eklenen ikinci fıkranın Anayasa'nın 10., 13. ve 36. maddelerine aykırılığı ileri sürülerek iptaline karar verilmesi istemiyle Anayasa Mahkemesine itiraz başvurusunda bulunulmuştur.

213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun "Elektronik Ortamda Tebliğ" başlıklı 107/A maddesinde; söz konusu Kanun hükümlerine göre tebliğ yapılacak kimselere, 93'üncü maddede sayılan usullere bağlı kalınmaksızın tebliğe elverişli elektronik bir adres yoluyla elektronik ortamda tebliğ yapılabileceği, elektronik ortamda yapılan tebliğatin muhatabın elektronik adresine ulaştığı tarihi izleyen beşinci günün sonunda yapılmış sayılacağı, Hazine ve Maliye Bakanlığının elektronik tebliğata ilişkin usul ve esasları belirlemeye yetkili olduğu belirtilmektedir.

Bu çerçevede, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 107/A maddesinde yapılan düzenleme ile esas olarak posta yoluyla yapılmakta olan tebliğatin elektronik ortamda yapılabilmesi imkânı getirilmekte, tebliğin elverişli elektronik adrese yapılması suretiyle vergi güvenliğinin ve muhatabın hukuki sonuçlar açısından tebliğden haberdar olması sağlanmaktadır.

Anılan maddeye, 6637 sayılı Kanun’la eklenen itiraz konusu kural ile de elektronik ortamda yapılacak tebligatın yapılma zamanı 7201 sayılı Kanun’a koştur bir şekilde açıklığa kavuşturulmaktadır.

2. İtirazın Gerekçesi

İstanbul 9. Vergi Mahkemesince, itiraz başvurusunda özetle; kural ile elektronik ortamda tebligatın gerçekleştirilmiş sayılması için tebliğe konu evrakın muhatap tarafından elektronik ortamda açılıp açılmadığı dikkate alınmaksızın muhatabın elektronik adresine ulaşmasının yeterli görüldüğü ve ulaşma tarihini izleyen beşinci günün sonunda tebligatın yapılmış sayılacağına hükme bağlandı ancak

- Beş günlük sürenin muhatabın haklarını kullanmasını sağlayacak yeterli ve makul bir süre olarak kabul edilemeyeceği,
- Posta yoluyla ve ilan tebliğ usulünde tebliğin yapılmış sayılması için öngörülen sürelerle karşılaştırıldığında beş günlük sürenin kısa olduğu,
- Elektronik tebligatın gönderildiğine dair bilgilendirmeyi sağlayan kısa mesaj servisi (SMS) hizmetinin zorunlu olmaması ve mükelleflerin tamamı tarafından talep edilmemesi karşısında amaca hizmet etmediği,
- Elektronik tebligat sistemine geçilmesiyle birlikte sistemden önce ve sonra mükellefiyet tesis ettirenler arasında uygulanacak tebligat yöntemleri yönünden farklılıklar meydana geldiği belirtilerek

Kuralın Anayasa’nın 10., 13. ve 36. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

3. Anayasa’ya Aykırılık

Anayasa Mahkemesi söz konusu kararında, Anayasa’nın 125 inci maddesinde idari işlemlere karşı açılacak davalarda sürenin yazılı bildirim tarihinden itibaren başlayacağına düzenlendiğini ancak yazılı bildirim nasıl yapılacağına ilişkin sınırlayıcı bir hükme yer verilmediğini belirtmiştir.

Ayrıca AYM tarafından, 213 sayılı Kanun kapsamında uygulanması öngörülen elektronik tebligat sistemini düzenleyen mevzuat hükümleri göz önünde bulundurulduğunda elektronik ortamda yapılan tebligatın yazılı bilgilendirme ve belgelenme fonksiyonunun mevcut olduğu sonucuna varıldığı ifade edilmektedir.

İlgili mevzuat ile E-Tebligat Sistemi çerçevesinde tebliğin elektronik ortamda yapılabilmesi sağlanmakta; elektronik ortamda yapılan tebligat muhatabın elektronik adresine ulaşmasını takiben beşinci günün sonunda yapılmış sayılmaktadır. E-Tebligata yönelik usul ve esasları belirlemeye Hazine ve Maliye Bakanlığı yetkilidir.

Diğer taraftan, Anayasa’nın 36’ncı maddesinde hak arama hürriyeti güvence altına alınmış olmakla birlikte mahkemeye erişim hakkı, hak arama hürriyetinin temel unsurlarından birini oluşturmaktadır. Bu çerçevede AYM, itiraz konusu kurala İdareye başvuru veya dava açma süresinin başlaması için belli bir süre kısıtlaması öngörülmesi nedeniyle mahkemeye erişim hakkının sınırlandırıldığını açık olduğunu ancak söz konusu sürelerin gecikmeksizin işlemeye başlaması amacıyla tebliğe konu evrakın muhatabın elektronik adresine gönderilmesinden makul bir süre sonra tebliğin yapılmış sayılmasının elverişli ve gerekli bir araç olduğunu ifade etmiştir.

Bununla birlikte, itiraz konusu kuralda muhataplara elektronik posta adreslerini düzenli bir şekilde kontrol etme yükümlülüğü getirildiği ve ilgili kişilerin elektronik posta adreslerini beş günden daha kısa sürede kontrol etmesi halinde tebligattan belirtilen süreden önce haberdar olunacağı vurgulanmaktadır.

Ayrıca AYM tarafından, 213 Sayılı Kanun’da belirtilen mücbir sebep hâllerinden birinin varlığı durumunda kural ile getirilen beş günlük sürenin işlemeyeceği de dikkate alındığında kişilere makul olmayan bir külfet getirilmediği belirtilerek Kanun koyucu tarafından itiraz konusu kuralda elektronik tebligat sistemine geçilmeden önce mükellef olanlar ile sisteme geçildikten sonra mükellef olanlar

arasında herhangi bir ayırım öngörülmediği eklenmektedir.

Sonuç

Tebliğat, Anayasa'da güvence altına alınmış olan iddia ve savunma hakkının tam olarak kullanılabilmesinin ve bireylere tanınan hak arama hürriyetinin önemli güvencelerinden biridir. Hak arama hürriyetinin de ön koşulunu, kişilere yargı mercileri önünde dava açma hakkının tanınması oluşturmaktadır

Diğer taraftan, tebliğin hangi tarihte yapılmış kabul edileceği hususunu düzenleyen kuralların mahkemeye erişim hakkı üzerinde etkisi bulunmaktadır. Çünkü, İdari mercilerin ilgililere tebligat yapmasıyla birlikte tebliğe konu işleme karşı idareye başvuru süresi ve hak düşürücü nitelikte olan dava açma süresi işlemeye başlamakta ve bu süreler geçirildikten sonra yargı mercileri nezdinde dava açma hakkı kaybedilmektedir.

Konuyla ilgili olarak, 2015 yılında Hazine ve Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından kurullar hayata geçirilen elektronik tebligat sisteminin yasal dayanağını oluşturan 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun ilgili maddesinde, e-tebligat sistemi ile gönderilen belgelerin, mükellefin elektronik ortamdaki adresine ulaştığı tarihi izleyen beşinci günün sonunda tebliğ edilmiş sayılacağı hüküm altına alınmıştır.

Bu doğrultuda, İstanbul 9. Vergi Mahkemesi sözkonusu kural ile getirilen zamanın muhatabın haklarını kullanmasını sağlayacak yeterli ve makul bir süre olarak kabul edilemeyeceği, elektronik tebligat sistemine geçilmesiyle birlikte sistemden önce ve sonra mükellefiyet tesis ettirenler arasında uygulanacak tebligat yöntemleri yönünden farklılıklar meydana geldiğini iddia ederek söz konusu kuralın iptali istemiyle Anayasa Mahkemesine itiraz etmiştir.

Sonuç itibarıyla anılan başvuruyu değerlendiren Anayasa Mahkemesi 26.11.2019 tarih ve 30960 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan E:2018/144, K:2019/72 sayılı kararında özetle; elektronik ortamda yapılan tebligatın yazılı bilgilendirme ve belgelendirme fonksiyonuna sahip olduğu, beş günlük süre sonunda tebliğin yapılmış sayılacağı yönündeki belirlemenin Kanun koyucunun takdir yetkisi içinde olduğu, kişilere getirilen elektronik posta adresini beşer günlük aralarla kontrol etme yükümlülüğünün mücbir sebep hâllerinde beş günlük kanuni sürenin işlemeyeceği hususu da

Tebliğat, Anayasa'da güvence altına alınmış olan iddia ve savunma hakkının tam olarak kullanılabilmesinin ve bireylere tanınan hak arama hürriyetinin önemli güvencelerinden biridir. Hak arama hürriyetinin de ön koşulunu, kişilere yargı mercileri önünde dava hakkının tanınması oluşturmaktadır.

gözetildiğinde makul olmayan bir külfet getirdiği, muhatabın mevcut bir elektronik posta adresi aracılığıyla gönderilen bir tebligata ulaşılabilirliğinin günümüz teknolojik koşullarında diğer fiziki tebligat yöntemlerine göre daha kolay olduğu ve kuralda kendilerine elektronik tebligat yapılacak kişiler arasında herhangi bir ayırım öngörülmediği nedenlerinden ötürü kuralın Anayasa'ya aykırı olmadığını sonucuna varıldığını belirterek itirazı reddetmiştir.

YAZAR HAKKINDA

Gonca İNAN

Gümrükler Genel Müdürlüğü

Ticaret Uzmanı

Tel: (0 312) 449 38 61

E-posta: g.inan@ticaret.gov.tr

1983 yılında Malatya'da doğdu. Hacettepe Üniversitesi Matematik Bölümü'nden 2005 yılında mezun oldu. 2006 yılında memuriyete başladı. 2013 yılında Risk Yönetimi ve Kontrol Genel Müdürlüğü Kontrol Dairesinde Gümrük ve Ticaret Uzman Yardımcısı olarak başladığı görevine Ticaret Uzmanı olarak devam etmektedir. Gümrük ve Ticaret Uzmanlığı tez konusu "Royalti ve Lisans Ücretlerinin Gümrük Kıymeti ve Transfer Fiyatlandırması Açısından İncelenmesi" olup, hâlihazırda Gümrükler Genel Müdürlüğü Tahsilat Dairesindeki çalışma alanları gümrük vergilerinin geri verilmesi veya kaldırılması, gümrük alacaklarının yeniden yapılandırılması ve gümrük borcunun tahsilidir.

SİVİL HAVACILIK SEKTÖRÜNE SAĞLANAN GÜMRÜK VERGİSİ MUAFİYETİ VE İNDİRİMLERİ

Özet

Bu çalışmada, sivil hava taşıtları ile sivil hava taşıtlarında kullanılmaya mahsus eşyanın ithalatında sivil havacılık sektörüne sağlanan gümrük vergisi muafiyeti ve indirimlerinin ortaya konulması ile AB ve ülkemiz dış ticaret mevzuatının incelenmesi suretiyle sivil havacılık sektörüne sağlanan gümrük vergisi muafiyeti ve indirimlerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Netice olarak, ülkemiz dış ticaret mevzuatında AB'den farklı olarak ek bir muafiyet düzenlemesine gidildiği, ancak yapılan bu muafiyet düzenlemesinin AB mevzuatı doğrultusunda hazırlanan ülkemiz mevzuatını uygulamada kısmen hükümsüz hale getirdiği sonucuna varılmıştır. Bu minvalde, çalışmanın son bölümünde ise konuya ilişkin değerlendirmelere ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sivil Hava Taşıtı, Gümrük, Vergi, Muafiyet, İndirim, Nihai Kullanım

Kadir ESER

Gümrükler Genel Müdürlüğü
Ticaret Uzmanı

Giriş

Havayolu ulaşımında ve taşımacılığında ülkemizin son yıllarda gerçekleştirmiş olduğu büyümede kuşkusuz ki sektöre sağlanan destekler ve teşvikler büyük bir rol oynamaktadır. Sağlanan destek ve teşvikler ile birlikte havacılık kuruluşları ekonomik başarı anlamında büyük bir ivme yakalamıştır. Öyle ki, Aralık 2018’de yayımlanan “Türkiye’nin 500 Büyük Hizmet İhracatçısı” Raporu’nda ilk 3 sırayı havacılık kuruluşları almıştır (TİM, 2018). Havacılık kuruluşlarının maliyetlerinin önemli ölçüde düşmesi noktasında sağlanan teşvikler içerisinde ise sivil hava taşıtları ile sivil hava taşıtlarında kullanılmaya mahsus eşyanın ithalatında sağlanan gümrük vergilerinden muafiyet ve indirimler büyük bir rol oynamaktadır.

1. AB Mevzuatı

AB’nin gümrük mevzuatı incelendiğinde, sivil havacılık sektörüne sağlanan gümrük vergisi muafiyetinin, eşya tanımlamaları ve kodlamaları ile gümrük vergisi oranlarının belirlendiği Avrupa Birliği Kombine Nomanklatüründe düzenlendiği görülmektedir (Commission Implementing Regulation, 2018). Kombine Nomanklatürün Özel Hükümler başlıklı 2’nci bölümünün B maddesinde sivil hava taşıtları ile sivil hava taşıtlarında kullanılmaya mahsus eşyanın gümrük vergisinden muafiyetine ilişkin ayrıntılı düzenlemelere yer verilmektedir.

Burada gümrük vergisi muafiyetinin sağlanacağı eşya 3 madde halinde belirlenmiştir. Bunlar;

1. Sivil hava taşıtları,
2. Sivil hava taşıtlarında kullanılmak ve bunların üretimi, onarımı, bakımı, yeniden inşası, değiştirilmesi veya dönüştürülmesi sırasında dâhil edilmesi için belirli ürünler,
3. Sivil amaçlarla yerde uçuş eğitimi için kullanılan hava taşıtları ve parçalarıdır.

Söz konusu gümrük vergisi muafiyeti sağlanacak sivil hava taşıtları ve sivil hava taşıtlarında kullanılan eşya tarife pozisyonu ve tarife alt pozisyonu bazında belirlenmiştir. Bazı tarife pozisyonlarındaki eşya için ise sadece belirlenen tanımlardaki eşyaya gümrük vergisi muafiyeti tanınmıştır.

Havacılık kuruluşlarının maliyetlerinin önemli ölçüde düşmesi noktasında sağlanan teşvikler içerisinde ise sivil hava taşıtları ile sivil hava taşıtlarında kullanılmaya mahsus eşyanın ithalatında sağlanan gümrük vergilerinden muafiyet ve indirimler büyük bir rol oynamaktadır.

Ayrıca, sivil hava taşıtları ve sivil hava taşıtlarında kullanılan eşyanın gümrük vergilerinden muaf olabilmesi için bu tür eşyanın, Birlik Gümrük Kodu olarak adlandırılan 952/2013 sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Tüzüğü’nün 254’üncü maddesi ile belirlenen nihai kullanım hükümlerine tabi olması gerekmektedir (Avrupa Birliği, 2013).

Öte yandan, 8802.11, 8802.12, 8802.20, 8802.30, 8802.40 tarife alt pozisyonunda yer alan sivil hava taşıtlarında, 7 Aralık 1944 tarihli Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesi uyarınca bir Üye Devletin veya bir üçüncü ülkenin siciline uygun bir şekilde kayıt edilmesi ve serbest dolaşıma giriş beyannamesinde ilgili kayıt belgesine atıfta bulunulması halinde nihai kullanım hükümleri uygulanmamaktadır.

AB’nin muafiyetler sistemini düzenleyen 1186/2009 sayılı Konsey Tüzüğüne bakıldığında ise hava taşıtları ve sivil hava taşıtlarında kullanılan eşyaya ilişkin bir düzenlemeye yer verilmediği görülmektedir (Avrupa Komisyonu, 2009).

2. Ülkemiz Mevzuatı ve Uygulama

Dış ticaret mevzuatımızda sivil hava taşıtları ve sivil hava taşıtlarında kullanılan eşyaya ilişkin iki düzenleme bulunmaktadır. Birincisi, her yıl sonunda düzenli olarak Resmî Gazete’de yayımlanan 20/12/1995 tarihli ve 95/7606 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı eki İthalat Rejim Kararına Ek Karar (İRK) eki listelerde sivil hava taşıtlarına ve sivil hava taşıtlarında kullanılan eşyaya sağlanan gümrük vergisi indirimidir (517 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı, 2018). İkincisi ise

4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 167'nci maddesinin 9 uncu fıkrasının (d) ve (e) bentlerinde sivil hava taşıtlarına ve sivil hava taşıtlarında kullanılan eşyaya sağlanan gümrük vergilerinden muafiyettir (Gümrük Kanunu, 1999).

Dış ticaret mevzuatımızda sivil hava taşıtları ve sivil hava taşıtlarında kullanılan eşyaya ilişkin, İthalat Rejimi Kararına Ek Karar eki listelerde belirlenen gümrük vergisi indirimi ile Gümrük Kanunu'nun 167'nci maddesi kapsamında gümrük vergilerinden muafiyet olmak üzere iki düzenleme bulunmaktadır. (Metindeki halinden farklı olarak ilave edilmesi ricası)

2.1. İthalat Rejimi Kararı ve Nihai Kullanım Kapsamında Gümrük Vergisi İndirimi

İRK eklerinde sivil hava taşıtlarına ve parçalarına sağlanan gümrük vergisi indirimi, (II) ve (VI) sayılı listelerde yer almaktadır. İRK eki (II) sayılı sanayi ürünleri listesinde belirlenen Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonlarında (GTİP) dipnot şeklinde "Sivil hava taşıtlarında kullanılmak kaydıyla ithal edilmesi halinde gümrük vergisi %0 olarak uygulanır ve bu halde gümrük mevzuatının nihai kullanıma ilişkin hükümlerine tabidir." açıklamasına yer verilmektedir.

İRK eki (VI) sayılı listede ise sadece sivil hava taşıtlarında kullanılmak üzere nihai kullanıma tabi tutulacak eşyaya yer verilmiştir. (VI) sayılı listede de dipnota

“

Dış ticaret mevzuatımızda sivil hava taşıtları ve sivil hava taşıtlarında kullanılan eşyaya ilişkin, İthalat Rejimi Kararına Ek Karar eki listelerde belirlenen gümrük vergisi indirimi ile Gümrük Kanunu'nun 167'nci maddesi kapsamında gümrük vergilerinden muafiyet olmak üzere iki düzenleme bulunmaktadır.

yer verilmiş olup, bu dipnotta "Bu listede yer alan G.T.P.'larda, sadece madde ismi sütununda tanımlanan ürünler için, sivil hava taşıtlarında kullanılmak kaydıyla yapılan ithalatta, gümrük vergisi %0 olarak uygulanır ve bu halde gümrük mevzuatının nihai kullanıma ilişkin hükümleri tatbik edilir." denilmektedir.

Türk Gümrük Tarife Cetvelini (TGTC) incelediğimizde ise bazı GTİP'lerin doğrudan sivil hava taşıtlarında kullanılan eşyaya tahsis edildiğini görmekteyiz (516 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı, 2018). İRK eki (II) sayılı listede bu kabilden eşya için "Bu maddeler

Gümrük mevzuatının nihai kullanıma ilişkin hükümlerine tabidir.” şeklinde dipnota yer verildiği görülmektedir. Örneğin; 8412.21.20.10.00 GTİP’inde yer alan “Sivil hava taşıtlarında kullanılan gaz türbinlerine ait olanlar” tanımlı eşyada “Bu maddeler Gümrük mevzuatının nihai kullanıma ilişkin hükümlerine tabidir.” şeklinde dipnota yer verilmiştir.

İRK eki listelerde sivil hava taşıtlarına ve parçalarına sağlanan gümrük vergisi indiriminin nihai kullanım şartına bağlandığı görülmektedir. Nihai kullanıma ilişkin hükümlere ise Gümrük Kanununun 16, 77, 78, 81 ve 83 üncü maddeleri, Gümrük Yönetmeliğinin 207 ila 211 inci maddeleri ile 216 ncı maddesi, 2009/15481 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’nın 4 ila 12 nci maddeleri ile nihai kullanım konulu 1 Seri No’lu Gümrük Genel Tebliği’nde yer verilmiştir (Gümrük Yönetmeliği, 2019, 2009/15481 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 1999 ve Gümrük Genel Tebliği, 2016).

İthalat Rejim Kararı eki listelerde yer alan dipnotlara istinaden sivil hava taşıtlarında kullanılmak üzere serbest dolaşıma girişi gerçekleştirilecek eşyanın indirimli gümrük vergisi oranından faydalanabilmesi için gümrük mevzuatının nihai kullanım hükümlerine tabi tutulması gerekmektedir.

Bu çerçevede, İRK eki listelerde yer alan dipnotlara istinaden sivil hava taşıtlarında kullanılmak üzere serbest dolaşıma girişi gerçekleştirilecek eşyanın nihai kullanımı nedeniyle indirimli gümrük vergisi oranı uygulanabilmesi için eşyanın serbest dolaşıma gireceği yetkili gümrük idaresinden, beyannamenin tescil tarihinden önce Tek Pencere Sistemi (TPS) üzerinden elektronik ortamda ithalatçı tarafından nihai kullanım izni başvurusu yapılmaktadır. Nihai kullanım izni ise, eşyayı kendileri nihai kullanıma tabi tutacak ithalatçılara veya eşyayı nihai kullanıma tabi tutacak firmalara devretmek suretiyle ithal eden ithalatçılara verilmektedir. Nihai kullanım talebi, ilgili gümrük idaresi tarafından değerlendirilmektedir. Talebin değerlendirilmesinde gümrük idaresince ayrıca başvuruda bulunan firmanın kapasite raporu, mali kayıtları ve varsa daha önceden alınmış nihai kullanım izinleri gibi izin başvuru formunda yer alan bilgileri tevsiken ibraz edilen diğer bilgi ve belgeler de dikkate alınmaktadır. İlgili gümrük idaresince yapılan değerlendirme sonucunda başvurunun uygun bulunması halinde, Nihai Kullanım İzni başvurusu TPS üzerinden onaylanmakta ve sistem tarafından

“İthalat Rejim Kararı eki listelerde yer alan dipnotlara istinaden sivil hava taşıtlarında kullanılmak üzere serbest dolaşıma girişi gerçekleştirilecek eşyanın indirimli gümrük vergisi oranından faydalanabilmesi için gümrük mevzuatının nihai kullanım hükümlerine tabi tutulması gerekmektedir.”

0933 (TPS-Nihai Kullanım İzni) kodlu e-belge ile bu belgeye ait 23 haneli numara üretilmektedir. TPS tarafından verilen 23 haneli belge numarası ilgili gümrük beyannamesinin 44 no.lu hanesinde beyan edilmektedir. Nihai kullanım nedeniyle indirimli veya sıfır vergi oranı ile eşyaya isabet eden vergi oranı arasındaki fark gümrük mevzuatı hükümleri çerçevesinde teminata bağlanmaktadır. İzin hak sahibi tarafından eşyanın öngörülen süre içerisinde nihai kullanıma tahsis edildiğinin ve öngörülen amaçlar için kullanıldığının yetkilendirilmiş gümrük müşavirince düzenlenecek rapora istinaden tespiti neticesinde nihai kullanım izni TPS üzerinden kapatılarak teminat iade edilmektedir.

Gümrük Yönetmeliği’nin 209’uncu maddesi uyarınca, mükerrer kullanılabilen eşyadan;

- Havayolları tarafından ya değişim sözleşmeleri şartları gereğince ya da kendi ihtiyaçları nedeniyle uçakların bakım ve onarımı için kullanılan malzeme, öngörülen kullanıma ilk tahsis edilişlerinde,
- Sivil hava taşıtlarının yapım, bakım, tadilatı veya donanımına yönelik eşya, izin hak sahibinden başka bir kişiye devredildiğinde veya bakımını, onarımını veya tadilatını müteakip üçüncü şahıslarca tekrar sahibinin kullanımına verildiğinde,
- Sivil hava taşıtları, bu amaç için öngörülen resmi kayıtlara tescil edildikleri tarihte, nihai kullanıma

geçmiş sayılmaktadır.

2.2. Gümrük Kanunu Kapsamında Gümrük Vergilerinden Muafiyet

Sivil hava taşıtları ve bunlarda kullanılan eşyaya yönelik ikinci bir düzenleme 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 167'nci maddesinin 9'uncu fıkrasında ulaştırmacılıkta kullanılan eşya başlığı altında yer almaktadır. Anılan Kanun'un 167/9-d maddesinde deniz ve hava ulaşım araçlarına ait donatım ve işletme malzemesinin, 167/9-e maddesinde 1/7/2010 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere, yolcu ve yük taşımacılığı faaliyetlerinde bulunan havayolu şirketlerinin bu faaliyetlerinde kullanılmak üzere ithal edilen hava taşıtları, motorları ve bunların aksam ve parçalarının serbest dolaşıma girişinin gümrük vergilerinden muaf olduğu ifade edilmiştir (6455 Sayılı Gümrük Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2013).

2009/15481 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı eki "4458 Sayılı Gümrük Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Uygulanması Hakkında Karar"ın 97'nci maddesinde ise muafiyetin kapsamına yer verilmiştir (2013/5371 Sayılı Karar, 2013). Buna göre; hava ve deniz ulaşım araçları tarafından yabancı limanlar ve meydanlardan kendi ihtiyaçları için getirilen veya bu araçlar adına gönderilen donatım ve işletme malzemesi ile Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığınca yetkilendirilen hava aracı bakım kuruluşları tarafından hava ulaşım araçları için serbest dolaşıma sokulacak donatım ve işletme malzemesine muafiyet tanınmaktadır. Yolcu ve yük taşımacılığı faaliyetlerinde bulunan hava yolu şirketleri tarafından bu faaliyetlerinde kullanılmak üzere serbest dolaşıma sokulan hava taşıtları, motorları ile bunların yukarıda ifade edilen donatım ve işletme malzemesi kapsamında yer almayan aksam ve parçalarına muafiyet tanınmaktadır.

2014/17 Sayılı Genelge'de ise bu kapsamdaki eşyanın serbest dolaşıma girişinde uygulanacak gümrük işlemleri ile muafiyete tabi eşya listelerine yer verilmiştir (2014/17 Sayılı Genelge, 2014). Söz konusu eşya, GTİP'ler halinde belirlenmiş ve bu GTİP'lere ilişkin listelere Genelge ekinde yer verilmiştir. Genelge'nin Ek-1'inde hava taşıma işletmeleri (havayolu işletmeleri, hava taksi işletmeleri, genel havacılık işletmeleri, balon işletmeleri) ile hava aracı bakım ku-

Sivil Havacılık Genel Müdürlüğünce yetkilendirilen hava taşıma işletmeleri ile hava aracı bakım kuruluşları, Gümrük Kanunu'nun 167'nci maddesi kapsamında hava ulaşım araçlarına ait donatım ve işletme malzemesinin gümrük vergilerinden ve ithalatta aranan belgelerden muaf olarak serbest dolaşıma girişini gerçekleştirmektedir.

ruluşlarının serbest dolaşıma sokabileceği gümrük muafiyetine tabi "Hava Ulaştırmacılığında Kullanılan Eşya (Donatım ve İşletme Malzemesi)" listesine yer verilmiştir. Hava taşıma işletmeleri ile hava aracı bakım kuruluşlarının talepleri doğrultusunda söz konusu donatım ve işletme malzemesi listesi Sivil Havacılık Genel Müdürlüğünün de görüşleri doğrultusunda peyderpey güncellenmekte olup en son 2018/16 sayılı Genelge ile 1 numaralı Ek'te yer alan donatım ve işletme malzemesi listesi güncellenmiştir (2018/16 Sayılı Genelge, 2018).

Sivil Havacılık Genel Müdürlüğünce yetkilendirilen hava taşıma işletmeleri ile hava aracı bakım kuruluşları, Gümrük Kanunu'nun 167'nci maddesi kapsamında hava ulaşım araçlarına ait donatım ve işletme malzemesinin gümrük vergilerinden ve ithalatta aranan belgelerden muaf olarak serbest dolaşıma girişini gerçekleştirmektedir.

Donatım ve işletme malzemesinin gümrük vergilerinden muaf olarak serbest dolaşıma girişinin yapılabilmesi için hava taşıma işletmeleri ile hava aracı bakım kuruluşları, liste kapsamı eşyaya ilişkin Sivil Havacılık Genel Müdürlüğüne talepte bulunmaktadır. Anılan Genel Müdürlükçe başvurular değerlendirilerek, uygun bulunanlara ilişkin yıllık izin yazısı ilgili gümrük müdürlüğüne iletilmektedir. Verilen iznin belirli bir süreye tabi kılınması durumunda, izin süresi içinde muafiyete konu eşyanın serbest dolaşıma giriş işlemine başlanması gerekmektedir.

Serbest dolaşıma giriş beyannamesinin “Vergi ve Dokümanlar” alanında Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü’nün yazısı mükellefler tarafından beyan edilmektedir. Ayrıca, Ek-1’deki listede yer alan donatım ve işletme malzemesinin, 2009/15481 sayılı Karar’ın 97/1-a maddesi kapsamında ithalat yapan firmalar tarafından muaf olarak ithal edilebilmesi için beyannamenin kalemler alanında “BK97A” muafiyet kodunun; 97/1-b maddesi kapsamında Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü’nce yetkilendirilen hava aracı bakım kuruluşları tarafından hava ulaşım araçları için muaf olarak ithal edilebilmesi için beyannamenin kalemler alanında “BK97B” muafiyet kodunun girilmesi gerekmektedir.

Yolcu ve yük taşımacılığı faaliyetlerinde bulunan havayolu şirketleri tarafından bu faaliyetlerinde kullanılmak üzere serbest dolaşıma sokulan hava taşıtları, motorları ile bunların 2014/17 sayılı Genelge’nin Ek-1’indeki listede yer almayan aksam ve parçaları na muafiyet tanınmaktadır. 2009/15481 sayılı Kararın 97/2’nci maddesi gereğince muafiyete tabi hava taşıtları ve motorlarına ait liste 2014/17 sayılı Genelge’nin 2 numaralı Ek’inde belirlenmiştir.

Muaf olarak serbest dolaşıma sokulmak istenen diğer eşyanın “aksam ve parça” kapsamında olup olmadığı ise ilgili gümrük müdürlüklerince değerlendirilmektedir. Söz konusu muafiyet kapsamında, yolcu taşımacılığı faaliyetlerinde kullanılmak üzere serbest dolaşıma soku-

lan hava taşıtlarının koltuk kapasitesinin yirmi ve üzeri olması gerekmektedir. Yük taşımacılığı faaliyetlerinde kullanılmak üzere serbest dolaşıma sokulan hava taşıtları için ise herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Ek-2’deki listede yer alan hava taşıtları ve motorlarının, 2009/15481 sayılı Kararın 97/2’nci maddesi kapsamında yolcu ve yük taşımacılığı faaliyetlerinde bulunan hava yolu şirketleri tarafından bu faaliyetlerinde kullanılmak üzere muaf olarak ithal edilebilmesi için beyannamenin kalemler alanında “BK972” muafiyet kodunun girilmesi gerekmektedir.

Ayrıca, 2009/15481 sayılı Kararın 97/2’nci maddesi kapsamında serbest dolaşıma sokulan hava taşıtları hariç olmak üzere, anılan madde kapsamı eşyanın muafiyet kapsamında serbest dolaşıma giriş işlemlerinde aynı Kararın 112’nci maddesi gereği, diğer mevzuattan kaynaklanan tahdidi ve takyidi hükümler dikkate alınmaktadır. Örneğin, ithal edilecek donatım ve işletme malzemesinin aynı zamanda ürün güvenliği ve denetimi tebliğleri kapsamında bir uygunluk yazısına tabi olması durumunda, bu kapsamdaki eşya ürün güvenliği ve denetimi tebliğinden muaf olmakta ve uygunluk yazısı düzenlenmemekte, bir nevi belge muafiyeti sağlanmaktadır. Ürün Güvenliği ve Denetimi Tebliğlerinin “Muafiyetler ve istisnalar” bölümünde buna ilişkin hükümlere yer verilmiş olup, Kararın 112’nci maddesinin birinci fıkrasında belirtilen eşyanın ithalatında TAREKS (Dış Ticarete Risk Esaslı Kontrol Sistemi) üzerinden başvuru yapılmaya-

cağı, belirlenen sabit 23 haneli TAREKS referans numarasının gümrük beyannamesinin 44 numaralı hanesine kaydedileceği hüküm altına alınmıştır.

Bununla birlikte, donatım ve işletme malzemesi listesi muafiyetinin dayanağını oluşturan Gümrük Kanunu'nun 167'nci maddesinde sayılan eşyanın gümrük vergilerinden muaf olduğu hüküm altına alınmıştır. Gümrük Kanunu'nun 3'üncü maddesinin 8 ve 9'uncu fıkraları uyarınca "gümrük vergileri" deyimini, ilgili mevzuat uyarınca eşyaya uygulanan ithalat vergilerinin ya da ihracat vergilerinin tümünü; "ithalat vergileri" deyimini, eşyanın ithalinde ödenecek gümrük vergisi ile diğer eş etkili vergiler ve mali yükleri ifade etmektedir. Yine, 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu'nun 10'uncu ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 19'uncu maddelerinde, diğer kanunlardaki vergi muafık ve istisna hükümlerinin bu vergiler (KDV ve ÖTV) bakımından geçersiz olacağını, bu vergilere ilişkin istisna ve muafiyetlerin ancak bu Kanunlara hüküm eklenmek veya bu Kanunlarda değişiklik yapılması suretiyle düzenleneceği hüküm altına alınmıştır. ÖTV ve KDV Kanunlarının ithalat istisnası bölümünde Gümrük Kanunu'nun 167'nci maddesi [(5) numaralı fıkrasının (a) bendi ile (7) numaralı fıkrası hariç] kapsamındaki eşyanın ithalat işlemleri ÖTV ve KDV'den istisna tutulmuştur. Bu itibarla, Gümrük Kanunu'nun 167'nci maddesi çerçevesinde ithali gerçekleştirilen sivil havacılıkta kullanılan eşya gümrük vergisi ve varsa diğer eş etkili vergiler, mali yükler ile ÖTV ve KDV'den muaf olmaktadır.

3. AB Mevzuatı ve Ülkemiz Mevzuatının Karşılaştırılması

Sivil hava taşıtları ile sivil hava taşıtlarında kullanılmaya mahsus eşyaya ilişkin düzenlemeye Avrupa Birliği'nin gümrük mevzuatında sadece AB Kombine Nomanklatüründe yer verildiği görülmekte iken, ülkemiz dış ticaret mevzuatında Kombine Nomanklatür doğrultusunda hazırlanan İRK eki listelerde ve gümrük vergilerinden muafiyete ilişkin hususların düzenlendiği Gümrük Kanunu'nun 167'nci maddesinde yer verildiği görülmektedir. İRK eki listeleri incelediğimizde ise AB Kombine Nomanklatüründe düzenlendiği şekliyle sivil hava taşıtları ile sivil hava taşıtlarında kullanılmaya mahsus eşyaya ilişkin hükümlerin çok küçük farklılıklar dışında yerel mevzuatımıza aktarıldığı görülmektedir.

Örneğin, AB Kombine Nomanklatüründe tarife pozisyonu ve tarife alt pozisyonu bazında belirlenen gümrük

Sivil hava taşıtları ile sivil hava taşıtlarında kullanılmaya mahsus eşyaya ilişkin düzenlemeye Avrupa Birliği'nin gümrük mevzuatında sadece AB Kombine Nomanklatüründe yer verildiği görülmekte iken, ülkemiz dış ticaret mevzuatında Kombine Nomanklatür doğrultusunda hazırlanan İRK eki listelerde ve gümrük vergilerinden muafiyete ilişkin hususların düzenlendiği Gümrük Kanunu'nun 167'nci maddesinde yer verildiği görülmektedir.

vergisi muafiyeti sağlanacak sivil hava taşıtları ile sivil hava taşıtlarında kullanılmaya mahsus eşyadan 8421.31 tarife alt pozisyonunda yer alan "içten yanmalı motorlar için hava filtreleri" cinsi eşya için bir alt açılım yapıldığı ve 8421.31.00.10 tarifesinin "sivil hava taşıtlarında kullanılmaya mahsus olanlar" şeklinde düzenlendiği, 8421.31.00.90 tarifesinin de "diğerleri" olarak sınıflandırıldığı, söz konusu alt açılımların da aynı şekilde TGTC'ye aktararak AB mevzuatına uyum sağlandığı görülmektedir.

Yine, AB Kombine Nomanklatüründe tarife pozisyonu ve tarife alt pozisyonu bazında belirlenen gümrük vergisi muafiyeti sağlanacak sivil hava taşıtları ile sivil hava taşıtlarında kullanılmaya mahsus eşyadan 8413.81 tarife alt pozisyonunda yer alan "pompa" cinsi eşya için bir alt açılım yapıldığı ve 8413.81.00.10 tarifesinin "sivil hava taşıtlarında kullanılmaya mahsus olanlar" şeklinde düzenlendiği, 8413.81.00.90 tarifesinin de "diğerleri" olarak sınıflandırıldığı, TGTC'de ise "pompa" cinsi eşya için alt açılım yapılmadığı ve 8413.81.00.00.00 GTİP'inde pompa cinsi eşyanın sınıflandırıldığı, İthalat Rejim Kararı eki II sayılı listede yer alan 8413.81.00.00.00 GTİP'ine "Sivil hava taşıtlarında kullanılmak kaydıyla ithal edilmesi halinde gümrük vergisi %0 olarak uygulanır ve bu halde gümrük mevzuatının nihai kullanıma ilişkin hükümlerine

tabidir.” şeklinde dipnot koyularak AB mevzuatına uyum sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Bunun yanı sıra, AB Kombine Nomanklatüründe sivil hava taşıtları ile sivil hava taşıtlarında kullanılmaya mahsus eşyanın gümrük vergisinden muafiyetine ilişkin düzenlemelerin yer aldığı bölümde, bazı tarife pozisyonlarındaki eşya için sadece belirlenen tanımlardaki eşyaya gümrük vergisi muafiyeti tanınacağı ifade edilmiş ve bu eşya için bir liste hazırlanmıştır. Bu liste doğrultusunda, İRK eki (VI) sayılı listede sadece sivil hava taşıtlarında kullanılmak üzere nihai kullanıma tabi tutulacak eşya tarifesi ve tanımlarına birlikte yer verilmiştir. (VI) sayılı listede de dipnota yer verilmiş olup, bu dipnotta “Bu listede yer alan GTP’lerde, sadece madde ismi sütununda tanımlanan ürünler için, sivil hava taşıtlarında kullanılmak kaydıyla yapılan ithalatta, gümrük vergisi %0 olarak uygulanır ve bu halde gümrük mevzuatının nihai kullanıma ilişkin hükümleri tatbik edilir.” denilmektedir. AB Kombine Nomanklatüründe yer alan listenin çoğunlukla İthalat Rejim Kararı eki (VI) sayılı listeye aktarıldığı görülmekle birlikte bazı tarife pozisyonlarının (VI) sayılı listede yer almadığı görülmüştür. Örneğin, AB Kombine Nomanklatüründe yer alan listede 4016.10 tarife alt pozisyonunda yer alan “gözenekli kauçuktan olanlar” cinsi eşyanın teknik işlerde kullanılanları için sivil hava taşıtlarında kullanılmak üzere nihai kullanıma tabi tutulacağı ve gümrük vergisi muafiyeti sağlanacağı belirtilmiştir. 4016.10 tarife alt pozisyonuna ise İthalat Rejim Kararı eki (VI) sayılı listede yer verilmediği görülmektedir. Yapılan incelemede, 4016.10 tarife alt pozisyonu için TGTC’de “Teknik işlerde kullanılanlar (sivil hava taşıtlarında kullanılmaya mahsus olanlar)” ile “Diğerleri” şeklinde ikili bir ayrıma gidildiği, bu itibarla 4016.10 tarife alt pozisyonunun (VI) sayılı listeye eklenmek yerine (II) sayılı listede “Teknik işlerde kullanılanlar (sivil hava taşıtlarında kullanılmaya mahsus olanlar)” altındaki eşya için “gümrük mevzuatının nihai kullanıma ilişkin hükümlerine tabidir.” dipnotuna yer verilerek AB mevzuatına uyum sağlandığı görülmektedir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Sivil hava taşıtları ile sivil hava taşıtlarında kullanılmaya mahsus eşyaya ilişkin AB Kombine Nomanklatürü doğrultusunda hazırlanan İRK eki listelerdeki düzenlemeler ile Gümrük Birliği çerçevesinde mevzuatımız uyumlu hale getirilmiştir. Ancak, gümrük vergilerinden muafiyete ilişkin hususların düzenlendiği Gümrük Kanunu’nun 167/9-d,e maddesinde yer verilen düzenleme ile AB’den farklı olarak ek bir muafiyet uygulamasına gidilmiştir.

Gümrük Kanunu’nun 167’nci maddesi kapsamında belirlenen donatım ve işletme malzemesi listesindeki GTİP’ler ve muafiyetten sadece Sivil Havacılık Genel Müdürlüğünce yetkilendirilen hava taşıma işletmeleri ile hava aracı bakım kuruluşlarının faydalanması nedeniyle, İRK eki listelerde yer alan sivil hava taşıtlarına ilişkin dipnotlar uygulamada kısmen hükümsüz hale gelmektedir.

Ülkemizin içinde bulunduğu durum ile ulusal çıkarlarımız noktasında ek bir muafiyet düzenlemesine gidilmesi mümkün olmakla birlikte, yapılan bu farklı muafiyet uygulamasının Gümrük Birliğinden bir sapma olduğu değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte, “2.2. Gümrük Kanunu Kapsamında Gümrük Vergilerinden Muafiyet” bölümünde ayrıntılarına yer verildiği üzere, 2014/17 sayılı Genelge eki donatım ve işletme malzemesi listesinde yer alan GTİP’leri incelediğimizde, listenin İthalat Rejim Kararı eki listelerde dipnotlar ile belirlenen sivil hava taşıtlarında kullanılacak eşyayı da içerdiği görülmektedir. Bir diğer deyişle, sivil hava taşıtlarında kullanılacak eşyaya ilişkin bazı GTİP’lerde iki farklı muafiyet düzenlemesi bulunmaktadır.

Örneğin, 8302.10 tarife alt pozisyonunda yer alan “menteşe” cinsi eşya için “Sivil hava taşıtlarında kullanılmak kaydıyla ithal edilmesi halinde gümrük vergisi %0 olarak uygulanır ve bu halde gümrük mevzuatının nihai kullanıma ilişkin hükümlerine tabidir.” dipnotu yer almakta iken, söz konusu eşya aynı zamanda 2014/17 sayılı Genelge eki donatım ve işletme malzemesi listesinde yer almaktadır. 8302.10 tarife alt pozisyonunda yer alan “menteşe” cinsi eşya için İRK eki listede yer alan dipnota istinaden ithalat gerçekleştirilir ise gümrük mevzuatı çerçevesinde nihai kullanım uygulanmakta ve sadece gümrük vergisi muafiyeti sağlanmakta iken, donatım ve işletme malzemesi muafiyeti kapsamında ithalat gerçekleştirilir

ise gümrük vergilerinin yanı sıra belge muafiyeti de sağlanmaktadır. Bu hususlar göz önüne alındığında, hava taşıma işletmeleri ile hava aracı bakım kuruluşları her iki muafiyet düzenlemesinde yer alan eşyanın ithalatında doğal olarak donatım ve işletme malzemesi muafiyetini kullanmaktadır.

Diğer taraftan, TGTC'de bazı eşyada sivil hava taşıtlarında kullanılmaya mahsus olanlar için ayrı bir GTİP, bunun dışında kalan diğer eşya için ise ayrı bir GTİP oluşturulmuştur. Örneğin, 8421.31 tarife alt pozisyonunda yer alan 'İçten yanmalı motorlar için hava filtreleri' cinsi eşya ikili bir ayırma tabi tutulmuş, 'sivil hava taşıtlarında kullanılmaya mahsus olanlar' 8421.31.00.10.00 GTİP'inde, 'diğerleri' ise 8421.31.00.90.00 GTİP'inde sınıflandırılmıştır. İRK eki (II) sayılı listede 8421.31.00.10.00 GTİP'inde "Gümrük mevzuatının nihai kullanıma ilişkin hükümlerine tabidir." dipnotu yer almaktadır. Sivil hava taşıtlarında kullanılmaya mahsus içten yanmalı motorlar için hava filtreleri ithalinde, indirimli vergi oranından faydalanmak istenilir ise 8421.31.00.10.00 GTİP'inden beyan verilmesi ve nihai kullanım hükümlerinin yerine getirilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan, her ne kadar eşya sivil hava taşıtlarında kullanılmaya mahsus ise de indirimli vergi oranından faydalanmak istenilmez ise 'diğerleri' tanımlı 8421.31.00.90.00 GTİP'inden beyan verilmesi gerekmektedir. 2014/17 sayılı Genelge eki donatım ve işletme malzemesi listesi incelendiğinde ise her iki GTİP'in de listede yer aldığı görülmekte olup bu durumun aynı tanım altında yer alan ancak kullanım amacı farklı eşyanın tarifesinin belirlenmesi noktasında karşılıklı sebebiyet verdiği düşünülmektedir. Diğer bir deyişle, donatım ve işletme malzemesi muafiyeti kapsamında 'sivil hava taşıtlarında kullanılmaya mahsus olanlar' tanımlı 8421.31.00.10.00 GTİP'li tarifeden gümrük beyannamesi verilmemesi gerekir iken verilme durumu nun vuku bulması muhtemeldir.

Görüldüğü üzere, Gümrük Kanunu'nun 167'nci maddesi kapsamında belirlenen donatım ve işletme malzemesi listesindeki GTİP'ler ve muafiyetten sadece Sivil Hava-cılık Genel Müdürlüğüne yetkilendirilen hava taşıma işletmeleri ile hava aracı bakım kuruluşlarının faydalanması nedeniyle, İRK eki listelerde yer alan sivil hava taşıtlarına ilişkin dipnotlar uygulamada kısmen hükümsüz hale gelmektedir. Bu çerçevede, 2014/17 sayılı Genelge eki donatım ve işletme malzemesi listesinin İRK eki listelerde yer alan dipnotlar ile TGTC'deki eşya tanımları göz önüne alınarak düzenlenmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- 517 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı, "İthalat Rejimi Kararına Ek Karar", Resmi Gazete, 30640 (2. Mükerrer), 29.12.2018
- 4458 Sayılı Gümrük Kanunu, Resmî Gazete, 23866, 04.11.1999
- 516 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı, İstatistik Pozisyonlarına Bölünmüş Türk Gümrük Tarife Cetveli, Resmî Gazete, 30640 (Mükerrer), 29.12.2018
- 4458 Sayılı Gümrük Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Uygulanması Hakkında Karar, Resmî Gazete, 27369, 07.10.1999
- 4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu, Resmî Gazete, 24783, 12.06.2002
- 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, Resmî Gazete, 18563, 02.11.1984
- Dış Ticarete Risk Esaslı Kontrol Sistemi Tebliği (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2011/53), Resmî Gazete, 28157, 29.12.2011
- Gümrük Yönetmeliği, Resmî Gazete, 27369 (Mükerrer), 07.10.2019
- Gümrük Genel Tebliği (Nihai Kullanım) (Seri No: 1), Resmî Gazete, 29842, 29.09.2016
- Gümrükler Genel Müdürlüğü, Genelge, 2018/16, 13.09.2018
- Commission Implementing Regulation (EU) 2018/1602 of 11 October 2018 amending Annex I to Council Regulation (EEC) No 2658/87 on the tariff and statistical nomenclature and on the Common Customs Tariff. Official Journal of the European Union, L 273, 31.10.2018.
- Council Regulation (EC) No 1186/2009 of 16 November 2009 setting up a Community system of reliefs from customs duty, Official Journal of the European Union, L 324/23, 10.12.2009
- Regulation (Eu) No 952/2013 Of The European Parliament And Of The Council of 9 October 2013 laying down the Union Customs Code. Official Journal of the European Union, L 269/1, 10.10.2013.
- Türkiye İhracatçılar Meclisi, Türkiye'nin 500 Büyük Hizmet İhracatçısı Raporu, Aralık 2018, "https://www.tim.org.tr/files/downloads/Hizmet500/2018/Turkiye%27nin_500_Buyuk_Ihracatcisi_Arastirmasi.pdf", Erişim tarihi 14.11.2019

YAZAR HAKKINDA

Kadir ESER

Gümrükler Genel Müdürlüğü

Ticaret Uzmanı

Tel: (0 312) 449 3305

E-posta: k.eser2@ticaret.gov.tr

1989 yılında Konya'da doğdu. 2011 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünden mezun oldu. 2013 yılında başladığı görevine Ticaret Bakanlığı Gümrükler Genel Müdürlüğünde Ticaret Uzmanı olarak devam etmektedir. İyi derecede İngilizce bilmektedir.

ELEKTRONİK SİGARA VE YENİ TÛTÛN MAMULLERİ: TÛRK GÛMRÛK İDARESİ KONUNUN NERESİNDE?

Burak Cihan ÜRKMEZ
Gümrükler Muhafaza Genel
Müdürlüğü
Ticaret Uzmanı

Özet

Bu makalede özellikle son dönemlerde dünya ve ülkemiz gündeminde önemli bir yer tutan ve yaygın olarak elektronik sigara adıyla anılan yeni tütün mamulleri incelenmektedir. ABD’de gençler arasında popüler bir tüketim ürünü olarak yaygınlaşan ve bu süreçte de “gizemli” ölümlere yol açan yeni tütün mamullerinin kullanımı tüm dünyada tartışma konusu olmuştur.

Ülkemizde ise tütün kullanımı karşıtlığıyla bilinen Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan’ın son zamanlarda yaptığı açıklamalar sonucu konu özellikle Ticaret Bakanlığı nezdinde sıcak gündem olarak ön plana çıkmıştır. Bu sebeplerle söz konusu çalışmada öncelikle bu

eşyaya ilişkin bazı bilgiler paylaşılmış, ardından mevzuat bağlamındaki yeri bütüncül ve kapsayıcı bir yöntemle ortaya konmuştur.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise, tütün mamullerinin kontrolüne ilişkin halihazırda en başarılı ülkeler arasında yer alan ülkemizde yükselen bir trend olarak görülen yeni tütün ürünlerinin mevzuat açısından henüz tanımlanmamış olmasının getirdiği sakıncalar ve bu durumun yarattığı risklerin giderilmesi adına devletin atması gereken adımlara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Elektronik Sigara, Isıtılmış Tütün Ürünü, Yeni Tütün Mamulleri, Mevzuat, Kaçakçılık.

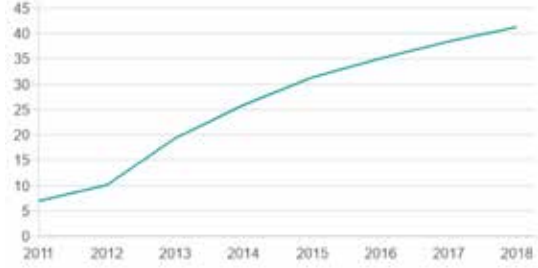
İnsan sağlığına yönelik riskleri yanında, ciddi boyutta vergi kaybına sebep olarak ülke ekonomisine zarar veren ve narkotik maddeler ile birlikte terörizmin en büyük finans kaynaklarından olduğu düşünülen yasadışı tütün ve tütün mamulleri ticaretinin önlenmesi gerekmektedir.

Sigara başta olmak üzere, tütün ve tütün mamulleri, ülkeler arasındaki fiyat farkları sebebiyle uluslararası boyutta yasadışı ticarete konu olan eşya türlerinin başında gelmektedir. İnsan sağlığına yönelik riskleri yanında, ciddi boyutta vergi kaybına sebep olarak ülke ekonomisine zarar veren ve narkotik maddeler ile birlikte terörizmin en büyük finans kaynaklarından olduğu düşünülen yasadışı tütün ve tütün mamulleri ticaretinin önlenmesi gerekmektedir.

Bu kapsamda, kamuoyunda elektronik sigara olarak da bilinen yeni tütün mamulleri gerek insan ve toplum sağlığı yönünden oluşturabilecekleri riskler, gerekse kaçakçılık fiillerine konu edilmeleri dolayısıyla önem arz etmektedir .

Dünyada özellikle ABD’de kullanımı yaygın olan bu yeni tip tütün ürünleri kullanan yetişkin sayısı 2011’lerde 7 milyon civarında iken geçtiğimiz yılda 40 milyonun üzerine yükselmiştir (bkz. Şekil 1). Kullanımdaki artışa sağlık açısından riskleri de beraberinde getirmiş ve özellikle ABD basınında “gizemli” ölümlere yol açtığı şeklinde yansıtılarak gündeme oturmaya başlamıştır (BBC Türkçe, 2019)

Şekil 1: Dünyada Yetişkinlerin Elektronik Sigara Kullanımı (Milyon Kişi), 2011-2018

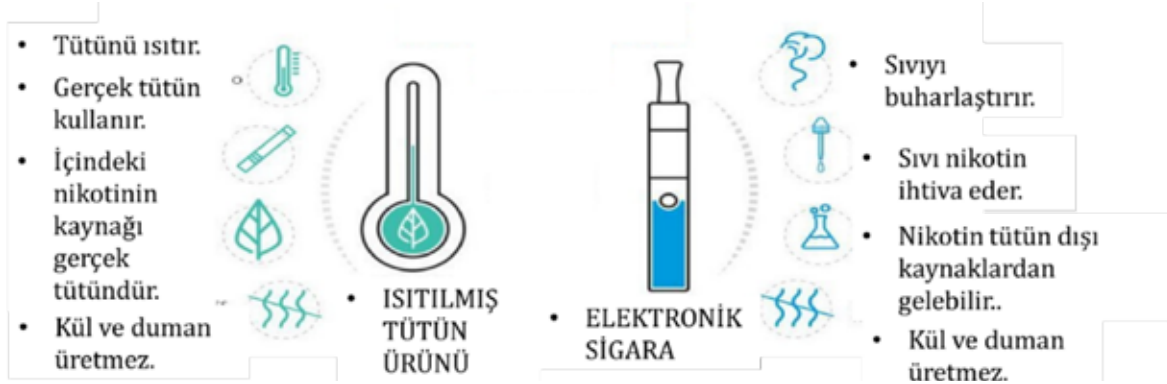
Kaynak: Euromonitor International

Türkiye’de ise tütün mamulü kullanımına karşı tavizsiz duruşuyla bilinen Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan’ın bu konuda yaptığı açıklamalar elektronik sigaraların ülkemize girişi ve tüketicinin tercihleri bağlamında sorgulanmasına yol açmıştır.

Görüldüğü üzere son dönemlerde ülkemiz adına sıcağın bir gündem oluşturan bu konuya ilişkin hazırlanan bu makalede yeni tütün mamullerine ilişkin bilgi verildikten sonra konunun ulusal ve uluslararası mevzuattaki yeri açıklanacak, ardından gümrük işlemleri ve gümrük idaresi açısından durum ortaya konulduktan sonra yaşanan sorunların çözülebilmesi noktasında birtakım önerilere yer verilecektir.

1. Yeni Tütün Mamulleri Nedir?

Temelde yeni tütün mamulleri iki farklı statüde değerlendirilebilmektedir (bkz. Şekil 2). Bunlardan ilki ve kamuoyunda en yaygın bilineni olan elektronik sigaralar; tütünde bulunan bağımlılık yapan kimyasal madde olan nikotini tüketmenin alternatif ve daha az zararlı olduğu düşünülen bir yöntemidir. Genellikle kullanım tütün içeren geleneksel sigarayı bırakmak amacıyla başlar, sonrasında buharlı olan elektronik sigara bağımlılığı ile devam etmektedir. Elektronik sigaralar nikotin içerdikleri ve dumanları solunduğu için genellikle sigaraya benzer bir forma sahiptirler. Hatta ilk üretilen elektronik sigaralar, sarımsı ağızlık kısmı ve beyaz gövdesiyle tamamen sigara ile aynı formdaydılar. Ancak günümüzde elektronik sigaranın kendi başına bir kullanım alanı bulmasıyla, farklı şekillerde de karşımıza çıkmaya başladılar. Bugün farklı görüntülere sahip, farklı kalınlıklarda ve renklerde elektronik sigara çeşitleri bulunmaktadır.

Şekil 2: Isıtılmış Tütün Ürünü ve Elektronik Sigaranın Farkları

Elektronik sigaralar, oldukça basit bir çalışma prensibine sahiptir. Bu cihazlar; sıvı nikotinin, kullanıcının soluduğu bir buhara dönüşmesini sağlar ve pille çalışırlar. Elektronik sigaralar üç temel parçadan oluşmaktadır. Bu parçalar şarj edilebilir lityum batarya, buharlaşma odası (atomizer) ve kartuşdur. Cihaz üzerindeki tuşa basıldığı zaman atomizer içinde bulunan fitilin etrafındaki ısıtma bobini ısınır ve dumanın hava ile karışmasını sağlar. Kullanıcı soluduğunda bu aromatik duman, kartuş veya ağızlıktan çekilir. E-sıvı olarak da adlandırılan likitler, elektronik sigaralar gibi buharla çalışan ürünlere kullanılan karışımlardır. Elektronik sigara likitleri genellikle propilen glikol, gliserin, su, nikotin ve tatlandırıcılardan oluşur.

Likit ile çalışan elektronik sigaraların hızlı bir şekilde yaygınlaşması ile birlikte geleneksel sigara üreticilerinin gelirleri azalmış, bu piyasada kendilerine yer açmak amacıyla yeni cihazlar geliştirmişlerdir. Söz konusu cihazlar sigaraya benzer bir formda yapılmıştır. Tütünü yakmadan ısıtarak 350 derecede buharlaştıran ve böylece herhangi bir yanma işlemi olmadan vücuda nikotin sağlayan, sarf malzemesi olarak tütün çubukları kullanılan dijital tütün buharlaştırıcı cihazlar da ısıtılmış tütün ürünü olarak piyasaya sürülmektedir.

Diğer yeni nesil elektronik sigara cihazlarında ise bir aerosol oluşturarak yanmayı en aza indirecek şekilde tasarlanmış ısıtma mekanizması kullanılmaktadır. Pod sisteminde doldurabilir tank yerine tek kullanımlık e-likit kapsülü ve ısıtma maddesi mevcut olup birbirine entegredir. Söz konusu cihazlar çok küçük formlarda yapıldığından kullanıcılara daha cazip gelmekte, 1 pod 1 paket si-

garaya eşit olmakla birlikte ortalama 200 nefeslik kullanılabilir. Günümüzde ABD’de gençler arasında kullanımı hızla yayılmakta olup buradan Avrupa ve diğer ülkelere de ulaşmıştır.

Elektronik sigaraların üzerinde yapılan araştırmaların insan sağlığına etkisine ilişkin henüz kesin kanıt derecesinde sonuçlara ulaşamamakla birlikte, sigara içmeyenler ile özellikle çocuklar için özendirici olacağı endişesi ile yeni tütün mamulleri birçok ülkede çeşitli yasal sınırlandırmalara tabi tutulmakta ya da yasaklanmaktadır. Yeni tütün mamullerinin yasak olduğu ülkeler arasında Arjantin, Avusturya, Birleşik Arap Emirlikleri, Brezilya, Brunei, Endonezya, Katar, Kolombiya, Meksika, Panama, Singapur, Tayland, Taylan, Umman, Uruguay, Ürdün ve Venezuela gibi ülkeler yer almaktadır. Elektronik sigara kullanımına kısmi izin verilen ülkeler arasında ise Avustralya, Belçika, Fransa, Finlandiya, İsveç, İsviçre, Japonya, Macaristan Norveç ve Yeni Zelanda sayılabilmektedir.

2. Yeni Tütün Mamullerinin Dünya ve Türkiye Mevzuatındaki Yeri

Avrupa Birliği’nin tütünü ürünlerine ilişkin piyasayı düzenlemeye yönelik yayınladığı 2014/40/EU Sayılı Direktifinin Tanımlar başlıklı 2’nci maddesi 14’üncü fıkrasına göre yeni tütün mamulleri (Novel Tobacco Products); sigara, sarmalık kıyılmış tütün, pipo tütünü, nargile tütünü, sigar, sigarillo, çiğneme tütünü, enfiye veya emme yoluyla kullanılan tütün kategorilerinden hiçbirine girmeyen ve 19 Mayıs 2014 sonrasında piyasaya sürülen tütün ürünlerini ifade eder.

ABD’de ise eyalet sistemi dolayısıyla tek ve kapsayıcı bir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte 1 Ekim 2019 itibariyle yapılan bir çalışmada, elektronik sigaraların kullanımına dair kısıtlar getiren veya yasaklayan, yerel ve federal düzey de dahil olmak üzere 939 farklı mevzuat düzenlemesi bulunmaktadır (No Smoke, 2019) Giriş bölümünde de bahsedilen gizemli ölümler sonucu ABD’de pek çok Eyalet Valisi yürütme yetkilerini kullanarak eyalet düzeyinde elektronik sigaraların kullanımına geçici olarak yasaklama getirmektedir (Sputnik News, 2019).

Ülkemizde ise her alanda olduğu gibi tütün mamulleri konusundaki mevzuat genel olarak Avrupa Birliği mevzuatı ile uyumlu olsa da başta 4733 Sayılı “Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkol Piyasasının Düzenlenmesine Dair Kanun” olmak üzere bağlı mevzuatta yeni tütün ürünlerine ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Dolayısıyla dış ticaret açısından bakıldığında, yeni tütün mamulleri ithali mevzuatta açıkça anlaşılacak bir biçimde yasak ürünler arasında yer almamaktadır. Bu sebeple yeni tütün mamulleri ve aksamının üretimi, iç ve dış ticareti konusu da düzenlemeye ihtiyaç duyulan alanlar arasındadır.

Tablo 1: Elektronik Sigara ve Aksamının Gümrük Tarife İstatistik Cetvelindeki Yeri

GTİP	Eşya Cinsi
8543.70.70.00.11	Elektronik ve kontrollü tütün ısıtıcısı
8543.70.70.00.19	Diğerleri
2939.79.10.00.00	Nikotin ve tuzlan, eterleri, esterleri ve diğer türevleri
2939.79.90.90.29	Diğerleri

Kaynak: Gümrük Mevzuatı

Yine dış ticaret açısından bakıldığında 2019 yılı Gümrük Tarife İstatistik Cetvelinin 16. Bölüm 85. Faslında (Bu faslın diğer pozisyonlarında yer almayan veya belirtilmeyen kendine has bir fonksiyonu olan elektrikli makina ve cihazlar) “Elektronik Sigara” başlığı altında “Elektronik ve kontrollü tütün ısıtıcısı” ve “diğerleri” tanımlarında yeni tütün mamullerine yer verildiği görülmektedir. Öte yandan burada sınıflandırılan eşyanın yukarıda tanımlanan ve herhangi bir tütün içermeyen elektronik sigara kapsama almadığı da görülecektir.

Avrupa Birliği’nin tanımına göre yeni tütün mamulleri sigara, sarmalık kıyılmış tütün, pipo tütünü, nargile tütünü vb. enfiye veya emme yoluyla kullanılan tütün kategorilerinden hiçbirine girmeyen ve 19 Mayıs 2014 sonrasında piyasaya sürülen tütün ürünlerini ifade eder.

Her ne kadar bu cihaza ait GTİP bulunmuyor gibi gözüke de elektronik sigaralarda kullanılan nikotin ve likitlere 29. Faslında yer verildiği görülmektedir (bkz. Tablo 1).

Yeni tütün mamullerinin ülkeye girişine ilişkin mevzuat incelendiğinde ilk olarak 2008 yılına gitmek gerekmektedir. Sağlık Bakanlığının mülga Gümrük ve Ticaret Bakanlığına muhatap yazısında; elektronik sigara nikotin kartuşlarının tıbbi ürün, aktif maddeyi vücuda verme aracı olan cihazların ise tıbbi cihaz statüsünde ele alınması; bu şartları karşılasa veya nikotinsiz şekli ile olsa bile Bakanlıklarından izin alınmadığı sürece elektronik sigara ve kartuşlarının ülkemize ithaline müsaade edilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Bu kapsamda, Sağlık Bakanlığının izin alınmadığı sürece elektronik sigara ve kartuşlarının ülkemize ithaline müsaade edilmemiştir. Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumunca bugüne kadar herhangi bir elektronik sigara markası için ithalat izni verilmediği ve ruhsatlandırılmadığı bilinmektedir.

Ancak, 11.06.2013 tarihli ve 28674 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan “Bazı Kanunlar ile 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”un 26 ncı maddesi ile 7/11/1996 tarihli ve 4207 Sayılı “Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun”un 2’nci maddesinin altıncı fıkrasına eklenen “Tütün içermeyen ancak tütün mamulünü taklit eder tarzda kullanılan her türlü nargile ve sigara, tütün ürünü kabul edilir.” hükmü uyarınca, Sağlık Bakanlığı tarafından, 11.06.2013 tarihinden itibaren söz konusu ürünlerin üretimi, ithalatı, piyasaya arzı, satışı ve kullanımı ile

ilgili iş ve işlemlerin Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumunca (TAPDK) yürütüldüğü açıklanmıştır.

Bununla birlikte bahse konu ürünler, 4733 Sayılı “Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkol Piyasasının Düzenlenmesine Dair Kanun” un uygulaması bakımından, kısmen de olsa tütün içermemesi nedeniyle tütün mamulü olarak değerlendirilmemektedir. Konuya ilişkin olarak TAPDK, 4733 Sayılı Kanun kapsamında elektronik sigara, elektronik nargile ve sarf malzemelerinin tütün mamulü olmadığı, bahse konu ürünlerin üretimi, ithalatı, piyasaya arzı, satışı ve kullanımı ile ilgili Kurumları tarafından Uygunluk Belgesi ve/veya herhangi bir izin verilmediği, TAPDK ve GİB logolarını içerir tütün mamulü bandrolüne tabi olmadığı, diğer taraftan; 4207 Sayılı Kanunun uygulamaları açısından tütün mamulü olduğu, 4207 Sayılı Kanun ile düzenlenen teknik hususları içermeyen ürünlerin güvenli ürün olarak kabul edilemeyeceği, mer’i mevzuat hükümleri kapsamında Türkiye’de üretiminin, ithalatının ve iç piyasaya arzının mümkün olmadığını belirtilmiştir.

Transit rejimi bağlamında bakıldığında, 4703 Sayılı “Ürünlerle İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun” uyarınca, piyasaya arz edilen ürünler güvenli ürün olmak, yani ilgili teknik düzenlemeye uygun olmak zorundadır. Ancak, yeni tütün mamulleri herhangi bir ürün güvenliği ve denetimi tebliğinde yer almadığından, Bakanlığımızca güvensiz ürün olarak kabul edilmekte ve piyasaya arzı mümkün bulunmamaktadır.

Öte yandan yeni tütün mamullerinin transit rejimine tabi tutulması önünde herhangi bir engel olmamakla birlikte Suriye’de yaşanan istikrarsızlık ve buna bağlı olarak kaçakçılık riskinin artması sonucunda, 18.10.2019 tarihinde elektronik sigara ve elektronik nargile cinsi eşya Suriye’den transitinde gümrük hizmeti verilmeyecek eşya listesine eklenmiştir.

Sonuç olarak yukarıda özetlenmeye çalışılan mevzuat hükümleri ve ilgili kurumların görüşleri çerçevesinde, söz konusu eşyanın ülkemize girişi ve ülkemizde satışının yasal olmadığı değerlendirilmektedir.

3. Yolcu Muafiyetleri, Posta ve Hızlı Kargo İşlemleri

2009/15481 Sayılı “4458 Sayılı Gümrük Kanunu’nun Bazı Maddelerinin Uygulanması Hakkında Karar” ın bazı eşya için yolcu beraberliği muafiyet limitlerini belirleyen Ek-9 undaki tütün mamulleri listesinde yeni tütün mamulleri yer almamaktadır. Dolayısıyla, söz konusu

BKK’nın 59’uncu maddesinde yer alan “Transit yolcular hariç olmak üzere, yolcu beraberinde getirilip serbest dolaşıma sokulan, ticari miktar ve mahiyette olmayan ve Ek-9’daki liste kapsamı dışında kalan kişisel ve hediyeelik eşyaya muafiyet tanınır.” hükmü gereğince, yeni tütün mamulleri ve aksesuarları ile nikotin kartuşlarının ticari miktar ve mahiyette olmaması durumunda yolcu beraberinde yurda girişinin önünde mevzuat bağlamında bir engel görülmemektedir.

Ancak gümrük kapılarımızdaki uygulamada elektronik sigaralara yolcu beraberliği muafiyet uygulanmamaktadır. Yolcu beraberinde getirilen eşyanın yolcu tarafından beyan edilmesi halinde; Gümrük Kanunu’nun 48/2 maddesi gereğince eşya gümrük ambarrına alınmakta, sahibince talep edilmesi halinde eşya yurtdışı edilmekte ya da 90 günlük ambar bekleme süresi sonunda yurtdışı edilmesine yönelik talep olmaması halinde tasfiye hükümleri uygulanarak imha edilmektedir. Beyan edilmemesi ve yapılan kontroller neticesinde tespiti halinde ise ticari miktar ve mahiyette değil ise sahibinin talebi doğrultusunda eşya yurtdışı edilmekte veya ambar bekleme süresinin dolması sonunda yurtdışı edilmesine yönelik talep olmaması halinde tasfiye hükümleri uygulanarak imha edilmektedir. Yolcu tarafından beyan edilmeyerek, yapılan kontroller sonucu tespit edilen eşyanın ticari

Gümrükler Genel Müdürlüğü Genelgesi uyarınca elektronik sigara ve her tür kartuşlarının posta veya hızlı kargo taşımacılığı yoluyla ithali yasaktır.

miktar ve mahiyette olması halinde ise 5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu kapsamında işlem gerçekleştirilmektedir.

Diğer bir husus ise ısıtılan tütün mamullerinin yolcu beraberinde getirilmesine ilişkin Gümrükler Genel Müdürlüğü tarafından 03.05.2019 tarihinde yapılan düzenlemedir. Tütünü yakmak suretiyle değil, bir cihazla 350°C dereceye kadar ısıtmak suretiyle ve duman çıkarmadan içilebilen yeni nesil sigaralara ilişkin yayınlanan bu talimata göre; bu ürünler 4733 Sayılı Kanun'da düzenlenmediğinden Türkiye'de üretimi, ithalatı ve iç piyasaya arzı mümkün değildir. Ayrıca 2009/15481 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararının Ek-9 listesinin (A) bölümünde yer alan tütün ve tütün ürünleri arasında yer almadığından bu ürünlerin yolcu beraberinde muafiyetle getirilmesi de mümkün değildir.

Öte yandan, Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün 2014/7 Sayılı Genelgesinin 14'üncü maddesi uyarınca elektronik sigara ve her tür kartuşlarının posta veya hızlı kargo taşımacılığı yoluyla ithali yasaktır.

4. Adli Yaptırımlar

Gümrük kapılarında yolcu beraberinde veya taşıma araçlarında tespit edilen ticari miktar ve mahiyet arz eden elektronik sigaralar ve bunlara ait kartuş ve diğer aksesuarlar yürürlükteki mevzuat hükümleri uyarınca 5607 Sayılı Kanun'un 3'üncü maddesinin birinci fıkrası uyarınca (eşyayı gümrük işlemlerine tabi tutmaksızın ülkeye sokmak fiili) adli işleme konu edilmektedir.

Aynı şekilde, Gümrük Muhafaza birimlerince yürütülen piyasa denetimleri esnasında yurt içindeki satış noktalarında tespit edilen, yurda girişine ilişkin bir belge ibraz edilemeyen elektronik sigara ve aksamı hakkında da 5607 Sayılı Kanun'un 3'üncü maddesinin birinci fıkrası uyarınca işlem tesis edilmektedir. Mevcut durumda

söz konusu eşya 4733 Sayılı Kanun kapsamında tütün mamulü olarak değerlendirilmediğinden, 5607 Sayılı Kanun'un tütün mamullerine yönelik suçları düzenleyen maddelerinden işlem yapılamamaktadır. Bu ise özellikle 3'üncü maddenin 10 uncu fıkrasının uygulanabilmesi açısından önemlidir. Zira bu fıkra geçen "Kaçakçılık suçunun konusunu oluşturan eşyanın ...tütünü mamulleri... olması halinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek cezalar yarısından iki katına kadar artırılır, ancak bu fıkranın uygulanması suretiyle verilecek ceza üç yıldan az olamaz." ibaresi ağırlaştırıcı bir hüküm olup yeni tütün mamulü kaçakçılığı suçunu işleyenlere karşı halihazırda kullanılmadığından caydırıcılığının azaldığı değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan, 5607 Sayılı Kanun'da tütün mamullerini ticari amaç dışında, kişisel tüketim maksatlı satın alan veya ülkeye sokmak isteyen şahıslarla ilgili bir yaptırım öngörülmemiştir.

5. Reklam ve Yayın Yasağı

4207 Sayılı Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanunun 2'nci maddesi 6'ncı fıkrasında yer alan "Tütün içermeyen ancak tütün mamulünü taklit eder tarzda kullanılan her türlü nargile ve sigara, tütün ürünü kabul edilir." hükmü ile elektronik sigara, aksam ve likitleri tütün ürünü olarak değerlendirilmiştir.

Aynı Kanunun 3'üncü maddesi 11'inci fıkrası uyarınca tütün ürünlerinin otomatik makinelerle, telefon, televizyon ve internet gibi elektronik ortamlarla satılması ve satış amacıyla kargo yoluyla taşınması yasaklanmıştır. Bu mevzuata uygun olarak hazırlanan Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkilerin Satışına ve Sunumuna İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 26'ncı maddesi 3 (f) fıkrası uyarınca bu ürünlerin internet ortamında tüketicilere satışının yapıldığının tespiti halinde söz konusu internet siteleri, 5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunda öngörülen usuller kapsamında erişime kapatılabilmektedir.

6. Sonuç ve Öneriler

Son yıllarda dünya çapında özellikle sigarayı bırakmak isteyen tüketicilere yönelik yürütülen yeni tütün mamulleri kullanmaya teşvik stratejisi ve yeni tütün mamullerinin sigaraya nazaran daha az zararlı olduğuna dair propaganda sonucunda bu tip ürünlere olan talep artış

göstermiştir. Talebe bağlı olarak, ülkemizde mücadeleci birimlerce gerçekleştirilen yeni tütün mamulleri yakalamaları da yıllar itibarıyla sürekli artmaktadır.

Ülkemize girişi ve satışının yasal olmaması nedeniyle; genellikle satış için sosyal medya uygulamaları ve internet siteleri etkin olarak kullanılmaktadır. Bu kanallardan daha fazla insana ulaşmakta, yapılan reklamlar ile gençler ve çocuklar özendirilerek yeni tütün mamulleri zararsız gibi lanse edilmekte ve tüketimi teşvik edilmektedir. Yeni tütün mamullerine erişimin kolay ve yasal olduğu algısı oluşturulmaktadır.

Bu makalede özetlenmeye çalışıldığı üzere elektronik sigara gibi yeni tütün mamullerinin ülkemize girişi ve tüketimine dair fiili durum yasal bir düzenlemeye kavuşturulmaya ve devlet tarafından düzenlenmeye muhtaç görünmektedir.

Bu sebeple yapılması gerekenler aşağıda başlıklar halinde sıralanmıştır:

- Tütün ve tütün mamulleri piyasasını düzenleyen mevzuat olan 4733 Sayılı Kanun'da yeni tütün mamulleri ve aksamiyla ilgili olarak, sigara ve diğer tütün mamullerinde olduğu gibi asgari üretim şartları, iç ve dış ticareti düzenlenmemiştir. Yeni tütün mamulleri ve sarf malzemelerinin kanun koyucu tarafından yasaklanması öngörülmesi halinde başta 4733 Sayılı Kanun olmak üzere ilgili mevzuatta ivedilikle düzenlemeye gidilmesi gerekmektedir.
- Yeni tütün mamullerinin internet üzerinden satışı ile ilgili olarak 5651 Sayılı Kanun uyarınca Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) ve siber suçlarla mücadelede sorumlu kolluk birimleri tarafından işlem

tesis edilmesinin caydırıcılığı artırıp mücadeleye katkı sağlayacağı aşikârdır. Bu husus, özellikle interneti yoğun olarak kullanan gençlerin korunması açısından elzemdir.

- Ticaret Bakanlığı Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan "Yolcular İçin Gümrük Rehberi" mobil uygulaması ile yolculara Türkiye'ye gelirken yurt dışından beraberlerinde vergisiz olarak getirilebilecek eşya ile getirilmesi yasak ya da izne tabi olan ve ülkeden çıkarılabilecek eşya hakkında açıklayıcı bilgi verilmektedir. Söz konusu programda ve basılı broşürlerde güncellemeye gidilmesi faydalı olacaktır.
- Yine kamuoyunun bilgilendirilmesi anlamında yeni tütün mamullerine ilişkin son mevzuat düzenlemeleri ile sağlık uyarılarını içerir bilgilerin kamuoyuna farklı platformlar aracılığıyla duyurulmasının da olumlu etki yaratacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- BBC Türkçe (2019). ABD'de 'elektronik sigara sebebiyle' sekizinci kişi hayatını kaybetti, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49765787> (Erişim Tarihi: 31.10.2019).
- No Smoke (2019). Number of Local and State Laws* Enacted by Year that Prohibit the Use of Electronic Smoking Devices in Smokefree Environments, <https://no-smoke.org/wp-content/uploads/pdf/ECigBarChart.pdf> (Erişim Tarihi: 31.10.2019).
- Sputnik News (2019). ABD'nin bir eyaletinde daha 'gizemli hastalık' sebebiyle elektronik sigara satışı yasaklandı, <https://tr.sputniknews.com/abd/201909251040250136-abdnin-bir-eyaletinde-daha-gizemli-hastalik-sebebiyle-elektronik-sigara-satisi-yasaklandi/> (Erişim Tarihi: 31.10.2019).

YAZAR HAKKINDA

Burak Cihan ÜRKMEZ

Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü

Ticaret Uzmanı

Tel: (0 312) 449 35 80

E-posta: b.urkmez@ticaret.gov.tr

1984 yılında Edirne'nin Keşan ilçesinde doğdu. İlköğretimden sonra 2003'te Kadıköy Anadolu Lisesi, 2007'de Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinden mezun oldu. Yüksek lisans eğitimini 2010'da University College London'da tamamladı. 2011 mülga Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı uzman yardımcısı olarak görevine başladı. Halen Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü'nde Ticaret Uzmanı olarak görevine devam etmektedir.

HAVADA

KARADA

DENİZDE

**TÜRKİYE'NİN HER YERİNDE
KAÇAKÇILIK İHBARLARINIZ İÇİN**

**ALO
136**

GÜMRÜK MUHAFAZA İHBAR HATTI

T.C.

TİCARET BAKANLIĞI

Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü

VATANDAŐI GÜVENSİZ ÜRÜNE KARŞI KORUMA KALKANI

Yeni "Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler
Kanunu ile

Güvensiz ürünün asli sorumlusuna ulaşmak amacıyla izlenebilirlik mekanizması getirildi. tedarik zincirinin her aşamasında, ürünün üreticiden tüketiciye geçen süreçte kaydı tutulacak"

Güvensiz ürünlerin tüketiciden geri çağırılması zorunlu hale getirildi. Böylece tüketicilerin güvensiz üründen kaynaklı mağduriyeti giderilecek.

Güvensiz ürünün sebep olduğu ölüm ve yaralanmalar veya başka bir ürüne verdiği zararlara karşı imalatçı veya ithalatçı, zarar görene karşı tazminatla sorumlu olacak.

Güvensiz ürünlere karşı kamuoyu etkin bir biçimde bilgilendirilecek

E-ticaret de ürün güvenliği denetimlerine başlanacak. Güvensiz ürün satışı yapan internet sayfalarına erişim engellenecek.

T.C. TİCARET BAKANLIğI

Çekirdekten Fincana Kahvenin Serüveni

Gülçin ŞEN

Gümrükler Genel Müdürlüğü
Ticaret Uzmanı

Özet

Küçük bir çekirdeğin, dünyanın en büyük ticaret hacmine sahip ikinci ürüne dönüşümü ve kahvenin günlük hayatımızın vazgeçilmez bir parçası haline gelmesi bu çalışmanın temel motivasyon kaynağı olmuştur.

Dünya Kahve Örgütü'nün (ICO) verilerine göre günlük tüketimi 2 milyar fincanı aşmış bir içecek olan kahve dünya genelinde çoğumuzun hayatına önce suda çözünür granül haliyle girdi. 60'lı yıllarda ikinci dalga akımı ile kahve severler artık kahvenin menşeyini merak etmeye başladılar ve bu merak kahvenin çeşitlenmesine yol açtı. Kahve dünyanın her noktasına ulaştı, fincanlar köpüklendi ve kremlarla süslendi; cappuccino, latte gibi kahveler ortaya çıkmaya başladı. 2000'lerle birlikte gelen üçüncü dalgayla ise kahvenin gerçek aromasına ve tadına ulaşabildiğimiz farklı demleme teknikleriyle tanışmaya başladık.

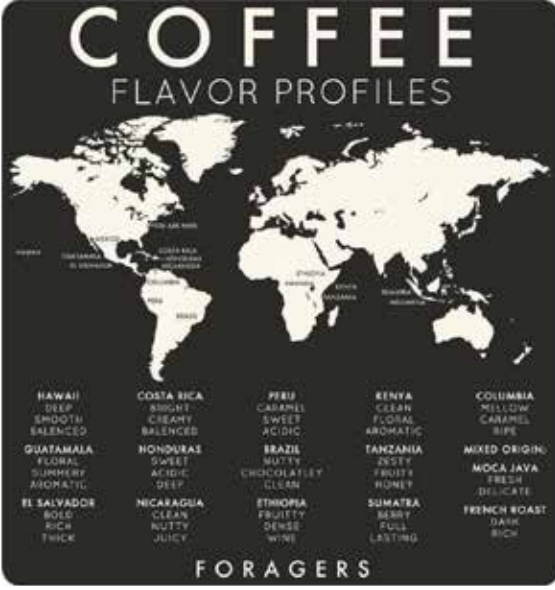
Bu çalışmada öncelikle kahvenin nasıl ortaya çıktığına değinilerek, sonrasında kahvenin kimliğini oluşturan kahve çekirdeği ve hasadı, kahvenin kavrulması, demleme teknikleri gibi konular detaylandırılacaktır. Son olarak kahve çeşitleri hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kahve, Demleme Teknikleri, Kahve Çekirdeği, Kahve Sözlüğü

Giriş

Kahve, kökboyasıgiller (Rubiaceae) familyasının Coffea cinsinde yer alan bir ağacın meyve çekirdeklerinin kavrulup öğütülmesi ile elde edilmektedir. Kahve meyvesi şekli ve rengindeki benzerlikler nedeniyle "kahve kirazı" olarak da isimlendirilmektedir. İçinde ince iki çekirdek bulunmakta ve her çekirdeğin içinde tohum, yani kahve tanesi yer almaktadır. Kiraza benzeyen meyvesi ve kendine has kokusu olan bu çekirdeğin fincanlarımızı yolculuğunun oldukça uzun bir yol hikâyesi bulunmaktadır.

Etiyopya'nın küçük ağaçlarındaki minicik bir çekirdeğin bugün dünyada ticareti yapılan ikinci en büyük ürün haline gelmesi kahvenin serüvenini çok daha önemli kılmaktadır. Serüveni Doğu'da başlayan ve zaman içerisinde Avrupa'ya, daha sonra da tüm dünyaya yayılan kahve çekirdeği, yüzyıllar boyunca dünyayı dolaşmış, bazı ülkelerden kaç-

rılmış, bazılarında şeytan icadı ilan edilmiş; ancak, yolculuğun sonunda dolaştığı her coğrafyada farklı anlamlar kazanarak yoluna devam etmiştir.

Kahve kimileri için güne başlamanın olmazsa olmaz alışkanlığı, kimilerine göre sosyalleşme aracı bir içecek, kimilerine göre geleceği görebilmenin yollarından biri, kimileri içinse geleneksellik ihtiva eden kız isteme merasimlerinin vazgeçilmez bir parçasıdır.

15.yy'da Arap Yarımadası'nda başlayan kahve yetiştiriciliği, Venedikli tüccarlar tarafından 1600'lü yılların başında Yemen'in Moka Limanı'ndan Avrupa'ya gerçekleştirilen ilk kahve ticareti ile ekonomik değere kavuşmuştur. Kahve, Moka Limanı'ndan başlayarak günümüze uzanan bu yolculuğunda bugün 100 milyar doların üzerinde ticaret hacmine sahip bir değer haline gelmiştir.

Kahvenin ortaya çıkışına ilişkin birçok efsane olsa da; en yaygın hikâyeye Khaldi adındaki bir çobanın sürülerini güderken, hayvanların bir ağacın meyvelerini yedikten sonra daha enerjik olduklarını, hatta geceleri uyumadıklarını fark etmesiyle başlar. Khaldi bu durumdan manastırdaki keşişlere bahseder ve keşişlerden biri kahve çekirdeğini “şeytanın eseri” olarak nitelendirip ateşe atar. Efsaneye göre, kavrulmuş kahveden çıkan koku keşişlerin dikkatini çeker ve bu tesadüf bizi dünyanın ilk kavrulmuş kahvesi ile tanıştırır. Keşişler, ateşten çıkardıkları çekirdekleri sıcak suyun içinde muhafaza eder ve yeni demlenmiş bu kahveyi denedik-

Kahvede temel belirleyici unsur tat olduğundan, kahvenin yüksek kafein içermesi daha kaliteli olduğu anlamına gelmemektedir.

lerinde kafeinin canlandırıcı etkisini hissetmeye başlarlar. Kahve artık onlar için dini ibadetlerini yerine getirirken ve duaları sırasında, onları uyanık tutan her gün içtikleri bir içecek, yani bir alışkanlık haline gelir. Enerji veren bu meyvelerin kullanımı giderek yaygınlaşmaya başlar ve böylelikle kahvenin dünyanın her yerine nüfuz edecek serüveni de başlamış olur.

1. Kahvenin Karakterini Belirleyen Özellikler

Pek çok kültür için farklı anlamlara sahip olan kahve, son yıllarda başlıca tüketim unsurlarından biri haline gelmiştir. “Sabah kahve içmeden ayılamıyorum” diyenler, ağır bir yemek sonrası Türk kahvesi tercih edenler, gün ortasında kendine gelebilmek için sıkı bir espressoya sarılanlar... Aslında içilen her fincan kahvenin ayrı bir karakteri vardır. Kahvenin kimliğini oluşturan unsurları bilmek, hangi kahveyi içeceğimize karar vermemiz noktasında bir pusula görevi görmektedir.

Kahve, kahve bitkisinin yetiştiği coğrafya, hasat zamanında kullanılan yöntem, kavurma işlemi, demleme tekniği gibi birçok aşama sonucunda kimliğine kavuşmaktadır.

Kahve Çekirdeği

Kahveye ilişkin yapılan araştırmalara göre 124 farklı çeşit coffee ağacı bulunmakta, ancak bunların içinde Coffea Arabica (arabica) ve Coffea Canephora (robusta) ismi verilen iki tür ticari amaçlarla yetiştirilmektedir. (Fry, 2016, s 184)

Arabica ve Robusta %99'luk bir oranla diğerlerine göre çok daha büyük bir üretim yüzdesine sahip olmakla birlikte, bazı bölgelerde Liberica ya da Excelsa gibi türler de yetiştirilmektedir. Onlarca farklı çeşit ve tatta kahve ile karşı karşıya kalsak da tüm bu çeşitliliğin temelinde aslında bu dört ana çekirdek yer almaktadır.

Dünya kahve üretimi ve tüketiminin %70'i Arabica çekirdeklerinden oluşmaktadır (NCA). Arabica kahve çekirdeği hassas ve narin bir yapıya sahip olup, 600-2000 metre yükseklikte yetişmekte, bu yükseklik ve narinlik ise çekirdekteki aroma ve lezzet değerlerinin artışına yol açmaktadır (Girginol, 2017, s 28). Narin yapısı nedeniyle yetiştiği topraktaki meyvelerin ve baharatların aromasını kolayca alabilen Arabica çekirdeği ile yapılan kahveler daha yumuşak içimli olmakla birlikte kahvenin alt tonlarında çiçek, meyve, bal, çikolata, karamel gibi aromaların esintileri hissedilebilmektedir (Illy, 2002). Yüksek kalitesi ve lezzeti nedeniyle Robusta'ya göre daha yüksek fiyata satılmaktadır (NCA). Özellikle yeni nesil kahvecilikte, aroması daha yoğun ve içimi daha yumuşak olan Arabica kahve çekirdekleri tercih edilmektedir.

Robusta, Arabica'nın tersine doğa şartları ve iklim koşullarına dayanıklılığıyla bilinmektedir (NCA). Dünya kahve üretiminin üçte birini oluşturan bu kahve çekirdeği Arabica'ya göre daha yoğundur ve damakta genelde topraksı bir tat bırakmaktadır. Robusta çekirdekleri Arabica'ya göre iki kat daha fazla kafein içermektedir. Ancak, kahvede temel belirleyici unsur tat olduğundan, kahvenin yüksek kafein içermesi daha kaliteli olduğu anlamına gelmemektedir.

Kahve Hasadı ve İşlenmesi

Kahvenin karakteri daha hasat zamanında şekillenmeye başlamaktadır. Kahve hasadının elle toplama (picking) veya makineli toplama yöntemi ile yapılması kahveden alacağımız tatları büyük ölçüde etkilemektedir. Kahve meyveleri çok kısa bir süre depolanabildiği için hasat sonrasında çok süre geçmeden işlenmesi gerekmektedir. Kahve hasadındaki en önemli nokta, toplanan meyvenin yeterli olgunlukta olması ve 18 saat içinde işlenmesidir. Olgun meyveler toplandıktan sonra üstteki etli kısım ile sert kısım birbirinden ayrılır. Kahve meyvesi işlenirken uygulanan yöntem kahvenin tatsal karakterinde değişikliklere yol açmaktadır. İşleme, kuru işleme (natural ya da dry process), ıslak işleme (washed ya da wet process), yarı ıslak (semi washed) şeklinde yapılabilmektedir.

Kahve tohumları kurutulduktan ve üzerindeki gümüş renkli derinin soyulmasının ardından ağırlığı ve boyutuna göre sınıflandırılarak ticari amaçla kullanıma hazır hale gelir (NCA). Bu aşamada,

Kahve hasadındaki en önemli nokta, toplanan meyvenin yeterli olgunlukta olması ve 18 saat içinde işlenmesidir.

kahve çekirdekleri henüz kavrulmadığından 'yeşil kahve' olarak tanımlanır.

Kahvenin Kavrulması (Coffee Roasting) ve Öğütülmesi Süreci

İşleme süreci biten yeşil kahveler için bundan sonraki süreç kavrulmadır. Bu süreç yeşil çekirdeğin kahverengiye dönüşümüdür. Kahvenin kavrulması işlemi kahvenin tadını etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Kavurma süreci ile birlikte kahve çekirdekleri yüksek ısıda kavrulmakta ve kahve çekirdeklerinin özünde bulunan kafein, şeker, aroma gibi bileşenler bu süreçte ortaya çıkmaktadır. Kavurma işleminde kavurma süresi ve ısı derecesi kahvenin tadını önemli ölçüde etkilemektedir. Kavurma işlemi özel dönen tavalarda ya da bir eksen etrafında dönen ve içine sıcak hava yollanan silindirik şeklindeki düzeneklerde yapılmaktadır. (Saltan ve Kaya, 2018) Kavurma süresi 90 saniye ile 20 dakikaya arasında değişmektedir.

Kahvenin çekirdeği kavruldukça asitliliği, aroması ve gövdesi (kahvenin ağızda bıraktığı ağırlık ve yoğunluk hissi) ortaya çıkar. Hafif kavurulmuş

kahvelerin gövdesi zayıf ve asidite oranı yüksektir. Kavrulma derecesinin en başında çekirdeklerin asiditesi içeriklerindeki klorejenik asit yüzünden acıdır. Kavrulma derecesi yükseldikçe asidite oranı kahvenin tadını olumlu yönde etkileyecek şekilde değişir. Fakat kavrulma derecesi belli bir seviyeyi geçtikten sonra asidite seviyesi düşmeye başlar ve bu durum da kahvenin tadını yavanlaştırır (Naegele, 2016).

Asidite aslında kahve içerken aldığımız ekşilik tadıdır ve kahvenin tadına etki eden en önemli özelliklerden biridir. Asidite kahve kavurma derecesi arttıkça azaldığından, espresso gibi fazla kavruan kahvelerde bu tadı alamayız.

Kahve Demleme Teknikleri

Lezzetli bir kahve demlemede kahvenin kalitesi, kavrulması ve öğütülmesi, suyun sertliği ve ısı, demleme tekniği gibi birçok farklı unsurun etkisi bulunmaktadır. Üçüncü dalga kahve akımı ile birlikte kahve çekirdeklerinin aromasının ortaya çıkarılması ve daha nitelikli kahveyi yudumlamak amacıyla espresso ve filtre kahve makineleri gibi geleneksel kahve demleme ekipmanlarının arasına yeni ekipmanlar katılmıştır.

Öğütülmüş kahve çekirdekleri tat, koku ve aromalarını demlenirken ortaya çıkardıklarından, demleme işlemi nitelikli bir kahveye ulaşmada önemli bir rol oynamaktadır. Kahve demlenmeden önce kahve çekirdeklerinin demleme yöntemine uygun kalınlıkta öğütülmesi gerekmektedir.

Türk Kahvesi Demleme Yöntemi: Ocak üstü bir yöntem olan Türk Kahvesi demleme yönteminde, kahve ve su cezve aparatına koyulduktan sonra ocakta kaynatılarak pişirilir. Türk kahvesi telvesi ile içilen tek kahve olup, herhangi bir süzme işleminden geçmediği için oldukça sert bir içim sağlamaktadır.

Espresso Makinesi ile Kahve Demleme: Basıncın gücünden yararlanarak kahve demleme yöntemidir. Espresso yapımında kullanılacak kahvenin oldukça ince çekilmiş olması gerekir.

Moka Pot ile Kahve Demleme: Moka Pot İtalyan menşeli metal bir kahve demleme aparatı olup, ocak üstünde suyun kahveden geçirilmesi için buharın yarattığı basınçtan yararlanan sistemle kahve demleme yöntemidir. Moka Pot'a ince öğütülmüş kahve ile soğuk su koyulur ve Türk kahvesine

Asidite aslında kahve içerken aldığımız ekşilik tadıdır ve kahvenin tadına etki eden en önemli özelliklerden biridir. Asidite kahve kavurma derecesi arttıkça azaldığından, espresso gibi fazla kavruan kahvelerde bu tadı alamayız.

benzer şekilde, su kaynadıktan sonra kahve hazır olur. Moka Pot ile hazırlanan kahvenin aroması yoğun ve içimi serttir.

French Press Demleme Yöntemi: Kalın öğütülmüş kahvenin, sıcak su ile cam bir kaptaki demlendikten sonra metal filtre ile süzülmesi yöntemidir. Bu yöntemde kahve, filtre kahve olarak adlandırılır.

Pour-over Demleme: Kahvenin üzerine su dökülerek yapılan bir tür filtre kahve demleme yöntemidir. Elektrikli kahve demleme makinelerinden farkı, kahvenin demleme hızının ve noktalarının kontrol edilebilmesidir. Bu durum kahvenin tüm aromalarını güçlü bir şekilde alabilmemizi olanaklı kılmaktadır. Bu demleme yönteminde V60 ve chemex denilen aparatlar kullanılmaktadır.

Coffee Syphon Demleme: Vacuum Pot olarak da anılan bu yöntemde amaç sıcak suyun cam tüpten geçerek yukarıdaki haznede kahve ile buluşmasıdır. Kahve, aromasıyla birlikte suya geçmesinin ardından haznenin soğumasıyla birlikte aşağı hazneye geri dönmektedir.

Aeropress Demleme: 2005 yılında Aerobie firması tarafından üretilmeye başlanan, basınç ile çalışan bir filtre kahve demleme ekipmanıdır. French presse göre farkı, üst bölümündeki pistonun yarattığı basınç ile kahveyi demlemesidir.

Soğuk Demleme Yöntemi: İngilizce'de 'cold brew' olarak adlandırılan ve dilimize soğuk demleme olarak çevrilen bu yöntemde kahve demlenirken, iri çekilmiş kahve ve suyun bir kaba alındıktan sonra oda sıcaklığında 8- 12 saat boyunca bekletilmesi gerekmektedir. Demleme süresinin bitiminde, kaptaki kahve filtreden geçirilerek tüketilmek-

tedir. Bu demleme yönteminin iki temel özelliği; sıcak su yerine soğuk su kullanılması ve demleme işleminin uzun sürmesidir.

2. Kahve Çeşitleri

Kahve Doğu'da cezvelerde pişirilerek Yemen kahvesi ve Türk kahvesi gibi isimler alırken; Batı'ya yolculuğunda espresso, latte, mocha, americano gibi birçok farklı isimde çağrılmaya ve farklı tekniklerle yapılmaya başlamıştır. "Kahvenizi nasıl alırsınız?" sorusuna cevap vermeden önce öncelikle kahvenin türü, çekirdeği ve demleme yöntemi gibi birçok konuda karar vermemiz gerekmektedir.

Kahvecilerde yaşadığımız,

"-Mocha süt ile yapılan mıydı? Yoksa o latte miydi? Peki o zaman americano neydi?"

sorularının yarattığı kafa karışıklığından kurtulmak için kahvenin karakterini etkileyen yukarıda bahsedilen unsurların yanında, biraz da kahve çeşitlerine değinelim.

İçtiğimiz tüm kahve çeşitlerinde aynı çekirdekler kullanılsa da kahveler hazırlanış şekillerine göre farklı şekilde isimlendirilmektedir.

Espresso: Klasik bir İtalyan kahvesi olan espresso, kelime olarak İtalyanca'da çabuk, hızlı anlamına gelmektedir. İnce çekilmiş çekirdeklerin,

basınç ve yüksek ısıda suyla hazırlanması ile elde edilen oldukça yoğun aromalı bir kahvedir. Ristretto, espressonun daha yoğun ve konsantre hali olup daha sert iken; Lungo, su oranı daha yüksek olduğundan espressoya göre daha hafif ve kolay içimlidir.

Espresso dediğimiz şey aslında tüm kahvelerin özüdür. Latte, macchiato, mocha, cappuccino, cortado, flatwhite gibi neredeyse diğer tüm kahvelerin bazı espresso olup, bu kahve çeşitleri espresso üzerine farklı oranda su veya süt eklenecek şekilde hazırlanmaktadır.

Americano: Bir veya iki shot espressonun üzerine sıcak su eklenmesiyle hazırlanmaktadır. II. Dünya Savaşı sırasında cephede Amerikan askerleri espresso ile tanışır, ancak tadı oldukça sert olan bu kahvenin üzerine sıcak su ekleyerek içmeye başlarlar. İtalyanlar bu durumu gördüklerinde "Bu kahveyi içse içse Amerikalılar içer" der ve bu kahveye Americano adını verirler.

Filtre kahve: Orta çekilmiş kahvenin bir filtreden süzülen su yardımıyla demlenmesiyle elde edilen bir kahve çeşididir.

Instant kahve veya hazır kahveler: Hazırlanması pratik olan; ancak, içindeki kafein oranı düşük olan kahvelerdir. Önceden hazırlanarak suda eriyen

granül haline getirilen bu kahve çeşidi, kahve çekirdeklerinin sıcak suda demlenmesi ve sonra da suyunun kurutulmasıyla hazır kahve tozu elde edilmeyle hazırlanmaktadır.

Sonuç

Petrolde sonra en büyük ticaret hacmine sahip ikinci ürün olan ve günlük tüketimi 2 milyar fincanı aşmış olan kahvenin karakterini belirleyen oldukça fazla etken bulunmaktadır. Tohumun düştüğü toprağın yapısı ile oluşmaya başlayan bu karakter, demlenip kahve fincanlarımıza gelene kadar şekillenmeye devam etmektedir.

Son dönemde daha sık duymaya başladığımız özel yörelerde yetişen, lezzetli bir aroma ve tat profiline sahip kahveleri tanımlamak için kullanılan 'nitelikli kahve' terimi ile birlikte, tüketiciler artık kahvenin kalitesine odaklanmakta ve kahveciler de kahvenin özgün tat ve aromalarını daha iyi sunabilme üzerine çalışmaktadır.

14. yüzyılda Etiyopya'da Khaldi adındaki bir çoban tarafından keşfedilen kahve çekirdekleri, 15. yüzyılda Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim döneminde İstanbul'a gelmiş ve 1683 Viyana kuşatması sırasında ise Avrupa Osmanlı sayesinde kahve ile tanışmıştır.

Bir sonraki yazıda kahvenin Osmanlı ve Avrupa topraklarındaki tarihi ile buluşmak üzere... Unutmayın ki iyi bir kahve her zaman gününüzü güzelleştirir.

Kahve Sözlüğü

Arabica: En çok yetiştirilen kahve çeşidi olarak bilinen Arabica, Dünyadaki kahve üretiminin %70'ini kapsamaktadır.

Asidite: İçeceğin ağızda yarattığı ekşimsi keskinliktir. Kahvenin kalitesini etkileyen en önemli özelliklerden biridir. Asiditesi düşük kahveler daha sıradan lezzete sahiptir.

Balance (Denge): Kahvede hiçbir tadın, bir diğerini bastıramaması durumudur.

Barista: Kahve hakkında deneyimli, bilgili kişi.

Blend (Harman): İki ya da daha fazla tek tip kahvenin karışımıdır.

Brew: Demleme anlamına gelir.

Cold Brew: Kahvenin yaklaşık 12 – 18 saat boyunca soğuk suyla demlenmesi sonucu elde edilen ve soğuk tüketilen kahvedir.

Cupping: Kahvenin aromasının, asiditesinin, gövdesinin ve lezzetinin değerlendirildiği kahve tadımına denir.

Gövde (Body): Kahvenin ağızda oluşturduğu kahve tadının yoğunluğunu ifade etmek için kullanılır.

Single Origin Coffee: Başka kahvelerle karışmamış olan kahvenin tek bir üreticiden, aynı hasattan ya da bir ülkenin belli bir bölgesinden geldiğini ifade etmek için kullanılır.

Yeşil Kahve: Kahvenin kavrulmamış haline denir.

Kaynaklar

- FRY, Carolyn (2016) "Seeds: A Natural History", Chicago: The University of Chicago Press.
- GİRGINOL, Cenk R.(2017) "Kahve Toprakdan Fincana", İstanbul: A7 Kitap.
- ILLY,Ernesto(2002), "The Complexity of Coffee", Scientific American, 86-91. <http://poplab.stanford.edu/pdfs/Illy-ComplexityCoffee-sciam02.pdf> (Erişim Tarihi 15.12.2019)
- NAEGELE, Edgar(2016) "Determination of Chlorogenic Acid in Coffee Products According to DIN 10767." <http://www.agilent.com/cs/library/applications/5991-2852EN.pdf> (erişim tarihi 14.12.2019)
- National Coffee Association (NCA), "10 Steps From Seed to Cup" <http://www.ncausa.org/About-Coffee/10-Steps-from-Seed-to-Cup> (Erişim Tarihi 23.12.2019)
- National Coffee Association (NCA), "What Is Coffee", <http://www.ncausa.org/About-Coffee/What-is-Coffee> (Erişim Tarihi 12.12.2019)
- SALTAN, F. Z., KAYA, H. (2018), "Kahve: Bir Farmakognozik Derleme", FABAD J. Pharm. Sci., 43, 3, 279-289

YAZAR HAKKINDA

Gülçin ŞEN

Gümrükler Genel Müdürlüğü

Ticaret Uzmanı

Tel: (0 312) 449 31 58

E-mail: g.sen@ticaret.gov.tr

Ankara'da doğdu. Çankaya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde tam burslu olarak 2010 yılında lisans eğitimini tamamladıktan sonra, Ankara Üniversitesi Karşılaştırmalı Uluslararası Siyaset bölümünde 'Capital Accumulation Process in Turkey and Transformation Period after 1980s' konulu bitirme projesi ile 2013 yılında yüksek lisansını tamamladı. 'Lojistik Merkezlerin Kuruluşu ve Lojistik Hizmetlerin Gelişmesinde Gümrük İdaresinin ve Özel Sektörün Rollerinin Karşılıklı İncelenmesi' konulu tezi ile uzmanlık unvanını aldığı Ticaret Bakanlığı bünyesinde 2012'den bu yana çalışmaktadır.

Tahir BÜYÜKMUTLU
Risk Yönetimi, Tasfiye ve Döner
Sermaye Gen. Müd.
Ticaret Uzmanı

SON VİRAJ

Arabalara olan merakım nedeniyle dergimizin sonuna böyle bir makale yazmayı uzun yıllardır istiyordum. Değerli editörümüzden böyle bir teklif gelince açıkçası heyecanlandım.

Otomobillere ilgim çocukluğuma dayanır. Örneğin daha Lise 1 öğrencisiyken tek başıma Cuma gecesi otobüsle İstanbul'a gidip, Cumartesi akşamına kadar "Autoshow" Fuarını gezip gece tekrar evime dönmüşlüğüm bile vardır. Tabi o yıllarda en büyük hayalim bir an önce işe girip kendi arabamı almaktı. Bu hayalimi işe başladığım yıl olan 2009 yılında gerçekleştirebildim.

Dergimizin bu sayısına özel olarak; son 10 yılda sahip olduğum araçlardan ve teknik özelliklerinden kısaca bahsetmeye çalışacağım. Ama olur da beğenilir ve kabul görürse bundan sonraki her sayıda yeni bir otomobil incelemesiyle karşınızda olmaya gayret edeceğim.

İlk Göz Ağrım-2010 Ford Focus 1.6 Comfort Benzinli Manuel:

Kinetik tasarım anlayışıyla hayat bulan bu kasa gerçekten yol tutuş anlamında muazzamdı. Özellikle 1.6 Duratec motor LPG ile tam uyumlu çalışırdı. Her ne kadar 100 beygirlik bu model başta ülkemize gelmeyip Ukrayna için üretilmiş olsa da 2009 ÖTV indirimi sonrasında oluşan yüksek talep nedeniyle büyük bir satış başarısı yakalamıştı. Muadili olan 115 beygirlik Trend versiyonuna göre ekstraları, hız sabitleyici ve sis farları olup en büyük eksikliği ise arka camların otomatik olmayıp, manuel açma koluyla açılıp kapatılmasıydı.

Ah Şu Magnezyum Subaplar-2014 Opel Astra 1.6 Edition Benzinli Manuel:

Her ne kadar J kasa ile Astra büyük beğeni toplasa da maalesef bu motor 2 açıdan problemlidir. Birincisi 115 beygirlik benzinli motor düşük torku nedeniyle bu kasayı çekmekte zorlanıyor ve bu da yakıt sarfiyatını artırıyor. İkincisi ise, LPG taktırdığınızda bir süre sonra magnez-

yum subaplar eriyor çelikle değiştirilmesi gerekiyor. Bu da ciddi bir maliyet anlamına geliyor. Diğer taraftan aracın yol tutuşu ve güvenlik donanımları gerçekten üst seviyededir.

Tamamen Merak-2014 Citroen C-Elysee 1.2 Attraction Benzinli Manuel:

Hep merak ediyordum neden B Segment sedan araçlar şirketler tarafından bu kadar tercih edilir diye. Sebep sadece ekonomi mi yoksa az da olsa olumlu başka yönleri var mı bu araçların? Bir kere benzinli olmasına rağmen sakın kullanımda LPG'ye bile ihtiyaç duymayacak şekilde ekonomik bir araç buna ek olarak bagaj aşırı geniş, arka diz mesafesi de fena değil. Ayrıca bakım ve yedek parça maliyetleri de oldukça düşük.

Piston Sekmanlarına Dikkat-2011 VW Tiguan 1.4 TSI Sport Style Benzinli Manuel:

Kullanımı çok keyif veren, konforu üst seviyede bir araç. Cüssesine göre yakıt sarfiyatı da makul sayılabilir. Ancak bilinmeli ki 1.4 TSI motor turbo beslemeli olduğundan LPG'ye uygun değil, taktıranlar da verim alamıyorlar. Daha büyük risk ise; 2012 modelden önceki araçlar yüksek beygirli olduğundan, zorladığınızda piston sekman kırıyor ve çok ciddi maliyet çıkıyor.

Küçük Ama Sempatik-2016 Nissan Juke 1.2 Visia Benzinli Manuel:

Bu aracı dış görünüşünden dolayı seven çok seviyor ama bir o kadar da sevmeyeni mevcut. Büyük kardeşi Qashqai kadar olmasa da, yine de yerden yüksek yapısı, sportif tamponları ve kıvrak yapıyla o da bir şehirli SUV sayılır. Renault tarafından geliştirilen 1.2 turbo benzinli motor hem ekonomik hem atik bir sürüş sağlıyor. Ancak arka koltuklar ve bagaj maalesef dar. Çocuklu aileler için pek de uygun bir araç değil. Tabii evin 2. Aracı olmayacaksa. Yine de benim nazarımda B-SUV kategorisinin en yakışıklı üyesi.

İngiliz Asilzadesi-2004 Land Rover Freelander SE 2.0 Dizel Otomatik:

Kaputunun altındaki BMW 5.20 modellerinde kullanılan 2.0 dizel motorun tork konvertörlü klasik otomatik vitesle uyumu gayet güzel. Diğer taraftan sürekli 4 çeker olması da yakıt sarfiyatını artırsa da müthiş bir sürüş keyfi sunuyor. Ancak bu aracın da kronik bir sorunu mevcut; o da "viskoz kaplin" arızası yani özellikle yaşlı ve yüksek kilometreli araçlarda keskin dönüşlerde aracın şaftında meydana gelen kasılma ve rahatsız edici sesler. Sonuç olarak bu araç her ne kadar şehirli bir SUV gibi görünse de yine de insana gerçeğe yakın bir arazi aracı kullanmanın keyfini de yaşıyor.

Tam Bir Canavar-1996 Model Ford Explorer 4.0 Benzinli Otomatik:

Çocukluğumda Star TV'de çıkan reklamlarını izlediğimden beri sahip olmak hayalimdi. Sonunda kavuştuk. İnsanlar böyle arabaları almaya korktukları için talep düşük, fiyatlar uygun, tam bir fiyat performans aracı. Tabii önemli olan temizini bulmak. Deri ve elektrikli koltuklar, koldan otomatik vites, 4X4-4X2 ve çamur sürüş modu, aslan kükreme sesine benzeyen V6 motor sesi vs. Tam bir gerçek arazi aracı.

Ekonomik C Hatchback-2014 Peugeot 308 1.6 HDI Dizel Manuel:

Fransız arabalarına hep şüpheyle yaklaşılır. Bunun en büyük nedeni ise kronik elektrik arızalarıdır. Fakat benim nazarımda Peugeot son 10 yıldır kendini en çok geliştiren markaların başında geliyor. 92 beygirlik 1.6 HDI motor şimdiye kadar kullandıklarım arasında en ekonomik ve seri motordur.

İlk Premium Deneyimi-2015 AUDI A3 Sedan 1.6

Dizel otomatik: Audi, A4'ten başlar derler ancak bu tam da doğru değil. A3'ün koltuğuna oturduğunuz anda kalite ve konfor kendini hissettiriyor. VW grubunun uzun yıllardır kullandığı 1.6 dizel motor sorunsuz ve ekonomik. Ancak her ne kadar DSG temelli S-Tronic şanzımanın Audi mühendislerinin geliştirmesi ile özellikle 2012 sonrası yağlamalı modellerinin daha sorunsuz olduğu savunulsa da insanın içinde hep bir tedirginlik oluyor benim DSG ne zaman bozulacak diye. Ancak hakkını da vermek gerekir ki; çift kavrama DSG gerçekten geçişleri hiç hissettirmeyen çok konforlu bir şanzıman.

Şimdilik İyi Geçiniyoruz-2010 Citroen C5 1.6 Dizel Manuel:

Bu devirde D Segment bir aracın otomatik olması gerektiğini düşünebilirsiniz ancak PSA grubu (Peugeot-Citroen-DS ve geçen yıl Opel'i de aldılar) için maalesef bu geçerli değil. Çünkü PSA uzun yıllar robotize otomatik (otomatikleştirilmiş manuel) şanzıman kullandığı için vites geçişleri açısından çok şikâyet alıyordu. 2015 yılından sonra tam otomatiğe geçerek bu sorunu bertaraf ettiler sonunda. Araç gerçekten cüsseli ona göre de yakıt tüketimi 1.6 HDI için biraz fazla. Süspansiyonlar yumuşak ve konforlu. En büyük dezavantajı ise bir Fransız klasiği olan basit elektrik arızaları. Bir Passat, Superb veya Mondeo kadar olmasa da C5 de fiyat/maliyet açısından fena bir araç sayılmaz. Tabi

10 yıldır aynı kasa ile devam ettiği ve yüzünün çok eskidiği gerçeği de yadsınamaz.

YAZAR HAKKINDA

Tahir BÜYÜKMUTLU

Risk Yönetimi, Tasfiye ve Döner Sermaye Gen. Müd.
Ticaret Uzmanı

Tel: (0 312) 449 38 28

E-mail: tbuyukmutlu@ticaret.gov.tr

1985 Kayseri doğumludur. 2008 yılında Hacettepe Üniversitesi İşletme bölümünden mezun olmuş ve 2009 yılı Ocak ayında Gümrük Uzman Yardımcısı olarak Risk Yönetimi ve Stratejik Değerlendirme Biriminde göreve başlamıştır. 9 yıl boyunca Risk Analizleri Dairesinde, son 2 yıl ise Sonradan Kontrol Dairesinde görev yapmış olup, bu zaman zarfında ithalat, ihracat, detaylı beyan ve GTIP-Menşe Saptırması risk analizi çalışmalarına ek olarak, tahsilat takip, geri verme ve sonradan kontrol çalışmalarını yürütmüştür. Orta seviyede İngilizce bilmektedir.

GÜMRÜK VE TİCARET
“UZMAN GÖRÜŞ”

MAKALE ÇAĞRISI

Gümrük İşlemlerinde Dijitalleşme

Ülkemizde e-Ticaretin Görünümü

Tüketici Hakları ve Güncel Düzenlemeler

*Brexit Sonrasında
Türkiye-Birleşik Krallık İlişkileri*

Ürün Güvenliği | Sektörün Sesi

GÜMRÜK VE TİCARET “Uzman Görüş”ün
Nisan-Haziran sayısı için makalelerinizi bekliyoruz.

Son Başvuru Tarihi: **15 Nisan 2020**

Ayrıntılı Bilgi İçin: **gtud.org.tr**

GÜMRÜK VE TİCARET UZMAN GÖRÜŞ DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

GENEL HUSUSLAR

1. Gümrük ve Ticaret Uzman Görüş Dergisi (Dergi), gümrük ve ticaret konularında makale, röportaj, bilgi ve haberlerin yer aldığı, yılda dört sayı olarak yayımlanan bir e-dergidir.
2. Dergi'ye gönderilen makaleler; güncel bilgi ve belgeler kullanılarak hazırlanmalı ve gönderildiği tarihte yürürlükte olan mevzuata uygun olmalıdır.
3. Dergi'ye gönderilen yazılar daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış ve hâlihazırda yayımlanmak üzere sunulmamış olmalıdır. Daha önce konferanslarda sunulmuş ve tam metin olarak yayımlanmış, sadece özeti yayımlanmış çalışmalar, çalışmada belirtilerek yayın değerlendirme sürecine kabul edilebilir.
4. Dergi'de yayımlanan makalelerin, elektronik ortamda tam metin olarak yayımlamak veya yayımlatmak da dâhil olmak üzere tüm yayın hakları Gümrük ve Ticaret Uzmanları Derneği'ne (Dernek) aittir.
5. Yayına kabul edilen veya yayımlanan makaleler, Dergi'nin yazılı izni olmaksızın veya herhangi bir şekilde çoğaltılamaz ve yayımlanamaz. Dergi'de yayımlanan makalelerden kaynak göstermek şartıyla alıntı yapılabilir.
6. Yayımlanmayan makaleler, yazarına geri gönderilmez.
7. Hazırlanan makaleler gtuddergi@gmail.com adresine e-posta yoluyla gönderilir. Dergi'de sadece Yayın Kurulu tarafından uygun görülen makaleler basılır. Yayın Kurulu, makale değerlendirme için herhangi bir süre vermemekle birlikte, yayımlanma garantisini de vermez.
8. Düzeltme sürecinde gelen değerlendirmeler ışığında, çalışmanın yayımlanmasına, değerlendirme çerçevesinde yazar(lar)dan düzeltme, ek bilgi ve kısaltma istenmesine veya çalışmanın yayımlanmamasına karar verilmekte ve bu karar yazar(lar)a bildirilmektedir. Yazar(lar) değerlendirme sürecinde talep edilen bütün değişiklikleri yapmakla yükümlüdür. İstenilen değişiklikler yapılmadan çalışmalar yayımlanmaz. Çalışmanın yayımlanma tarihi olarak değişikliklerin tamamlandığı tarih esas alınır.
9. Dergi'ye gönderilen ve değerlendirme süreci başlatılan çalışmaların yazar(lar) tarafından geri çekilmesi/değerlendirme sürecinin iptal edilmesi mümkün olmadığı gibi bilimsel etik anlayışına da uygun değildir. Bu hususun yazar(lar) tarafından dikkate alınarak çalışmaların Dergi'ye gönderilmesi ve değer-

lendirme sürecinin başlaması, tarafların olası emek ve zaman kaybı ile birlikte akademik etik mağduriyetlerinin de önüne geçecektir.

10. Yazarların Dergi'ye gönderdikleri yazılarının denetimini yapmış oldukları ve bu haliyle "basıma" verdikleri kabul edilir. Bilimsellik ölçütlerine veya yayım ilkelerine uyulmadığı veya olağanın üzerinde yazım yanlışlarının tespit edildiği yazılar, Yayın Kurulu tarafından geri çevrilir.
11. Yayın Kurulunca düzeltme istenmesi durumunda yazar, sadece belirtilen düzeltmeler çerçevesinde değişiklikler yapabilir. Yazar, önerilen düzeltmeleri yaptıktan sonra tekrar gtuddergi@gmail.com adresine makalesini gönderir.
12. Dergi'ye çalışma gönderen yazar(lar), Dergi'nin değerlendirme koşullarını ve sürecini kabul etmiş sayılır(lar).
13. Değerlendirme süreci ve düzeltme sürecinin belirlenen süreler içerisinde tamamlandığı çalışmalar derginin ilgili sayısında yayımlanır. Aynı yazar(lar)ın bir sayıda birden fazla makalesi yayımlanmaz.
14. Dergi'de yayımlanan çalışmaların bilim ve dil açısından sorumlulukları yazara/yazarlara aittir. Türkçe çalışmalarda Türk Dil Kurumunun (TDK) yazım kılavuzu ve yazım kuralları esas alınmalıdır. Türkçe'de alışılmamış sözcükler kullanılırken ilk geçtiği yerde yabancı dildeki karşılığı parantez içerisinde verilebilir.
15. Dergi'de yayımlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazar(lar)a aittir. Dernek, Dergi'de yer alan bilgi, görüş ve değerlendirmelerin doğru, değişmez ve eksiksiz olması konusunda hiçbir taahhüt ve sorumluluk kabul etmez. Dergi'deki bilgilerin yanlış veya eksik kullanımı veya yorumlanması sonucunda Derneğe hiçbir kusur veya sorumluluk yüklenemez.
16. Yazarlar; unvanlarını, görev yaptıkları kurumları/birimleri, iletişim adreslerini, telefonlarını, e-posta adreslerini ve çözünürlüğü yüksek bir fotoğraflarını çalışmalarının başına ekleyecekleri üst kapak sayfası ile birlikte bildirmelidir.

YAZIM KURALLARI

Makale Metni

1. Makaleler "Microsoft Word" programında, "Times New Roman", 12 punto kullanılarak ve 1,5 satır aralıklı hazırlanmalıdır. Her bir paragraf aralığı (sonra 6nk) boşluk bırakılmalıdır.
2. Makale içinde yer alan şekil ve tablolarda "Times New Roman" ve 12 punto kullanılmalıdır. Ancak,

gerekli hallerde karakter boyutu 10 puntoya kadar düşürülebilir. Şekil ve tablolar herhangi bir kaynaktan alınmışsa, alt kısmına kaynakçası erişim tarihi ile birlikte belirtilmelidir.

3. Makale içinde yer alan denklemler, “MathType” kullanılarak “Times New Roman” ve 12 punto kullanılarak hazırlanmalıdır. Ardışık sıra numaraları ile numaralandırılmalıdır.
4. Makale içinde yer alacak dipnotlar; “Times New Roman” ve “12” punto kullanılarak parantez içi atıf şeklinde veya “Times New Roman” ve “10” punto kullanılarak dip not atıf şeklinde ve ardışık sıra numaraları kullanılarak yapılmalıdır.
5. Türkçe ve İngilizce başlıklar, Türkçe ve İngilizce özet bölümlerinin üzerine büyük harfle ortalanarak, 1,5 satır aralıklı, Times New Roman, 12 punto ve kalın (bold) olarak yazılmalıdır.
6. Derginin yazı dili Türkçe olmakla birlikte, uygun görülmesi halinde yabancı dillerde hazırlanan eserlere de yer verilebilmektedir.

Özet, Anahtar Kelimeler ve Kaynakça

1. Makaleler Türkçe veya yabancı dillerden herhangi birinde yazılmış olsalar dahi, her bir yazıda en az 100, en çok 200 sözcükten oluşan Türkçe ve İngilizce özetlerin; her iki dilde makale başlığı ile beşer anahtar sözcüğün yazının başına eklenerek gönderilmesi gerekmektedir. Özetlerde; amaç, yöntem, bulgular ve sonuç bilgilerinin yer almasına özen gösterilmelidir.
2. Özet kısımlarının altında (Türkçe özetin altında Türkçe, İngilizce özetin altında İngilizce olmak üzere) anahtar kelimeler yazılmalıdır. Anahtar kelimelerin ilk harfi büyük olmalıdır.
3. Makalenin sonunda, makalede kullanılan kaynakların yazar soyadına göre alfabetik sıraya dizildiği “Kaynakça”ya yer verilir. Yararlanılan kaynaklara ilişkin metin içindeki atıflar, her bir sayfa sonunda ve numaralı şekilde dipnot ya da metin içi atıf şekilleri kullanılarak yapılmalıdır. Atıf şekli, makalenin tüm sayfalarında aynı olacak biçimde dipnot ya da metin içi atıf olarak kullanılmalıdır. Kaynakça ve atıf şekilleri Ek’te belirtilmiştir.
4. Özet, Anahtar Kelimeler ve Kaynakça “Times New Roman” ve 12 punto kullanılarak hazırlanmalıdır.

Atıf ve Kaynakça Şekilleri

1. Makale içerisinde yapılacak atıflar aşağıda şartlara uygun olarak yapılır:
 - Makale metni içerisindeki kitap atıfları aşağıdaki şekilde yapılır:

(Yazarın SOYADI, Eserin Yılı: s.Alıntı yapılan sayfanın sayısı)

- Makale metni içerisindeki tek yazarlı makale atıfları aşağıdaki şekilde yapılır:

(Yazarın SOYADI, Eserin Yılı: s.Alıntı yapılan sayfanın numarası)

- Makale metni içerisindeki birden çok yazarlı makale atıfları aşağıdaki şekilde yapılır:

(Yazarların SOYADLARI, Eserin Yılı: s.Alıntı yapılan sayfanın numarası)

- Makale metni içerisinde internet dokümanlarına atıf aşağıdaki şekilde yapılır:

(Yazarın SOYADI, Eserin Yılı: s.Alıntı yapılan sayfanın numarası)

- Makale metni içerisinde atıf yapılacak internet dokümanlarında yazar, eser adı, yayın tarihi, kurum adı gibi künye bilgilerinden herhangi birinin olmadığı durumlarda atıf aşağıdaki şekilde yapılır:

(E-kaynak: İnternet sitesinin kısa adresi Erişim Tarihi: Gün/Ay/Yıl)

2. Makale içerisinde atıf yapılan eserlere “Kaynakça” başlığı altında aşağıdaki şekilde hazırlanmalıdır:

- Makale metni içerisinde atıf yapılan kitaba aşağıdaki şekilde yer verilir:

Yazarın SOYADI, Adı. (Yıl). Kitabın Adı, (Baskı). Basıldığı Yer: Yayınevinin ismi.

- Makale metni içerisinde atıf yapılan makaleye aşağıdaki şekilde yer verilir:

Yazarın SOYADI, Adı. (Yıl), “Makalenin Başlığı”, Derginin İsmi. Cilt Numarası, İlk ve Son Sayfa Numaraları.

- Makale metni içerisinde atıf yapılan iki yazarlı bir makaleye aşağıdaki şekilde yer verilir:

Yazarın SOYADI, Adı ve 2. Yazarın SOYADI, Adı (Yıl). “Makalenin Başlığı”, Derginin İsmi, Cilt Numarası, İlk ve Son Sayfa Numaraları.

- Makale metni içerisinde atıf yapılan internet kaynaklı dokümanlara aşağıdaki şekilde yer verilir:

Yazarın SOYADI, Adı. (Yıl), Raporun/Makalenin/Haberin Başlığı (Basım Yılı). Raporun/Makalenin/Haberin hazırlayan veya yayınlayan kuruluşun Adı (Adres: Rapora/Makaleye/Habere erişim sağlanan internet adresi, Erişim Tarihi: Gün/Ay/Yıl)

- Makale metni içerisinde atıf yapılan internet kaynaklı dokümanlarda yazar, eser adı, yayın tarihi, kurum adı gibi künye bilgilerinden herhangi birinin olmadığı durumlarda kaynakçada aşağıdaki şekilde yer verilir:

(E-kaynak: İnternet sitesinin tam adresi Erişim Tarihi: Gün/Ay/Yıl)

gtud.org.tr

[f //gtudernek](https://www.facebook.com/gtudernek)

[t //twitter.com/GTUDorg](https://twitter.com/GTUDorg)

[in //tr.linkedin.com/in/gtudorg](https://tr.linkedin.com/in/gtudorg)

info@gtud.org.tr